

ELS INICIS DE LA FILOLOGIA CATALANA MODERNA: ESTUDI BIOGRÀFIC D'ANTONI DE BASTERO I LLEDÓ, CANONGE DE GIRONA (1675-1737)

FRANCESC FELIU I TORRENT

*Institut de Llengua i Cultura Catalanes
(Universitat de Girona)*

El present treball és el resultat d'un seguit de recerques paral·leles a l'estudi de l'obra filològica d'Antoni de Bastero que vaig emprendre, ja fa alguns anys, amb motiu de la preparació d'una tesi doctoral, llegida finalment a la Universitat de Girona a principis de 1997. Avui Bastero apareix, als ulls dels especialistes, com el filòleg català més important del segle XVIII, autèntic precursor dels estudis literaris i lingüístics moderns al nostre país, i la seva trajectòria vital, que el vincula d'una forma molt estreta a la ciutat de Girona, esdevé un factor imprescindible per poder explicar les característiques i la particularitat de la seva obra, el desafortunat destí de les seves produccions. En efecte, la biografia de l'autor de *La Crusca provenzale* condiciona molt directament la seva feina: les seves ocupacions com a sagristà de la seu gironina són allò que farà possible, arran d'una llarga estada a Itàlia, el seu interès per la filologia, però també després, i d'una forma ben paradoxal, aquestes mateixes obligacions condemnaran l'obra a la imperfecció i a l'oblit. Així, en la vida del canonge podem trobar una explicació satisfactòria per a la major part dels interrogants que planaven sobre la seva figura, i només el desconeixement que en teníem no ens ha permès fins ara valorar d'una forma justa la seva incidència.

Tan bon punt vaig iniciar les meves recerques ja em vaig adonar que les coses que sabíem de la vida de Bastero eren poques i, sobretot, molt poc precises. Un simple repàs de la bibliografia basteriana —ben poc abundant d'altra banda, i mancada fins ara d'estudis monogràfics— deixa clar que la major

part dels autors, en aquest punt, es copien els uns als altres, i en últim terme prenen la informació de Fèlix Torres Amat i les seves celebrades *Memorias*.¹ Segurament l'única recerca original sobre aquesta qüestió, encara que resulta en alguns aspectes poc fiable i està farcida d'errors, és la de Josep Carreras i Bulbena als "Estudis biogràfics d'alguns benemèrits patricis", que publicà al *Boletín* de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona els anys 1927-31. No cal dir que la majoria de les obres generals o enciclopèdiques repeteixen les informacions més comunes; només Santiago Albertí proporciona algunes dades noves al seu *Diccionari biogràfic*,² les quals, encara que no se n'esmenta la font, mereixen una certa credibilitat pel fet d'haver publicat també, aquest autor, alguns treballs sobre la història del període.

Partint doncs d'aquests coneixements, i conscient que em caldria investigar no sols el canonge filòleg, sinó també la seva família i les persones més properes, vaig emprendre la feina de reconstruir els detalls i completar la biografia d'Antoni de Bastero. Les recerques dutes a terme i també, en bona mesura, l'activitat paral·lela d'elaboració d'un catàleg de la seva producció manuscrita, m'han proporcionat materials abundants i dades decisives per aclarir-ne molts aspectes, per bé que encara quedin ombres, potser ja insolubles, sobre alguns punts de la seva trajectòria vital.

1.1 L'ENTORN FAMILIAR I LA VOCACIÓ ECLESIASTICA

Els Bastero són una família noble de Barcelona, i el seu cognom és d'origen italià. Si hem de fer cas a Carreras i Bulbena, que és qui documenta de manera més precisa aquesta qüestió³ —i n'hi haurem de fer, ja que les dades que aporta sembla que les extreu de l'arxiu parroquial de Santa Maria del Mar, de Barcelona, que ell va poder consultar quan preparava el seu treball acadèmic, però que avui pràcticament ha desaparegut, després de l'incendi de l'any 1936—, fou justament Pere Antoni de Bastero, pare del filòleg, l'iniciador de la branca barcelonina de la família i el que assolí el títol de cavaller "*per los*

¹ TORRES (1836), p. 95 i 96.

² ALBERTÍ (1966), p. 240.

³ CARRERAS (1927-31), vol. XIII, pp. 213-219

serveys y adhesió al rey de Espanya mostrats". Havia nascut a la ciutat piemontesa de Torí, al si d'una família de comerciants de teles i teixits originària de Gènova; el seu pare, Melciore Bastero, l'hauria enviat a Barcelona per ampliar el negoci, i aquí l'home va situar-se socialment, amb el seu establiment obert al cèntric carrer de Moncada, i es va casar, el 30 de desembre de 1669, amb Maria Lledó, filla de Josep Lledó, ciutadà honorat de Barcelona i també mercader, i d'Eulàlia Falguera.

Aquesta informació sobre els antecedents familiars, que prenc com ja he dit del treball de Carreras i Bulbena, malgrat que contradiu la informació d'altres biògrafs, sembla del tot fiable, ja que la riquesa de detalls és important —dóna fins i tot els noms dels testimonis del casament— i coincideixen els noms de fonts esmentats, com veurem, amb els que portaren alguns descendents que Carreras no coneixia. El nom de Pere Antoni de Bastero apareix, d'altra banda, entre els dels comerciants barcelonins que subministraren gra a l'exèrcit durant la revolta dels barretines (1687-1689),⁴ i encara avui es pot veure sota la nau central de l'església de Santa Maria del Mar, tot i que força deteriorada, la làpida mortuòria d'aquest prohóm de la Ribera —queda, entrant per la porta principal, a l'esquerra del passadís central—. Un opuscle titulat *La heràldica en la parroquial basilica de Santa María del Mar de Barcelona*, publicat l'any 1923, reproduïx una fotografia d'aquesta mateixa làpida, en un estat molt millor que l'actual, on es llegeix perfectament: "VAS DE PERE ANTON / BASTERO CAVALLER Y / DELS SEUS ANY 1688."⁵

En qualsevol cas, la descendència d'aquest Bastero torinès no ens consta que seguís amb gaire entusiasme la tradició de l'ofici familiar, i més aviat la trobem dedicada a ocupacions més pròpies de la seva nova condició de noble: hi haurà militars i, sobretot, eclesiàstics influents. De fet, és espectacular la florida sacerdotal que observem a la família Bastero-Lledó: dels set fills de què he obtingut algun testimoni, cinc segueixen la carrera religiosa, i també la seguiran bona part dels néts. La qüestió del nombre de germans, però, no és del tot clara. Carreras i Bulbena diu que coneix l'existència "*de una noya y sis*

⁴ ALBAREDA (1993), p. 33.

⁵ ALÒS (1923). L'objecte de la reproducció de la làpida és òbviament, com es desprèn del títol de l'opuscle, l'escut que la presideix, el qual, com ja nota l'autor d'aquell treball, no es correspon amb el que faran servir després els fills: "*No sabemos si este blasón pertenece a este apellido Bastero —diferente de otro más conocido— o bien es de otra familia a la que sucedería este don Pedro Antonio de Bastero.*"

noys, anomenats aquests Francesch, l'hereu, Baltasar, Antoni, Onofre, Nicolau y Gaspar". Quatre d'aquests els tenim prou ben documentats: Francesc, el suposat germà gran, fou capità de la Coronela de Barcelona al setge borbònic de 1706 i assistí, com a membre del braç militar, a la junta de braços que decidí la resistència de Barcelona al final de la Guerra de Successió; després de la rendició de 1714, i havent-lo trobat presoner els felipistes per un intent frustrat de fugida, fou nomenat administrador de la taula de canvi pel superintendent Patiño.⁶ De Baltasar, Antoni i Gaspar, tots tres eclesiàstics, ja ens vagarà de parlar-ne més endavant. En canvi, d'aquests Onofre i Nicolau no n'he pogut obtenir cap referència, ni consultant els llibres d'expedients matrimonials de Santa Maria del Mar —l'única sèrie que, encara que incompleta, es va salvar de la crema.

Justament, entre aquests expedients matrimonials he trobat el d'una de les noies, Maria de Bastero i Lledó, que va casar-se l'11 d'octubre de 1699 amb Anton de Sunyer i Macip, també de Barcelona;⁷ sens dubte aquesta era la que Carreras també havia localitzat. Cal però que afegim a la seva llista dos noms més. En un volum miscel·lani de la Biblioteca Universitària i Provincial de Barcelona que relliga impresos diversos (B-65/5/17), la composició número 9 és un *Villancico* sacre per a la professió de sor Maria Eulàlia de Bastero i Lledó, l'octubre de 1696; i un altre volum miscel·lani de la mateixa biblioteca (B-54/7/27) conserva un sermó de sant Tomàs titulat *Planctus thomisticae Rachelis super filios suos, seu oratio qua barcinonensis aquinati angeli*

⁶ Vegeu l'*Enciclopèdia catalana*, el *Diccionari biogràfic* d'Albertí, etc. Joaquim Albareda, en el seu llibre sobre els anys previs a la Guerra de Successió, esmenta un tal Feliu Bastero, que formà part d'una embaixada del Consell de Cent al rei, l'any 1705, però crec que pot ser un lapsus, i que deu tractar-se del mateix Francesc de Bastero, que com s'ha vist desenvolupà en aquells anys una gran activitat militar i diplomàtica (ALBAREDA, 1993, p. 150). És errònia l'afirmació de Josep Rafael Carreras —CARRERAS (1927-31), vol. XIII: p. 266-267, parlant de Josep de Bastero i Vilana— que Francesc de Bastero vivia encara l'any 1752, cosa que han repetit després tots els que s'hi han hagut de referir, ja que a l'índex d'un dels volums miscel·lanis d'Antoni de Bastero (Ms. 3-II-2 RABLB), en ressenyar una carta que aquell havia tramitat al seu germà, escriu "que goze de glòria". Francesc de Bastero hauria mort, doncs, després de 1724 —en què Antoni li adreça cartes des de Roma—, però abans que el filòleg relligués els seus papers, i doncs, abans de la mort d'aquest, l'any 1737.

⁷ Justament, en aquest certificat de matrimoni, podem llegir-hi la següent anotació, que constitueix un dels primers testimonis del nostre filòleg: "Dich yo, baix firmat, que ab llicència del senyor doctor Saledriga, prebere y curatt de la parroquial iglésia de Santa Maria del Mar, assistí al matrimoni del senyor don Anton de Sunyer y dona Maria de Sunyer y Bastero en lo dia 11 de octubre de l'any 1699, essent testimonis juntt ab mi lo senyor doctor Jaume de Falguera, cavaller, y Christòfol de Lledó, ciuttadà honrat de Barcelona. Anton de Bastero, sacristà major de Girona."

*Academia annuam de more consuetudinem secuta suorum funus discipulorum deplangit, predicat per un tal Melcior de Bastero —"oratoris munia praestabit sacras apud alexandrinae martyris aedes eiusdem Academiae studiosissimus alumnus ac vigilantissimus oratoriae facultatis professor, dominus Melchior de Bastero et Lledó, die 31 martii anno 1699"*⁸ D'aquests dos germans, també religiosos, no n'he pogut saber més dades, i és estrany sobretot que no sapiguem res més d'aquest Melcior, perquè, com de seguida veurem, s'establiran múltiples i profunds lligams entre tots els Bastero eclesiàstics; això m'inclina a pensar que potser aquest germà va morir aviat, els primers anys del segle.

L'ordre d'edat dels germans que insinua Carreras en el text citat més amunt tampoc no em sembla absolutament fiable, però el fet és que no sabem les dates de naixement de cap dels germans, i només ens podem refiar de la data del bateig d'Antoni, exhumada pel mateix Carreras i Bulbena dels arxius de Santa Maria del Mar, que seria el 12 de febrer de 1675.⁹

Antoni de Bastero segueix la carrera eclesiàstica i esdevé doctor en ambdós drets, sembla que de ben jove, i amb una trajectòria brillant, si hem de fer cas a la dedicatòria d'un sermó de sant Tomàs que li adreça un tal doctor Miquel Ponsà, de l'acadèmia tomista barcelonina, l'any 1695:

"... En sus manos, pues, pongo estudio de tanto desvelo, o bien desvelo de tanto estudio, como de otro Oracio o otro Mecenas, que no dudo logrará en los ánimos de quantos le desearon, cabida, pues grangeó en los coraçones de quantos le oyeron, hospedaje, acogióndose a la sombra de inteligencia que si por los públicos desempeños en el claustro literario se eleva, por los devidos elogios en el templo de la fama se entroniza. Testigo fiel de esta verdad sea la

⁸ Els catalogadors de la biblioteca han esmenat erròniament la fitxa d'aquest imprès creient que havia de dir Baltasar en comptes de Melcior, però això és altament improbable; l'imprès porta clarament aquest nom, que és justament el nom de l'avi patern, i lliga molt bé amb el fet que hi hagués dos altres germans anomenats Gaspar i Baltasar. Baltasar, d'altra banda, apareix en un altre sermó de sant Tomàs de 1701, relligat al mateix volum, com a "*in Universitate excellentissimae Barcinonis musarum alumno, proprio Marte recluditur*", i no es diu res de ser professor d'oratòria en aquella universitat, on havia d'ocupar, de fet, la càtedra de jurisprudència —cf. *l'Episcopologi o sèrie dels senyors bisbes de Girona des de la expulsió dels moros, que volen uns fos 778 y altres 785, en què se continuaran los bisbes segons lo ordre que portan nostres Synodals Gerundenses, però las noticias seran totas tretas y existens en la Iglesia cathedral y notarias que són vistas*, de Sulpici Pontic (ms. a l'Arxiu Capitular de Girona).

⁹ Aquesta data ja lliga amb el que afirma Pere Serra i Postius a l'índex dels autors citats a la seva *Història de Montserrat*, referint-se a Antoni de Bastero, que morí el setembre de 1737: "Murió en Girona 1737, edad 62 y 7 meses" (SERRA, 1742, sense núm. de pàg.).

ilustríssima Universidad de Barcelona, pues apenas se vió V.M. pisar, alumno, sus umbrales thomísticos, quando lo veneró en lo gramático; de éste, en lo poético; de éste, en lo filósofo; de éste, en lo iurídico consumado maestro.

No es éste hipérbole del affecto, ni desahogo del cariño, quando lo afirman los theatros, lo aclaman los púlpitos; aquellos, en los repetidos actos de conclusiones; éstos, en las liciones de puntos. Aquellos en el acto de santo Thomás, que podia su desempeño ser embidia para nuevos esmeros de los Aristóteles; éstos en la cathedrilla de Leyes, cuya lición podía ser espuela para nuevos alienatos de los Iustinianos. O soberano ingenio, que supiste en breves años de edad conquistar largos siglos de admiración, de quien digo lo que de otro cantó el poeta: Ingenium facit velocius annis!

No quiero, en fin, hazerme panegyrista de dotes tan conocidos, por no dar en la molestia de repetir lo que ninguno llega a ignorar, pues por si solos se merecieron estos el adorno de los nevados armiños de la cathedral de Gerona, agüero que pronostica, feliz, los altos puestos que han de llenar las prendas que V.M. se ha sabido conseguir...¹⁰

En efecte, Antoni de Bastero —o la seva família— va poder comprar la coadjutoria a la sagristia major de la Seu gironina quan el noi només tenia 19 anys, el 1694, tot i que, com ell mateix explica en una anotació que trobem en el *Llibre mestre de la sagristia de la catedral*, no pogué prendre possessió d'aquesta coadjutoria fins al 1697, a causa dels incidents que comportaren les invasions franceses d'aquells anys:

“...me ha aparegut advertir per curiositat e intel·ligència lo següent: Primo, fas nota com la bulla apostòlica que obtinguí de la coadiutoria de la sacristia major fou dada y expedida en Roma als 27 de mars de 1694, emperò per causa que en dit mateix any los francesos guanyaren y dominaren la ciutat de Gerona fins en los últims de l'any 1697, en lo qual temps la avacuaren en força del tractat de la pau, per lo tant no prenguí pocessió de dita coadiutoria fins a l'octubre del dit any 1697, que ia la pau se avia publicat, ho per lo menos estava feta y ajustada¹¹.

¹⁰ Hi ha un exemplar d'aquest sermó —titulat *El sol en el signo de tauro. El angélico maestro y quinto doctor de la Iglesia, santo Thomás de Aquino, elogiado en proclamación evangélica panegyrica en el día segundo de los quatro que en festivos anuales cultos le consagra su noble y sabia Academia de la ilustre Universidad de Barcelona*—entre els papers d'Antoni de Bastero de la seva miscel·lània en quart, al seminari de Girona. En trobem un altre al volum miscel·lani de sermons esmentat abans, de la Biblioteca Universitària.

¹¹ Es refereix sens dubte al Tractat de Rijswijk, signat els dies 20 de setembre i 30 d'octubre de 1697, que posà fi a la guerra de la lliga d'Augsburg, contra França.

Ítem fas nota que entre altres pactes de dita coadiutoria que férem y concordàrem entre mon antecessor —que goze de glòria— y jo, se pactà que des del dia que pendria pcessió de dita coadiutoria, comptant des del dia primer de juny pròxim vinent en avant, havían de córrer los fruyts y rendas de la sacristia per mon compte, que en recompensa jo li agués de donar ha càrrega serrada, que dihuen, 134 doblas quiscun any, reservan-se tan solament lo dit coadiut la maytat dels foriscapis provenidors y la facultat de poder fer gràcias de aquells. Emperò expressant ha Sa Santedat dit pacte, no volgué passar dita coadjutoria, y alashoras se prengué lo expedient de que en la súplica no se parlàs de tal pacte, sinó que se tragués la gràcia de dita coadjutoria llisa i llana, com en efecte ho férem en exa conformitat y despatx la butlla, sens que en ella vingués comprès dit pacte. Emperò després que fou passada dita coadjutoria, lo papa nos concedí la gràcia de que lo coadjut me pogués arrendar los fruyts de sa dignitat per temps de sinch anys, axí que ab aquest expedient mon coadjut logrò son intent y lo pacte que ell volia, y vingué a ésser una mateixa cosa.”¹²

El sagristà major fou un dels càrrecs importants de la catedral de Girona, i consta ja en un document de l'any 1052; tenia entre la clerecia de la catedral la categoria de “segona dignitat”, i corria al seu càrrec l'administració d'un ric patrimoni de rendes, beneficis i patronats.¹³ Antoni de Bastero va ser nomenat coadjutor, doncs, del seu predecessor, el canonge Esteve Nadal —les coadjutories comportaven el dret de successió—, i l'any 1698 començà a percebre els beneficis del càrrec; poc després s'instal·laria a Girona per poder-se dedicar millor a la seva feina. Tot això ho explica també ell mateix en l'anotació ja citada del *Llibre mestre de la sagristia*:

“Lo primer any que comencí a col·lectar y rèbrer los fruyts de dita dignitat fou lo de 1698, lo qual any junt ab lo següent de 1699 dit mon procurador, lo canonge Font, arrendà o rearrendà lo delme de Llambilles ... Las demás rendas emperò dels altres llochs no se arrendaren, y havent finit dit arrendament de Llambilles en lo últim de maig de 1700, después en los anys següents de la cullita de 1700, 1701 y 1702, trobant-me jo ja plantat en Gerona —hahon entrí y comensí ha residir la vigil·lia de sant Narcís, en lo octubre de

¹² És dins el “Resumen de tots los llibres, actes y papers recondits y contenguts en lo present calaix 1, fahents per las rendas y emoluments en general de la sacristia maior de la Seu de Gerona”.

¹³ Sobre la sagristia major de la catedral de Girona, vegeu un breu treball publicat per Mn. Jaume Marquès al *Diari de Girona*, en la seva habitual secció dominical (MARQUÈS i CASANOVAS, 1989).

1699— *no volguí harrendar dit delme de Llambilles sinó que'l fiu col·lectar per mon compte per a saber lo que se'n treya y reddituava uns anys ab altres per a poder después millor governar-me y fer los arrendaments del millor modo y manera.*"

Ben aviat comprà també la coadjutoria d'un canonicat de la mateixa catedral, el 24 de maig de 1701, com ens informa el canonge Sulpici Pontic en la seva *Sèrie dels prebendats que per temps són estats de la santa Iglésia de Gerona, per abecedari*, que es conserva manuscrita a l'Arxiu Capitular. Fou propietari de la sagristia major, segons la mateixa font, el 4 de novembre de 1702, a la mort del seu coadjut i antecessor en el càrrec, però no posseï el canonicat presbiteral, del qual era anteriorment propietari Joan Gualba, fins al 30 de gener de l'any 1723. Efectivament, no és fins llavors que surt el nom d'Antoni de Bastero en les actes dels capítols pasquals,¹⁴ però ens consta, segons el mateix Pontic, que el canonge Gualba "*morí en Arenys a 16 juliol 1713*"; en aquella data hauria hagut de posseir el canonicat el seu coadjutor, però potser els esdeveniments finals de la Guerra de Successió i el posterior segrest de les rendes de la sagristia, de què parlarem més endavant, van ocasionar el retard en el nomenament. Tot això vol dir que Bastero no fou canonge de ple dret fins al 1723, tot i que, de fet, exercia com a tal i podia utilitzar-ne el nom.

Ja hem llegit que el nostre biografiat va instal·lar-se a Girona la vigília de Sant Narcís de l'any 1699. La seva residència gironina, ja des d'aquell moment, degué fixar-se al casal de la plaça dels Lledoners conegut des d'antic com a palau del sagristà major, ja que el sagristà Nadal, el seu antecessor, residia fora de la ciutat. Aquest gran casal, que actualment s'ha convertit en la seu central de l'institut de religioses Filles de Sant Josep —o *butinyanes*, per als gironins—,¹⁵ haurà de ser doncs la casa on visqui des d'ara —fora d'alguns intervals de

¹⁴ La primera reunió del capítol després de la festa de Pasqua és encara avui la més solemne de l'any, i la que inicia un nou exercici anual. L'assistència a aquest capítol és obligatòria per a tots els canonges, que si no poden complir han d'excusar-se formalment. La revisió d'aquestes reunions als volums de les *Actes capitulars* és, doncs, un bon mitjà per controlar les modificacions en la composició del capítol catedralici, sobretot en aquesta època en què la resta són pràcticament actes d'acords.

¹⁵ Vegeu també, per a això, el treball ja citat de Mn. Jaume Marquès (MARQUÈS i CASANOVAS, 1989) i també el seu llibre sobre la Girona vella (MARQUÈS i CASANOVAS, 1979, p. 122 i 128). L'actual convent de les josefines abasta, de fet, tota una illa de cases entre la plaça dels Lledoners, el carrer de la pujada dels Alemanys i el carrer de Pere de Rocabertí. El palau del sagristà és, però, el nucli d'aquest gran convent i el que li dóna la façana principal, avui amb el número 7 de la plaça dels Lledoners. Adossat a aquest palau hi havia un altre gran casal, destinat a la residència de l'ardiaca de la Selva, una altra de les dignitats de la Seu gironina, que va ser enderrocat en part per construir l'actual església neogòtica de les butinyanes.

temps, que ja veurem— i fins a la seva mort, i quedarà vinculat als Bastero encara per força anys. De fet, sembla que fou el mateix Antoni de Bastero qui reformà i engrandí, poc temps després d'haver-hi anat a viure, aquesta casa, i hi donà la configuració amb què ha arribat fins avui; en són testimoni dues grans llindes de pedra que es conserven a la casa: una, sobre el balcó que presideix la façana, porta la inscripció següent: “DON ANTHON — — BASTERO / ET LLEDO — BARCHINON[ensis] / v[triusque] i[uris] d[octor] SACRISTA — MAIOR ET / CANONICUS — S—IS GERVN[densis] / ANNO 1705”, i una altra de molt semblant, sobre una finestra que dóna al pati posterior: “d[o]N ANTONI[us] — — BASTERO ET LLEDÓ / BARCHINON—[nsis] v[triusque] i[uris] d[octor] — SACRISTA MAIOR / CANONIC[us]o[ue] SEDIS — GERV[n]—[nsis] AN[n]o 1704.” Totes dues inscripcions les presideix l'escut dels Bastero, amb l'elm com a timbre, el qual presenta un lleó coronat, a la meitat superior, i a la part inferior un pal·li contornat en banda, al qual apunten tres espases en banda, una sobre l'altra.¹⁶

El sagristà Bastero, en la seva primera època gironina, demostra un gran interès i dedicació per les ocupacions de la seva dignitat, que entre els molts patronats que posseïa, tenia al seu càrrec el control de la Pia Almoïna del Pa de la Seu, una de les més riques fundacions vinculades a la catedral de Girona, instituída per Arnau d'Escala l'any 1237 i acrescuda posteriorment al llarg dels anys amb diverses donacions. Un bon testimoni d'aquesta dedicació és l'important esforç que li degué suposar l'organització d'una mena d'arxiu de la sagristia, per al qual hagué de recopilar i ordenar tota la documentació existent als arxius de la catedral sobre els beneficis i les administracions que en depenien. Aquest arxiu, organitzat per *calaixos*, seguint la mateixa estructura que tenia en aquell temps l'Arxiu Capitular, es regia per un *Llibre mestre de las rendas, drets y patronats y otras prerogativas de la sacristia major de la Seu de Girona fet per lo sacristà major don Anton de Bastero*, redactat, sembla, pels volts de l'any 1709, manuscrit —en foli, de 330 x 220 mm, i 85 mm de gruix—, que encara es conserva a la catedral, i per altres volums o índexs particulars, corresponents a cada una de les seccions o *calaixos*, dels quals també se'n conserven un parell.¹⁷

¹⁶ Aquest escut, que és el mateix que després utilitzarà també Baltasar de Bastero com a escut episcopal, no coincideix, com ja he notat abans, amb el que presideix la làpida sepulcral de Pere Antoni Bastero a Santa Maria del Mar, que representa dos estruços separats per tres faixes inclinades.

¹⁷ Aquest índexs potser són anteriors a la recopilació del *Llibre mestre* —un porta data de 1702—, però la lletra és d'Antoni de Bastero. Hi ha també, a l'Arxiu Capitular, els manuals de comptes de les diferents administracions de la sagristia, relligats de manera similar a aquests índexs, que degueren ser ordenats i posats al dia també, segurament, pel mateix sagristà major.

Justament, aquest *Llibre mestre*, d'on he citat ja abans un apunt autobiogràfic, ens proporciona dades excepcionals sobre les activitats i les preocupacions del jove Bastero: en fer la descripció i el resum del contingut de tots els documents arxivats, tant els antics com els més recents, derivats de la gestió del compilador mateix, s'afegeixen sovint comentaris personals a propòsit del tema que tracten o del moment en què foren generats. Així hem pogut saber les circumstàncies de la seva vinguda a Girona, i també moltes de les seves nombroses gestions, com ara la que explica amb motiu de la recuperació d'un calze i uns ornaments antics que li pertocaven:

*“En lo fol. 120 del sobrerreferit llibre de fulls en pergamí ... trobaràs una nota de lletra antiga, la qual se coneix clarament que, ad redas et sciente, la han borrada o resgada o fregada ab aygua per a que no se pogués llegir y los sacristans majors ho ignorassen, però gràcias a Déu, no obstan la dita borradura, encara la he poguda llegir y tràurer ha la llum, y qualsevol expert ho notari dirà que és del thenor següent: En l'any mill sinch cents sinconta ... lo senyor mocèn Baldiri Avinyó sacristà major, de sos béns propis féu un càlzer a la capela de la sacristia major ... sia memòria que'l beneficiat no'l se'n puga aportar. Tenint notícia lo sacristà don Anton Bastero que dit càlzer, junt ab una casulla y roba de dir missa era anys avia en lo arxiu del Molt Il·lustre capítol, lo demanà als canonges arxivers y lo recobrà en lo any 1708, y en effecte en lo dia de vuy queda en son poder junt ab dita roba, y los sacristans majors que vindran continuaran en guardar-lo y no dexar-lo en ninguna de las maneras al beneficiat, o que no se'l ne aporte may, perquè com queda dit, [dit] càlzer junt ab la demás roba és propri de la capella de la sacristia, ço és dels sacristans majors. Dit càlzer és petitó y fet a la antigalla; és de plata y és dorat ço és dins la copa, al entorn del peu y del nu del mitg, que està labrat ab curiositat ... si bé de la copa un xich romput. També me ha donat casulla, estola y maniblo, també a la antigalla, corporals y un purificador, alba y un cingulo no mol gran, y un pàlit que junt ab casulla, maniblo y estola són de tela blanca ab algunas brodaduras de seda vermella, y cobricàlzer de tafatà blanc esquinsat...”*¹⁸

¹⁸ És dins el “Resumen de tots los actes y papers fahents per las rendas y emolumentos que la sacristia major de la Seu de Gerona reb y acostuma rèbrer dintre dels límits y terme de dita Seu, tan de particulars com hi també de diferents administracions, contenguts en lo calaix dezè”.

Com aquesta, trobem documentades moltes altres gestions a propòsit, per exemple, de quina cadira del cor toca utilitzar al sagristà —on ningú més no es pot mai asseure—, de si ell té dret a prendre aigua per a casa seva de la font de la plaça dels Lledoners, del dret que li pertoca d'exercir el càrrec de conservador de la Universitat de Girona, etc.

De la mateixa manera, constatem ja en algunes de les esmentades acotacions de Bastero un marcat interès per la recerca històrica i l'erudició —encara no filològica—. Pot servir d'exemple d'això que dic la següent anotació, relativa al quadern inventariat amb el número 12 del calaix I —avui malauradament perdut:

“És una llibreta de quart full de vàries y diferents notes, no sols tocant y fahent per la sacristia major, sinó y també per altres dignitats, etc., y cosas mol curiosas y dignas de saber-se, las quals notes jo, lo dit sacristà major don Anton de Bastero, las traguí dels manuals y altres llibres de escripturas autènticas del vicariat ecclesiàstich de la Seu de Gerona en lo temps que cercava papers fahents per dita sacristia major per rahó del plet de la pabordria de la Almoyna, y que per dit efecte estiguí y me ocupí tot un estiu mirant y regoneixent de full en full tots los manuals y demás llibres de dita cúria ecclesiàstica, y además de lo que trobava fahent per dita sacristia major et signanter per los plets y causas de la pabordria de la Almoyna, també notava tot lo demás que trobava curios y digne de notar.”

També hi hagué, al número 14 d'aquest mateix calaix, un *“Catàloch ho sèrie dels sacristans majors de la Seu que hi ha aguts, e de aquells de qui jo, don Anton de Bastero, he trobat notícias del temps que ho foren y de lo que feren més memorable y digne de saber-se, comensant en lo any 1000 de la nativitat del Senyor”*.

Tanmateix, Antoni de Bastero és l'iniciador d'un gran lobby familiar a l'entorn de la sagristia major de la catedral, que es reforçarà anys més tard amb el nomenament del seu germà Baltasar com a bisbe de Girona, i que perdurà fins molt després de la seva mort. Ja l'any 1715, vacant el benefici de Santa Anastàsia —que corresponia al paborde de l'Almoyna del Pa— per la mort de l'anterior propietari —Francesc Gondahí, a qui m'hauré de referir en el següent apartat—, Antoni l'atorga al seu germà Baltasar, el qual el mantindrà fins a la seva mort, fins i tot en el període en què exercirà de bisbe de Girona. En un rebut existent entre els papers de la sagristia de l'Arxiu Capitular, expedit pel canonge administrador de ciris i llànties de la Seu l'any 1733, hi consta *“don Gaspar Bastero, degà y canonge de Barcelona, com obtentor del bene-*

fici de sant Francesch y sant Martí en la Seu de Gerona...”. El benefici fundat a la capella de la casa de la sagristia, sota l’advocació de la Maredeudéu dels Àngels, que havia quedat vacant per la mort del seu anterior propietari, el presenta Antoni de Bastero, segons anota ell mateix al *Llibre mestre*, per al seu germà Gaspar, el degà de Barcelona,¹⁹ el dia 15 de gener de 1734, i apunta després: “*En l’any 1736 lo ha permutat dit mon germà, de consentiment meu, y l’obté ara mon nebot don Gaspar de Sunyer y de Bastero, en Barcelona*”.²⁰ A la mort d’Antoni de Bastero, el substitueix en el càrrec el seu nebot Francesc de Bastero i Vilana.²¹ Aquest presentà el benefici de la capella de Sant Mateu, de l’Almoïna, al seu germà Josep, el 4 de març de 1739. Posteriorment, a la

¹⁹ Gaspar de Bastero substituï el seu germà Baltasar en el deganat del capítol barceloní quan aquest fou promogut al tribunal del Sant Ofici i fet inquisidor de Mallorca, l’any 1720. Sembla que devia ser un dels germans menors, ja que va viure fins al 10 de novembre de l’any 1773. Va ser substituït al capítol barceloní, després de la seva mort, pel seu nebot i coadjutor, Josep Gaspar de Bastero i Vilana, de qui parlarem en un altre lloc per la seva activitat literària i erudita al si de l’Acadèmia de Barcelona. Per casualitat vaig localitzar un sonet satíric que fa referència a Gaspar de Bastero i a la seva suposada influència dins el capítol barceloní, en els primers fulls del Ms. 1595 de la Biblioteca Nacional de Madrid, que recull “*Diferents obras en vers y en prosa castellanas y catalanas*”. No està datat, però ha de ser de finals del xviii: “*Enorabona satírica al senyor don Gaspar Bastero, canonge y degà que fou a la chatedral de Barcelona, per aver fet canonge al senyor Miró, tomista [...]*”

Soneto

*Si grans gests vos han dat enorabona, / alguns de vostres néts, venerable avi, / grans glòries
gogaren del sabarut sabi / tant temps posat al ventre de Solsona.*

*Nat teniu a Miró dins Barcelona, / entre’ls fanàtics aplaudit de cor y llavi, / tant sols lo qui
és thomista ne té agravi / per veurer que ha quedat com una mona.*

*Rebeu lo parabé, il·lustre Bastero, / que desitjo en honor de vostras canas; / al capítol salut,
y en ell esmero*

*fins que totes sas [...] estigan sanas, / y a fins que logreu vós y demés vistas / tot lo cor de la
Seu ple de suaristas.*

²⁰ Aquest Gaspar de Sunyer, fill de Maria de Bastero, tingué almenys un germà, Josep de Sunyer i de Bastero, que segons consta en un cèlebre sermó imprès de fra Josep Gifreu, publicat a Barcelona l’any 1735 —*Amparos seguros, ventajas sobre juizios y vanderas elevadas hasta sobre lo summo que, en la celebridad de su formación y solemnissimo acto de bendición de vanderas ... se prometió y logró el muy ilustre regimiento de Cataluña*—, “*era y es ... el capitán comandante del segundo batallón de nuestro regimiento*”. Aquest Josep Sunyer sabem que va anar a visitar el seu oncle Antoni a Roma l’any 1718, quan tenia 19 anys, perquè el filòleg cita en algun lloc dels seus papers l’atestat que li havia expedit la diputació per a la sanitat de la ciutat de Càller, en català.

²¹ Pontic explica els detalls d’aquesta ràpida substitució a la *Sèrie dels prebendats*: “*Havent mort son oncle, lo canonge sacristà major don Anton de Bastero, als 23 setembre 1737, y axí en mes de l’ordinari, fou presentat per lo senyor bisbe don Baltazar de Bastero del canonicat presbiteral, que és de son patronat, y de la sacristia major, en esta forma, ço és a 28 de dit mes y any li presentà lo canonicat ... y dit die prengué pocsessió ..., y quedant lo capítol en la aula, partí lo canonge al palàcio, ahont li fou conferida la sacristia major ... y luego se li’n donà pocsessió ..., ab què se verifica que lo senyor bisbe ha donat la dignitat a canonge.*”

mort del seu oncle Baltasar, l'any 1755, assignarà la pabordia de l'Almoïna al seu altre oncle Gaspar,²² el qual la tindrà encara l'any 1774, quan el bisbe Tomàs de Lorenzana decideix la supressió de l'Almoïna del Pa de la Seu i la unió de les seves rendes amb les de la Casa de la Misericòrdia i altres per fundar així el Reial Hospici de Girona. Justament consten, entre la documentació relativa a l'hospici que es conserva a l'Arxiu Històric de Girona, la protesta formal de Gaspar i Francesc de Bastero, paborde de l'Almoïna i sagristà major respectivament, contra la decisió del bisbe Lorenzana, i el recurs instruït contra la legalitat d'aquesta institució, que comportava a la pràctica l'acabament de les expectatives de poder de la família Bastero a l'ombra de la catedral de Girona.²³

Tornem, però, al punt inicial d'aquesta explicació, per advertir que, en aquella primera època gironina de principis de segle, el sagristà Bastero, malgrat la intensa dedicació al seu càrrec que he il·lustrat prou, i a altres responsabilitats adquirides en aquella diòcesi, com ara la d'examinador sinodal, sem-

²² Ho anota el mateix Francesc de Bastero en un lloc del *Llibre mestre de la sagristia* que havia compilat el seu oncle Antoni: "En lo die 27 maig de 1755, en poder de Ignaci Sagú, notari de la cúria eclesiàstica de Tarragona, és feta la col·lació de la pabordia de la Almoïna de Pa de la Seu de Gerona per don Francisco de Bastero, U.I.D. sacristà major y canonge de dita Seu, per rahó de sa dignitat, a don Gaspar de Bastero y Lladó, degà y canonge de la santa Iglésia cathedral de Barcelona ... En lo die 31 de dit mes y any lo dit don Gaspar de Bastero prengué la pocsessió —per procurador que és lo reverent Joan Bordas, beneficiat de dita Seu de Gerona— de dita pabordia ... tot lo que se ha obrat y executat ab una suma quietut y sens la menor contradicció de ningú, ni tampoch opposició, no obstant que bacà en mes reservat, per mort de son obtentor que era lo Il·lustríssim senyor don Balthasar de Bastero y Lledó, antes bisbe de Gerona, mon oncle, qui renuncià lo bisbat en 1745 y se retirà al convent de descalços de Reus y morí en dit convent y en presència mia lo die 25 maig de 1755, die que ell me habia predit, havent rebut tots los sacraments ab tot coneixement y ab santa resignació y alegria entregà son esperit al Criador. És lo primer exemplar després del concordat del rey ab la Santa Sede de haber-se donat per lo sagristà major, no obstant de haber bacat en mes reservat y de ésser un Illustríssim lo qui lo obtenia." Aquesta darrera observació fa referència al fet que, amb aquest nomenament, es podien fer valer, per primera vegada —i última, ja que pocs anys després desapareixeria l'Almoïna— els drets adquirits en el procés que portà Antoni de Bastero a Roma, de què parlarem més endavant.

²³ L'escriptura fundacional de l'hospici fa constar que "dirigió a Su Magestad don Francisco Bastero, dignidad de sacristán mayor y canónigo de esa santa Iglesia, como patrono de dicha obra pía, un memorial queixándose de las providencias tomadas por el Consejo en lo respectivo a la aplicación a el Hospicio de las rentas y efectos de ella, manifestando que esta conmutación es opuesta a las executorias expedidas por el tribunal de la Rota y varias reales resoluciones...". El Consejo va desestimar aquest recurs l'any 1776 (cf. *Hospicio de la ciudad de Gerona, fundado baxo la invocación de la Santíssima Virgen Maria de Misericordia y de su glorioso patrón san Narciso, al qual por la siguiente escritura o provisión quedan unidas y aplicadas las rentas que antes eran de la Pia Limosna del Pan, las de la Casa de la Misericordia, las del Vestuario d' esta santa Iglesia y otras*. Gerona, MDCCCLXXVII, por Narciso Oliva, impresor y librero).

bla que sègueix ben vinculat a Barcelona —on consta la seva actuació com a síndic del capítol gironí l'any 1709—,²⁴ i als seus amics de joventut. És significatiu en aquest sentit el viatge a París que sabem que va realitzar per aquells anys, conjuntament amb Joan Torres Oliva —un personatge marcat per la seva coneguda adscripció política que ens dóna pistes per a la interpretació dels posteriors successos en la vida del nostre canonge—. En realitat, Antoni de Bastero no parla enlloc d'aquest viatge —que coneixem pel que explica Fèlix Torres Amat, que ho devia treure dels papers de Torres Oliva, parent seu—,²⁵ però confessa, a la *Prefazione* impresa de *La Crusca provenzale*, que quan va anar a Roma coneixia la llengua francesa, “*intorno alla quale —diu— avvevo io già fatto particolare studio, alcuni anni prima.*”²⁶

1.2 ELS MISTERIS D'UN EXILI ENCOBERT

És precisament aquesta estada a Roma, de 1710 a 1724, un dels punts menys clars de la vida d'Antoni de Bastero. En principi, sembla correcta la hipòtesi generalment acceptada —i que ell repeteix de forma insistent en els seus papers— que se'n va a Roma per tal d'exercir la defensa de la sagristia i intentar resoldre un llarg plet que hi havia plantejat a l'Almoina del Pa de Girona. Es fa estrany, però, que Bastero romangués a la ciutat eterna durant gairebé quinze anys de la seva vida només amb aquest motiu, i si és veritat que té una certa lògica que esperés fora del país l'acabament de la Guerra de Successió, que en els últims anys havia d'assolir unes dimensions autènticament tràgiques per al Principat, resulta sospitosos que retardés tant el seu retorn després del final d'aquell conflicte i de la instauració de la *normalitat* a Catalunya. Ens caldrà veure, doncs, en què consistí el plet, quan i en quins termes es resolgué, per poder arribar a concloure si hi hagué alguna altra raó per a l'absència.

²⁴ Cf. la *Sèrie dels prebendats*, de Sulpici Pontic.

²⁵ Joan Torres Oliva (Sallent, 1674-Roma, 1754) era oncle del pare de Fèlix Torres Amat, i els seus papers es conservaren a la casa pairal dels Torres a Sallent fins a la Guerra de la Independència, en què sembla que es van perdre. Fèlix Amat, segons el seu nebot i autor de les *Memorias*, es dedicà algun temps a ordenar i anotar la correspondència de Joan Torres, amb la intenció de publicar-la; per això n'havia de conèixer molts detalls biogràfics.

²⁶ BASTERO (1724), p. 3.

Ja he dit abans que la Pia Almoïna fou una de les fundacions més riques de la catedral gironina, i que va perviure fins a finals del segle XVIII, quan es fundà el Reial Hospici —amb seu a l'actual Casa de Cultura de Girona; avui, malauradament, la documentació pertanyent a aquesta institució ha estat dispersada i molt poc estudiada, especialment la que fa referència a l'època moderna, i això ha dificultat extraordinàriament la meua investigació—. ²⁷ El *Llibre mestre* de la catedral tampoc no ens serveix de gran ajuda, ja que Bastero no hi va incloure l'inventari de la documentació de l'Almoïna, amb la intenció de fer-ne un catàleg a part; tot i això, ens proporciona alguns indicis sobre els termes de la polèmica. Hi llegim, en l'apartat corresponent al benefici de Santa Anastàsia —que era inherent a la pabordia de l'Almoïna—:

“no resumesch aquí dits actes de la fundació [del benefici] ni menos los exemplars de presentacions, perquè de aquèsta pabordria ne faré, Deo volente, un calaix quart després que auré vist lo èxit que tindran en Roma todas las pretencions que tinch sobre aquesta pabordria, puix entre altres cosas pretench de donar-la en tots los mesos de l'any, y en lo ínterim me referesch al tomo de fòlio que he fet enquadrernar de differentes papers, actes y escripturas tocants ha esta pabordria de la Almoyna.”

Entre els papers del fons de l'hospici de l'Arxiu Històric de Girona he trobat, tanmateix, un memorial titulat *Instrucción del origen de esta Pía [Limosna], memoria de su fundación y aumentos que tuvo, y del modo como se ha gobernado hasta el día...*, inclòs en la documentació d'un plet de l'any 1804, ²⁸ que m'ha permès fer una mica més de llum sobre aquest assumpte. Sembla que l'any 1701 el paborde de l'Almoïna Francesc Gondahí posà un plet al capítol de la catedral de Girona, del qual obtingué l'any 1704 una sentència favorable del tribunal eclesiàstic de la Rota que anul·lava els estatuts d'aquella institució de beneficència aprovats pel capítol l'any 1629 i que

²⁷ La documentació de la Pia Almoïna, antigament guardada a les dependències pròpies de l'Arxiu Capitular, després de la fundació de l'hospici va ser traslladada. Actualment es troba partida entre l'Arxiu Diocesà de Girona, que conserva majoritàriament els pergamins i la documentació medieval —la qual ha estat curosament estudiada, sobretot, per Christian Guilleré—, i l'Arxiu Històric de Girona, que conserva majoritàriament documentació moderna i impresos, juntament amb una part dels documents de l'hospici —la resta han quedat com a propietat de l'arxiu de l'Hospital de Santa Caterina.

²⁸ Es tracta d'un plet contra Josep Canet, beneficiat de Santa Anastàsia, que pretenia l'administració de les rendes de l'antiga Almoïna del Pa —llavors unida al Reial Hospici— i una de les seves cases per habitar-la. La documentació relativa a aquest plet està relligada en un volum, que porta el núm. de ms. 755 del fons de l'hospici, a l'Arxiu Històric.

havien substituït els antics estatuts de l'Almoïna, de mitjan segle XIV. Així la Pia Almoïna havia de tornar a regir-se per la forma primitiva, suprimint-se les prerrogatives adquirides pel capítol —i especialment pel sagristà major, patró de l'Almoïna— en els estatuts de 1629, que essencialment permetien la desviació de part les rendes —molt superiors ja al que realment es necessitava per subvenir a les finalitats de l'alimentació dels pobres— cap a altres aplicacions.

Segurament el capítol va instruir un nou recurs contra la sentència favorable a Gondahí —el qual no sembla que residís habitualment a Girona— davant el tribunal de la Rota per mitjà d'Antoni de Bastero, en qualitat de sagristà major de la Seu i, per tant, de *protector* de la institució. Aquest devia ser el plet que va portar-lo a Roma. Ja hem llegit més amunt com, en una anotació del *Llibre mestre*, el sagristà confessa haver-se passat tot un estiu regirant papers i buscant documentació a l'arxiu catedralici que li pogués servir en les seves argumentacions contra el paborde. En un altre lloc del mateix volum, hi anota el següent:

“Als 10 desembre 1709 ... en temps que jo lo sacristà Bastero me trobava en Barcelona, y justament pochos dies havia que havia acabat de fer lo resumen dels patronats de la sacristia [aquest Llibre mestre] y recopiladas todas las noticias que havia adquirit; y lo mes antecedent fiu venir a dita ciutat de Barcelona mossèn Agustí Brunet, mon procurador, per a entregar-li dit Resumen y informar-lo y dar-li nota de tots los actes que me havia de fer tràurer, fahents per dits patronats et signanter per rahó de la pabordria de la Almoïna...”

Queda clar, doncs, que a finals de l'any 1709, i conjuntament amb la feina d'elaboració del *Llibre mestre* de la sagristia, tantes vegades citat, Bastero es preparava per defensar i guanyar el plet que li bloquejava el control de l'Almoïna, i no és gens forassenyat pensar que ambdues coses degueren anar molt lligades, com sigui que la recerca per a l'inventari documental li havia de proporcionar materials decisius per a la seva defensa, i l'interès per argumentar una bona defensa devia esperonar-lo a enllestir l'inventari.

A la decisió d'anar a Roma, hi van contribuir també, sens dubte, la pruija del jove i brillant advocat per demostrar la seva habilitat, i un cert desig de veure món, que poc temps abans l'havia fet viatjar a París. La plausible familiaritat amb la cosa italiana que li podia provenir del seu pare degué aplanar-li encara més el camí. En tot cas, no sembla que la intenció inicial fos de prolongar l'estada per gaire temps; això, si més no, és el que indueix a pensar l'afirmació, reproduïda més amunt, que *“de aquesta pabordria ne faré, Deo volente, un calaix quart, després que auré vist lo èxit que tindran en Roma todas las pretencions que tinch sobre aquesta pabordria”*, on no sembla pas que s'expressi un desig a quinze anys vista.

A la Biblioteca Universitària i Provincial de Barcelona hi ha un volum, datat a Roma l'any 1710, que porta per títol *Gerundensis Eleemosynae Panis*,²⁹ on es recull part de la documentació aportada al tribunal de la Rota — la major part, copiada a mà pel mateix Bastero. És el primer volum d'una sèrie que, si hem de fer cas del que diu Joaquim Rubió i Ors, havia de tenir-ne almenys onze.³⁰ No disposem de més dades, però, sobre la preparació, el transcurs o les vicissituds d'aquell plet, i l'única cosa que n'he localitzat són diverses resolucions impreses —no sé si totes, perquè el *plet* en realitat es convertí en diversos plets, instruïts davant diversos auditors de la Sacra Rota romana— que fan possible concretar alguns dels punts en litigi —si el paborde ha de fer jurament de fidelitat al sagristà, si li és permès disposar pel seu compte la destinació de les rendes, si el sagristà pot nomenar o substituir el paborde tots els mesos de l'any, etc.— i que ens permeten, sobretot, determinar que l'any 1713 —o a tot estirar l'any 1718, en què encara es publica alguna de les Decisions— les causes del plet estaven resoltes i s'havia aconseguit ja la sentència favorable al sagristà.³¹

²⁹ Ms. 1814 BUPB.

³⁰ Rubió i Ors va dedicar un important discurs acadèmic a la figura d'Antoni de Bastero, on podem trobar un inventari parcial dels seus manuscrits (RUBIÓ, 1998, p. 69-70, n. 1).

³¹ Al fons de l'hospici de l'Arxiu Històric de Girona es conserven alguns impresos rotals — números 13 al 19— on es delimiten diferents causes intruïdes en el plet:

A-13) "R. P. D. / PRIOLO / Gerunden. Eleaemosinae / Panis. / PRO / Reuerendiss. D. D. Antonio Bastero / Sacrista Maiore Ecclesiae Gerunden. / CONTRA / R. D. Franciscum Gondhay./ *Restrictus Facti, et Iuris.* / Typis De Comitibus 1711." (2 fulls)

A l'encapçalament del document s'indica el tema del plet: "*Gerundensis Eleemosynae Panis, super Iuramento fidelitatis, et Homagio*", i tot seguit s'aclareix en què consisteix el *dubium*: "*An sacrista maior possit exigere a vassallis Eleemosynariae Panis gerundensis iuramentum fidelitatis et homagium privative ad praepositum cappellanum, et iste possit facere arrendamenta aliaque disponere circa bona et redditus eleemosynariae absque consensu dicti sacristae in casu, etc.*"

A-14) "R. P. D. / PRIOLO / Gerunden. Eleaemosinae / Panis. / PRO / Reuerendiss. D. Antonio Bastero / Sacrista Maiore Ecclesiae Gerunden. / CONTRA / R. D. Franciscum Gondhay./ *Restrictus Facti, et Iuris super Iu- / re deputandi, seu conferendi.* / Typis De Comitibus 1711." (8 fulls)

El *dubium* és el següent: "*Primo, an sacristae maiori spectet ius nominandi et deputandi praepositum cappellanum Eleemosynae Panis; et, in quo casu, itaut aliter facta deputatio seu provisio non substineatur in casu, etc.*"

A-15) "R. P. D. / PRIOLO / Gerunden. Eleemosinae / Panis super Iure deputan- / di, seu Conferendi. / PRO / Rmo. D. D. Antonio Bastero Sacrista / Maiori Gerundae. / CONTRA / R. D. Franciscum Gondhay./ *Restrictus Responsonis / Facti, et Iuris.* / Typis De Comitibus 1711." (4 fulls)

S'aporten més documentació i arguments per tal d'ajudar a resoldre el *dubium*, plantejat ara com: "*Ius nominandi et deputandi spectare ad sacristam in quocumque casu vacationis, tam in mense ordinario quam reservato, et aliter factam provisionem non substineri.*"

- A-16) "R. P. D. / CERRO / *Gerunden. Eleemosynae Panis quoad / Ius nominandi super Reseruatis. / PRO / Illmis. DD. Antonio Bastero Sacrista / Maiore Cathedralis Ecclesie- Gerunden- / dae, ac Balthassare Bastero. / CONTRA / Illmum. D. Petrum de Prats y Batle. / Restrictus Responsonis Facti, / et Iuris. / Typis De Comitibus 1718.*" (4 fulls)

Això fa referència a un altre plet, mort Gondahí i essent ja paborde de l'Almoïna Baltasar de Bastero. Pere de Prats crec que és l'administrador del capítol —no s'explicita amb més detall el tema del plet.

- A-17) "R. P. D. / SCOTTO / *Gerunden. Eleemosynae Panis quo- / ad Ius nominandi supèr Reseruatis. / PRO / Rmo. D. Antonio Bastero Sacrista / Maiori Ecclesia- Gerunden. / CONTRA / R. D. Franciscus Gondhay. / Facti. / Typis De Comitibus 1713.*" (6 fulls)

El *dubium* plantejat aquí és com segueix: "*An sacrista maiori spectet ius nominandi et deputandi praepositum cappellanum Eleemosynae Panis et, in suo casu, itaut aliter facta deputatio seu provisio non substineatur?*" Una anotació manuscrita a la darrera pàgina, que sembla del mateix Bastero, ens assabenta de la data i la mena de resolució en què va desembocar la causa: "*Die 26 junii 1713: etiam in mensibus reservatis pertinere ad sacristam maiorem.*"

- A-18) "R. P. D. / SCOTTO / *Gerunden. Eleemosynae Panis quo- / ad Ius nominandi supèr / Reseruatis. / PRO / Rmo. D. Antonio Bastero Sacrista / Maiori Ecclesia- Gerunden. / Summarium. / Typis De Comitibus 1713.*" (8 fulls)

Aquest sumari recull abundant documentació retrospectiva —des del testament d'Arnau d'Escala i la fundació de l'Almoïna, a diversos casos històrics de nomenament de paborde en mes reservat i en absència del sagristà...—, i inclou referències al plet resolt el 13 de juliol de 1704, amb sentència favorable a Francesc Gondahí, i a les accions empreses posteriorment pel capítol per mitjà d'Antoni de Bastero, que culminen en el plet plantejat l'any 1711.

- A-19) "R. P. D. / CERRO / *Gerunden Eleemosynae Panis / Lunae 14. Martij 1718.*"

És un document diferent dels anteriors, encapçalat per un escut pontifici, que sembla una sentència o Decisió, en què es prescriu "*ut quoties pro tempore vacaret Eleemosynaria conferri, et assignari deberet per sacristam maiorem quodque si presbyter in administratione infidelis repertus fuisset, illico ab administratione dicti beneficii amoveri, necnon alia persona idonea sibi per dictum sacristam maiorem substitui et subrogari deberet.*" El peu d'impremta és: "ROMÆ, MDCCXVIII. / Typis Reuerendæ Camerae Apostolicæ. / SVPERIORUM FACULTATE."

Al *Llibre mestre* de la sagristia, després del seu retorn, segurament el mateix Bastero hi relligà, al lloc corresponent al benefici de Santa Anastàsia, dos impresos més amb les Decisions i Lletres exco-torials que tancaven el plet de l'Almoïna:

"DECISIONES / SACRÆ ROTÆ ROMANÆ / CORAM EMINENTISSIMO / SCOTTO / *Lunæ 26. Iunij 1713. / ET / R. P. D. / CERRO / Lunæ 14. Martij 1718. / IN CAUSA / Gerunden. Eleemosynæ Panis. / FAVORE / R. D. Don Antonij de Bastero Sacristæ Maioris Cathedralis / Ecclesie Gerundensis, ac aliorum pro tempore in sua Digni- / tate, & Sacristia Maiori Successorum. / ROMÆ MDCCXVIII. / Typis Reuerendæ Camerae Apostolicæ. / Superiorum permissu.*" Inclou a l'interior els dos impresos de les Decisions de 1713 i 1718, de 2 i 4 fulls, respectivament.

"LITTERÆ / Executoriales Rotales / IN CAUSA / *Gerunden. Eleemosynæ Panis. / FAVORE / R. D. Antonij Bastero Sacristæ Maioris / Ecclesie Gerundensis, aliorumque pro / tempore in sua Dignitate, & Sacristia / Maiori Successorum. / SUPER / Iure nominandi, & deputandi Prepositum / dictæ Eleemosynæ Panis in quacumque / futura vacatione contingente etiam / in mensibus Sedi Apostolicæ / reseruatis. / ROMÆ, MDCCXV. / Ex Typographia Rev. Camerae Apostolicæ / Superiorum permissu.*" (6 fulls)

Josep M. Marquès, en el seu inventari d'impresos forenses del seminari de Girona (MARQUÈS i PLANAGUMÀ, 1989), esmenta un altre imprès rotal sobre el plet de l'Almoïna, datat l'any 1718, de les mateixes característiques que els que he descrit (número 94 de l'inventari). Malauradament no l'he pogut localitzar en aquella biblioteca, però pot ser que es tracti d'un dels ja descrits, repetit.

Per què, doncs, va trigar encara uns quants anys a tornar? La seva feina d'advocat, de fet, ja la devia haver enllestit força temps abans de la publicació de les sentències. Quines circumstàncies, doncs, el retenien a Roma quan el plet ja estava resolt i, al seu país, la guerra també havia acabat? Antoni de Bastero manté un silenci absolut sobre aquesta qüestió en els seus escrits, alguns dels quals contenen altra informació de caràcter autobiogràfic sobre l'estada a Roma —el pròleg de la *Gramàtica italiana*, la *Prefazione* de la *Crusca*—, i només per algunes insinuacions o comentaris dispersos entre la seva correspondència —que he recopilat a l'annex documental— podem saber per exemple que, almenys els últims temps, s'hi estava per força: “*Jo gràcies a Déu la gozo [la salut], y sempre ab lo pensament de partir en lo bon temps, conforme tinc escrit en mas antecedents, puix pensant en açò no estic ja gens gustós en Roma, que tot me cau desobre, esforçant-me tot lo que puc per rompre la ipocondria...*” (annex 1, 6.5), i amb un estat d'ànim força ressentit: “*Quant sia jo, arriban ab lo favor de Déu, aquí, me apar que podràs tractar de que fassa coadjutoria o bé resigna... puix jo no desitjo sinó la quietut y descans, y allargar lo violari, com se sol dir... que com dic no desitjo sinó la quietut y llibertat...*” (ídem).

Santiago Albertí, al seu *Diccionari*,³² insinua la possibilitat que hi hagués motius polítics en la permanència de Bastero, que, segons diu, “era tingut per austròfil”, i assegura, sense fonamentar-ho, que “sol·licità en 1715 permís de tornada al govern de Felip v, però l'autorització li fou negada fins al 1724”. No va pas gaire desencaminat; entre els papers de Bastero he trobat l'esborrany, sense data, d'una carta dirigida a un personatge desconegut de la cort de Roma —és en italià— per obtenir una recomanació que li permetés alçar el segrest de les seves rendes:

“Illustrissimo signore:

Don Antonio Bastero della città di Barcelona, canonico e saggestano maggiore della chiesa cathedrale di Girona, umilmente espone a V.M. Illustrissima: Che sino del'mese di maggio del'1710 si trova in questa curia di Roma per una litte e causa grave della sua dignità vertente nella Sacra Rota col titolo di Gerundensium eleemosinae Panis, come è ben publico; e che avendosi nel'fine di detto anno ricoperata e redotta la città di Girona all'ubbidienza del rè —che Dio conservi— subito gli fù sequestrata l'entrata della

³² ALBERTÍ (1966), p. 240.

sua dignità col motivo di trovarsi l'ore ausente di detta città. Ma non avendo mai dato scandalo veruno ne con fatti ne con parole sopra gli affari ed interessi regi e cose tocante alla raggion'di Stato, anzi dal momento medesimo che l'arme gloriose del rè entrarono in Barcellona, e ritornò quella capitale a l'antica e primitiva ubbidienza del suo legitimo regnante diede l'ore testimonianze della sua sommissione e ubbidienza a Sua Maestà con li reverenti e dovuti ossequij tanto a V.M. Illustrissima come a monsignore Molinés, non avendo mai mancato de reiterarli in tutte le funzioni pubbliche del nome e compleannos di Sua Maestà, senza altre [...] private e particolare, come parimente non hà mancato ogn'anno alla processione del Corpus Domini nella chiesa reggia e nazionale di San Giacomo; e durante il trascorso di tutto questo tempo non ha trattato, comunicato, ne parlatto pubblicamente ne privatamente ne per via diretta, ne indiretta con soggetti o persone nemiche e bandite degli domini di Spagna, si come del tutto puotrebbe la bontà di V.S. informarsi; oltre di permanere in Barcellona tutta la sua casa, fratelli e parenti sotto la real'protezzione e gracia di Sua Maestà.

Però supplica humilmente a V.S. degnarsi favorirlo con una lettera d'approbazione o attestato per il signore secretario don Emanuele Vadillo stante, che con detta lettera o atestato si compromette l'ore ottenere del rè il che gli sia alsato o levato il sequestro della sua dignità. Che della gracia, etc."³³

El destinatari de la carta podria ser el cardenal Acquaviva, ambaixador del govern de Felip v a la cúria romana, i pel que fa a la datació, podem concloure que és anterior a 1719, any en què va morir Josep Molinés, notabilíssim felipista català i auditor del tribunal de la Rota, que també surt al text. El més interessant, però, és la qüestió del segrest, una mesura econòmica —retirada del sou— que solia anar acompanyada de l'expatriació —de fet, Bastero diu que “*gli fù sequestrata l'entrata*”. El que no acaba de lligar en tot això és que el segrest es produís simplement pel fet de trobar-se fora d'Espanya en el final de la guerra, com Bastero sembla que vol fer creure. Ens cal saber doncs què hi ha de cert en aquella hipotètica filiació austròfila —comuna certament en la major part del clergat català de l'època—, que no es podia redimir ni assistint cada any a les celebracions de l'aniversari i del sant del rei Felip i a les processons de Corpus de l'església dels espanyols.

³³ Annex documental, núm. 3.

Abans he dit que l'amistat amb Joan Torres Oliva ens dóna pistes per interpretar alguns esdeveniments de la vida del nostre canonge. Torres Oliva sí que fou un reconegut austròfil, i actuà alguns anys com a secretari de Llorenç Tomàs i Costa, que havia estat canceller de l'Audiència de Barcelona austriacista, i després s'instal·là com a regent a Roma de l'emperador Carles. Antoni de Bastero, per tant, no podia ser del tot aliè a aquests cercles. Però la informació definitiva per a aquesta qüestió ens la proporcionen uns documents que he pogut localitzar feliçment a l'Archivo Histórico Nacional de Madrid. Es tracta d'unes denúncies adreçades l'any 1716 al Consejo de Castilla pel ja anomenat Josep Molinés i Casadevall, inquisidor general, auditor i president de la Rota, que s'acompanyen amb les indagacions fetes al respecte pel capità general de Catalunya i les mesures proposades per la Reial Audiència de Barcelona. La transcripció íntegra d'aquesta documentació es pot llegir a l'anex documental que acompanya aquest treball (núm. 2); m'interessa aquí transcriure únicament els termes de la denúncia, que com veurem resulten prou aclaridors:

“Señor,

ha comparecido en Roma un eclesiástico catalán llamado Thomás Llorens, que fue un grande infame y traidor contra Vuestra Magestad en tiempo de las rebeliones de Cataluña, y por ser tal se dice que fue hecho canceller por el archiduque en aquel Principado. Y habiendo llegado a Roma ha publicado ser agente de el archiduque y habita en una calle muy pública, y en la puerta de su cassa ha puesto las armas públicas de el archiduque, y a ella van a tener conversación algunos catalanes tan pérfidos como él, y son: Benito Vadella, arcediano de Gerona; Antonio Bastero, sacristán maior y canónigo de Gerona, y provisto ahora de una pabordía litigiosa también de Gerona; Joseph Doménech; Joseph Picalqués, expedicionero en esta corte; Matheo Ferravila, expedicionero de el archiduque; Christóbal Cabirol, provisto de un arcedianato y canonicato de Barcelona por el obispo Sala, difunto; Ventura Sales y Joseph Font, canónigo coadjutor de la cathedral de Gerona. Y en dicha conversación todo es discurrir de las noticias que pueden saber de España por avisarlas al archiduque, como lo executan todas las semanas, lo que pongo en la real inteligencia de Vuestra Magestad para que se sirva disponer aquello que fuere más de su real agrado y servicio, ofreciendo yo a Vuestra Magestad dar cuenta de todo lo demás que entendiere de la conducta de esta mala gente. Dios guarde la católica real persona de Vuestra Magestad, como la christianidad ha menester. Roma, 21 de Abril de 1716. Don Joseph Molinés.”

Una segona carta de Molinés insisteix que

“...todavía continúan dichos eclesiásticos en su conversación maldita que tienen, y como yo no puedo ponerles la mano, por no permitírmelo Su Santidad y por recurrir ellos a los ministros de el archiduque, suplico a Vuestra Magestad se sirva poner el remedio que juzgare más conveniente a su real servicio, siendo muy grande el escándalo que dan —e ya paso a menudo por delante la casa en donde se congregan, que está en una calle muy grande que ba en derechura a Santa Maria la Maior, a fin que ellos puedan conocer que les estoy observando, por si acaso esta precaución mía pudiesse ocasionarles algún miedo...”

L'informe adjunt de Francisco Pío de Saboya, llavors capità general de Catalunya, afirma el següent, pel que fa al sagristà:

“...en quanto a don Antonio, lo que consta es que este sugeto, en el mes de Abril de el año 1710 partió de la ciudad de Gerona por la corte romana para prosseguir y continuar, según la voz común, diferentes pleytos que por razón de su dignidad tenía pendientes en aquella corte; y que durante estas turbaciones ha sido tenido y reputado por mal afecto a Su Magestad, lo que dió motivo, después de reducida a la ovediencia de el rey la ciudad de Gerona, de sequestrársele los frutos de sus prevendas, todo lo qual pusse entonces en la noticia de Su Magestad por via del señor obispo de Cádiz, con parecer de que no era digno de la merced que solicitava.”

De la qual cosa podem inferir, a més de confirmar-se el segrest de les rendes, que, certament, en algun moment Bastero va demanar de tornar i no li ho van concedir. I és que la Reial Audiència de Barcelona, per la seva banda, corrobora en la seva exposició el fet que el sagristà havia estat *“siempre en Gerona reputado entre los mal affectos y dissidentes”*.

Estant així les coses, sembla clar que a partir d'ara podem parlar amb propietat d'un exili forçós del canonge Bastero, encara que aquest exili no tingués el seu origen en la marxa cap a Roma, sinó més aviat en la impossibilitat de tornar-ne —la veritat és que no sabem si Antoni de Bastero finalment s'hauria exiliat si hagués restat a Girona durant la guerra—. Aquesta realitat xoca, tanmateix, amb la reconeguda afiliació borbònica del seu germà Baltasar, amb qui Antoni va mantenir una estreta relació personal i sempre va compartir els interessos intel·lectuals, com veurem més endavant. Baltasar de Bastero, com a canonge degà de Barcelona, fou un dels que advocaren per la submissió a Felip v en la junta de braços de Barcelona de 1713, que decidí finalment la resistència; s'oferí al duc de Berwick havent fugit de Barcelona, i fou nome-

nat vicari general castrense immediatament després de la derrota de 1714; oficià el *Te Deum* celebrat pels vencedors, i el 1715 publicà una cèlebre carta pastoral en què es considerava sota pecat mortal tothom que d'alguna manera actués o parlés contra les mesures del nou govern, i s'excomunicava els eclesiàstics que féssin això mateix;³⁴ fou promogut després al tribunal del Sant Ofici, i nomenat, el 27 de setembre de 1720, inquisidor de Mallorca.³⁵ Era, en definitiva, un personatge influent en el nou règim borbònic —però no prou, pel que sembla, per aconseguir el perdó del seu germà abans de l'any 1724, en què ja la pau de Viena era pròxima i s'havien flexibilitzat notablement les restriccions polítiques.

Situacions com aquesta solen passar, al capdavall, en totes les guerres civils, i en últim terme el que caldria justificar més aviat és la paradoxal actitud filoborbònica del futur bisbe de Girona, ja que els antecedents familiars són més aviat de signe austriacista —Francesc és militar al servei de l'arxiduc, i participa en els dos setges a Barcelona; els Vilana o els Dalmases, famílies barcelonines amb qui els Bastero possiblement estaven emparentats, són cla-

³⁴ Aquests són els termes de la carta pastoral, que cito de la transcripció que en fa Jaume Sobrequès (SOBREQUÈS, 1976): "*Considerant, ab molta reflexió i ab lo major sentiment de nostra ànima, que dias ha continua a experimentar-se en los ànimos de molts de nostres amats feligresos una intrínseca repugnància al legítim i verdader domini de nostre rey y senyor Felip V, que Déu guarde, la qual motiva diferents veus y notícias perniciosas, que s'espargeixen ja en escrits ab papers i cartas, ja de paraula, ja de boca en moltas conversacions y juntas, que únicament tiran a fer reviure aquellas leves, vanas, aèreas esperanzas, no obstant que lo temps haze subministrat y subministre lo continuat desengany de sa insubsistència, y a fomentar aixís y avivar aquella y temerària pasió, per més que la rahó, lo èxit y lo escarment dicten al més obtenebrat lo desimpresionarla, lo que tant altera, eccita y commou los ànimos més incautos del poble, perturba y desquicia la tranquil·litat y quietut pública, en declarada violació de la fidelitat jurada ... en virtut de las presents diem, amonestam y exortam a tots nostres amats feligresos de la present ciutat y bisbat de Barcelona, la precisa, estreta e indispensable obligació nos incumbeix a tots, en pena de pecat mortal, y altres estatuïdas per los sagrats cànons, de obeir, servir y venerar a nostre rey y senyor Felip v en esta qualitat y vasallatge que li juràrem y li devem, per tant justos títols, y de no perturbar sos reals drets y legítim domini ab obras, ni ab paraulas, ni ab publicació de notícias falsas y perniciosas a la quietut pública ... manam a tots los eclesiàstichs y seculars d'un i altre secso, de qualsevol estat, grau o condició sian residint y habitants en la present ciutat y bisbat de Barcelona, o que sots pena d'escomunió major Latae sententiae ipso facto incurrenda trina canonica monitione praemissa de paraula o en escrits, ni ab conversacions públicas ni secretas, no dígan ni divulguen, ni dir y publicar gozen ni presumèscan, algunas veus o discursos perniciosos y temeraris o notícias falsas y sediciosas contra la obediència, vasallatge y fidelitat deguda al rey nostre senyor Felip v, que Déu guarde, ni dígan, fassen ni obren cosa contra lo amor del pròxim, caritat y dilecció fraterna; declarant ara per las horas, als que faran lo contrari, incurso en dita censura, escomunicats y anatemitzats en virtut de las presents nostras lletras, l'absolució de la qual escomunió volem que quede a nós reservada.*"

³⁵ Sobre la trajectòria de Baltasar de Bastero, vegeu ALBERTÍ (1966), p. 240-241. Resulten així mateix ben interessants les observacions biogràfiques quasi contemporànies que es poden llegir a l'*Episcopologi* manuscrit de Sulpici Pontic, a l'Arxiu Capitular de Girona.

rament partidaris dels Àustries—, i la tendència majoritària entre el clergat català, que va sofrir empresonaments i expulsions massives després de la victòria felipista, fou justament aquesta.³⁶ A la catedral de Girona, sense anar gaire lluny, diversos canonges constaran en els successius capítols pasquals d'ençà de la guerra com a absents sense causa justificada —Bastero, des de l'any 1723, com he dit més amunt—, alguns dels quals, com ara Benet Vadella, secretari personal de l'exiliat cardenal Sala de Barcelona, hem vist que compartien, almenys durant un temps, les seves tertúlies amb el sagristà major.

Antoni de Bastero, tant se val, no sembla que mantingui després de la guerra una actitud militant, i dóna mostres repetides de penediment i de desig d'acceptar el nou ordre polític en els seus escrits que semblen prou sinceres. No en va recorre al purgatori dantesc quan, en la presentació acadèmica dels seus treballs, confessa haver-los enllestit “*nel mentre che stava attendendo un'altro decreto, cioè quello della molt'anni lacrimata pace*”; Bastero no devia passar-ho gaire bé quan, en la interessantíssima carta que dirigeix a un eclesiàstic influent —potser el bisbe Ramon de Marimon, autor d'una *Carta d'exhortació a obeir per rei a Felip* v que trobem relligada justament en un dels volums miscel·lanis del canonge (946/580 SDG)—, presenta el seu treball com “*lo passatemps que he fet entre estas llibrerias de Itàlia per divertir la malencolia en què me tenia constituït la emulació y desgràcia, la qual me ha perseguit tan fortament*”, i li assegura que “*almenos no só estat assí en Roma ocios per cercar novas de pau ni guerra entre estos caffès y plazas, ni per cuydar-me de negocis d'altri, y molt menos dels fets dels prínceps*”.³⁷ Si no és partint d'aquesta voluntat, segurament no podríem entendre el seu ingenu oferiment a l'Acadèmia espanyola, de recent creació, efectuat ben poc després de tornar a Barcelona:

“*Excelentísimo señor:*

Con la ocasión de aver estado en Italia, y en Roma particularmente, más de catorze años ... logré en cierto modo —movido del genio que tengo al estudio de las buenas letras— de registrar y observar algunas de aquellas célebres librerias como son la Vaticana y la de Casanate en Roma, y en

³⁶ SALES (1981), p. 84 i ss.; MERCADER (1957), p. 73; i, especialment, BONET (1984), p. 37-50 i p. 66, nota 45.

³⁷ Annex documental, núm. 5.

*Florença la Medicea Laurenziana, que es toda de manuscritos antiguos. Y aviendo visto que muchos de los estrangeros ultramontanos procuran curiosamente recojer de las mismas bibliotecas las más raras y apreciables noticias, aziendo trasladar o copiando los mejores manuscritos... y considerando que el rey nuestro señor ha gloriosamente establecido no solo la Real Academia Española baxo la dirección y gobierno de V.E., sinó también la Biblioteca Real para beneficio del público, la qual se podría enriquezer y aumentar uniendo a ella todo lo más erudito que en lengua italiana, o en qualquier otra de las vulgares nobles se allare; y que por consiguiente nuestra española nación, y la misma Real Academia tendrían mayor comodidad para la abertura y aumento del literario comercio y fábrica, o sea del Vocabulario castellano —cuya obra estamos ansiosos esperando todos, por ser ella de un idioma rico, noble e imperioso, y por todo el mundo, sonoro— o de qualquier otro género de composición docta y erudita; me he atrevido por tanto a azer a V.E. presente lo referido, no más que por lo que pudiere ocurrir en utilidad de la literaria república española... Y con esta ocasión me ofrezco, con el mayor rendimiento y obsequio, al servicio de V.E. en todo [lo] que fuera de su agrado y en mi corto ingenio cupiere, esperando la onra de merecer sus preceptos... Barcelona, 2 diciembre 1724.*³⁸

Bastero per tant, després de la guerra, es mostrarà disposat a simpatitzar amb el règim borbònic; d'aquí, l'afany per amagar les circumstàncies del seu exili, un encobriment que, si primer es fa per necessitat —per aconseguir el retorn a la pàtria—, després respon ben bé a una voluntat expressa.

He passat per alt una qüestió que té també la seva importància: l'aspecte econòmic. De què vivia a Roma Antoni de Bastero si les seves rendes havien estat segrestades? Ell mateix explica que el seu germà Francesc, saltant-se segurament totes les prohibicions oficials,³⁹ el va mantenir durant tots aquells anys: "...que puc dir en veritat que si mon germà, per son bon amor y gràcia no me agué mantengut y alimentat, avia precisament de demanar

³⁸ La versió íntegra d'aquesta carta, l'esborrany de la qual està arxivat en un dels volums miscel·lanis, és al número 8 de l'annex documental. Com ja es pot suposar, Bastero no va obtenir mai una resposta positiva de l'Acadèmia espanyola, ni sembla que hagués insistit més, posteriorment, en aquesta qüestió.

³⁹ El 9 d'agost de 1718 la Capitania General de Catalunya feia públic un ban, signat pel marquès de Castel-Rodrigo, on el rei d'Espanya prohibia expressament "*que ninguna persona de sus reales dominios... remita a Roma dinero alguno*" en concepte d'almoines o socors als sacerdots exiliats (BONET, 1984, p. 66, nota 45).

*almoyna, no sent bastanta la del juli o real de plata que assí se acostuma donar per la missa*⁴⁰ i, de fet, això mateix es pot deduir de la correspondència familiar que transcriu a l'apartat 6 de l'annex documental, en què les cartes a Francesc toquen habitualment temes econòmics. Amb tot, hem de pensar que el sagristà va mirar d'aprofitar la seva habilitat de jurista i va realitzar a la cúria romana més gestions que les estrictament relacionades amb el seu plet; això almenys és el que es pot deduir dels diversos papers aplegats al ms. Arx. 601 de la Biblioteca de Catalunya, que delaten la seva activitat com a expedidor de butlles, dispenses i beneficis, ocupació que tenien alguns dels altres assistents a les tertúlies de Llorenç Tomàs, com podem comprovar en els informes sol·licitats pel Consejo del Castilla.⁴¹ Pel que fa a la qüestió de l'Almoïna, a més, crec que hi pogué tramitar més causes de les que inicialment hi havia plantejades; en alguna de les seves cartes, parla del "primer plet" de l'Almoïna, com si n'hi hagués hagut de posteriors —ja hem vist entre la documentació rotal impresa ressenyada a la nota 28 un document que fa referència a un plet instruït conjuntament per Antoni i Baltasar de Bastero, essent aquest ja paborde, contra un tal Pere de Prats.⁴²

També ens consta el seu exercici com a síndic o procurador del capítol catedralici de Barcelona. A l'acta de la reunió del capítol celebrada el dia 13 de març de 1713, podem llegir-hi: "*Los señores commissaris dels negocis de Roma han proposat que podria fer-se procura ad lites al senyor sagristà Bastero, que està en Roma, ab facultat de substituir, donant-li poders per a que elegesca advocats y procuradors, y que lo senyor degà [Baltasar] podria*

⁴⁰ Annex documental, núm. 5.

⁴¹ Annex documental, núms. 2.1.1, 2.1.3, etc.

⁴² Efectivament, pel memorial ja citat abans, de l'Arxiu Històric de Girona (Ms. 755, fons de l'Hospici), podem saber alguna cosa sobre un altre plet a la Pia Almoïna, promogut pel paborde Baltasar de Bastero, que no es resolgué fins a l'any 1722: "*En el año 1715 tomó posesión de dicho beneficio don Baltasar de Bastero, deán de la santa Iglesia de Barcelona, quien con motivo del considerable aumento que habían hecho los bienes y rentas de la citada Pia Limosna desde su fundación, por las mandas de diferentes bienhechores —como realmente era cierto—, pidió a Su Santidad una remuneración por el superior trabaxo en administrarla y para la manutención de los dependientes y ministros que necesitaba para la distribución de la misma limosna; y en efecto, con decreto de 25 Mayo de 1722, hecho por el Ilustre obispo de ésta a consecuencia de unas letras de comisión de la Sagrada Congregación dadas en Roma en 28 de Marzo del proprio año, le señaló un diez por ciento de cuanto cobrase por razón del trabajo en dicha administración y por hasta que continuase en ella. Siguió dicho don Baltasar Bastero en cobrar el citado diez por ciento hasta el año de 1755 en que murió, sin contar salario alguno para sus dependientes, tanto en la cobranza como en la distribución de la limosna.*"

semblantment entrar a la comissió de dits negocis”, als quals es va respondre “*que se execute en la forma que se ha proposat*”.⁴³ Les gestions degueren ser profitoses, ja que a l’acta capitular del dia 14 de juny d’aquell mateix any s’acorda “*donar las gràcias a dits senyors [comissionats de la dependència de la Comuna], y se dónian semblantment ab carta al senyor don Anton de Bastero, per lo molt ha treballat en afavorir al Molt Il·lustre capitol*”.⁴⁴

Sigui com sigui, ens consta que Bastero mantenia a Roma almenys un ajudant o col·laborador anomenat Jaume Marsà, que surt diverses vegades en la seva correspondència particular, i que es queda algun temps a Roma després de la marxa del sagristà, encarregat entre altres coses de canalitzar-li la correspondència i, sembla, de controlar les vendes de *La Crusca provenzale*.⁴⁵ No sabem si aquest Marsà —o Marçà— ja estava al servei d’Antoni de Bastero a Girona, ni si el va acompanyar, després del seu exili, al palau de la plaça dels Lledoners.⁴⁶

1.3 APARICIÓ DE L’INTERÈS PER LA FILOLOGIA

He advertit abans, parlant de l’elaboració del *Llibre mestre de la sagristia*, una certa inclinació del canonge Bastero per la recerca i l’estudi dels documents antics que podia trobar als arxius de la catedral gironina; no sembla, però, que hagués mostrat mai interès per les qüestions pròpiament lingüístiques o literàries abans d’anar-se’n a Roma. Allà, en canvi, sabem que va aficionar-se a poc a poc a la lectura de textos sobre aquestes matèries, com una manera de passar les nombroses estones ocioses, segons diu ell mateix —ja hem vist com es referia a la seva obra parlant de “*mon estudi, o per millor dir lo passatemps que he fet entre estas llibrerias de Itàlia per divertir la malen-*

⁴³ Arxiu Capitular de Barcelona, al llibre d’actes capitulars, de la sèrie anomenada dels *Llibres de la Sivella*, tom 12, f. 125 v.

⁴⁴ *Llibres de la Sivella*, ut sup.

⁴⁵ Vegeu l’annex 1.9. En un paper aprofitat per fer-hi anotacions que trobem entre els manuscrits de Bastero, podem llegir la breu nota d’una tal Prola Maria de Boccheto, amiga de Bastero, que li envia un parell de llibres i la “*palomba pasquale*”, i li demana per “*Don Giacomo*”, que fa deu dies que no l’ha vist...

⁴⁶ Semblaria que sí, ja que als darrers mesos de la seva estada a Roma Antoni de Bastero li tramitava, a la cúria, l’obtenció d’un benefici que li havia presentat ell mateix —dependent, per tant, de la sagristia de la catedral de Girona—; vegeu els núm. 6.2 i 6.3. de l’annex.

colia en què me tenia constituït la emulació y desgràcia”.⁴⁷ En el discurs pronunciat en la presentació acadèmica de la *Crusca provenzale*, el canonge esbossa més o menys el procés seguit en la seva iniciació filològica i en la familiarització amb els diversos autors:

“Imperciochè, essendom’indirizzato nell’anno 1710 verso l’alma città, u siede il successor del maggior Piero... ed indi poi, avendo gustata la dolcezza della favella toscana ed intese le sue belle locuzioni, ne rimase talmente invaghito che procurai di ricercare e discernere tutte le sue proprietà e fattezze, e d’introdurmi per entro i suoi più ricchi gabinetti e le sue preziose guardarobe col pensiero di farne alcun registro, per mio genio e ricordo, e per darne particolarmente un saggio a’miei compatriotti col mezzo d’una gramatica e di un dizionario per uso de’medesimi... Alzai pero la vela della mia navicella per prendere di nuovo lingua e pratica ne’banchi e nelle scanzie de’librari a Pasquino e piazza Navona, ove incontrai alcuni de’più esperti nocchieri per lo’ntrapreso navicamento, come il Buommattei, il Pergamini, il Cinonio, il Salviati, il Ruscelli ed altri, e per isfuggire gli scogli degli errori nella navigazione del mio studio mi prevalsi incontinente da’loro avvertimenti e trattati... e tutto’l tempo ch’avanzava dalle mie precise occupazioni attenenti alla lite allora vertente nella Sagra Romana Ruota, sopra l’accennata elemosina di Girona, lavorava intorno alla medesima opera, e ne distesi alquanti capitoli e trattati.

Ma volendo anche discorrere e trattare in essa dell’origine della medesima favella italiana, ed indi desiderando se possibile fosse iscoprire e rinvergare più notizie oltre a quelle da’suddetti autori addotte intorno a ciò medesimo... andai dalla libreria Casanattense, e colle Prose dell’eminentissimo Bembo e coll’Ercolano di Benedetto Varchi, che furono i primi libri che lessi in quella libreria, vidi ed intesi come questa lingua italiana era in gran parte composta della provenzale, e che i provenzali trovatori furono i maestri che insegnarono agl’italiani il poetar volgare. E conoscendo ben io che la suddetta lingua provenzale è la stessa appunto che la mia materna limosina, ovvero catalana... per tutto ciò determinai di andare raccogliendo tutte le voci provenzali che potessi ritrovare usate dagl’italiani, e farne un alfabeto per inserirlo nella gramatica. Per questo fine poi, tenendo ben a mente quello ch’aveva letto nelle citate Prose del Bembo, cioè che “de’rimatori provenzali se ne leggono per chi vuole molti, da quali si vede che anno apparate e tolte molte cose gli antichi toscani”... adoperai ogni diligenza per leggere ed isco-

⁴⁷ Annex documental, núm. 5.

prire delle tenebre dell'oblivione i componimenti di questi antichi maestri, padri della poesia volgare."

Tenim, doncs, que aquest procés d'aprenentatge i d'aprofundiment gradual en els estudis filològics està estretament vinculat als diferents projectes empresos successivament pel canonge i és alhora allò que els origina: la primera intenció de fer una gramàtica italiana el porta a preocupar-se per l'origen d'aquesta llengua; la recerca en aquest sentit l'adverteix de la gran influència que ha tingut en la seva formació una llengua, la provençal, que identifica com la pròpia, aquest fet el decideix a iniciar un recull de totes les paraules italianes d'origen provençal, etc.

La formació filològica, lingüística i literària d'Antoni de Bastero, pel que en podem deduir, fou bàsicament autodidacta, i condicionada pels interessos de cada moment; les grans biblioteques públiques de la Roma papal — Vaticana, Barberina, Casanatense, Angelica, les de la Minerva i la Sapienza— i també algunes de la capital de la toscana, on sembla que el canonge es desplaçà un temps, l'abril de 1723,⁴⁸ amb aquesta sola finalitat —Medicea Laurenziana, Santa Maria del Fiore—,⁴⁹ foren els llocs d'on va poder treure la informació que requerien els seus estudis, ajudat per les mínimes orientacions de bibliotecaris i arxiviers,⁵⁰ i només en una fase força més avançada, quan veurem que estableix una vinculació notable amb els homes de l'acadèmia Arcàdia, podem pensar que hi ha un certa supervisió de la seva feina per part de gent com l'arxiprest Crescimbeni, a qui Bastero anomena "*mio onorandissimo padrone*" en la presentació acadèmica de la *Crusca provenzale*. Amb tot, el camí seguit en les seves recerques resulta molt correcte; la tria de les obres i dels autors consultats és coherent, encertada i d'una perfecta actualitat, fet que demostra una gran intuïció i alhora una notable capacitat d'estudi, per a les quals el sagristà havia d'estar ja, sens dubte, ben predisposat. El seu mètode de treball és en realitat ben simple, encara que força laboriós; bàsicament es dedica a copiar tot allò que troba i que creu que li pot ser d'alguna utilitat

⁴⁸ Vegeu el núm. 5 de l'annex.

⁴⁹ A la *Prefazione* de la *Crusca*, i en la presentació acadèmica d'aquesta obra, ell mateix diu haver visitat bona part d'aquestes biblioteques, i pels índexs dels manuscrits que recullen còpies de textos i les observacions marginals a aquests textos podem saber que efectivament Bastero va consultar totes aquestes que he anomenat —cf. especialment els volums anomenats *Zibaldoni*.

⁵⁰ En la presentació acadèmica de la *Crusca provenzale*, esmenta concretament un tal Basilio Rassenghieri, custodi de la Biblioteca Angelica, que el guia en les seves primeres aproximacions en la matèria i li facilita les obres de Giovanni Mario Crescimbeni.

—des de textos fragmentaris fins a obres senceres, des d'estudis moderns fins a les obres antigues que són objecte d'aquests estudis—, i a anotar-ho després, i a fer el buidatge de tota aquesta documentació en multitud de cèdules i papers que posteriorment s'hauran d'intercalar en el disseny —si convé, de més d'una— de les obres projectades, tot esperant la redacció definitiva —sovint, també més d'una—. Això es pot conèixer fàcilment amb l'observació dels múltiples manuscrits conservats de les seves obres, gairebé tots en un estadi d'esborrany, i és el que explica també la seva abundància —n'he localitzat 69 volums, molts dels quals són exclusivament materials de treball, acotacions de lectura o reculls de papers diversos.

Queda pendent el dubte de si Antoni de Bastero sabia ja italià quan va anar a Roma o el va haver d'aprendre partint de zero; aquest és un altre dels punts foscos de la seva biografia. Tots els indicis que podem recollir en els seus escrits apunten cap a la segona possibilitat. Al fragment que he reproduït més amunt, del discurs de presentació acadèmica de la *Crusca provenzale*, s'insinua el desconeixement previ d'aquesta llengua: “*essendom'indirizzato nell'anno 1710 verso l'alma città... ed indi poi, avendo gustata la dolcezza della favella toscana ed intese le sue belle locuzioni, ne rimase talmente invaghito...*”, i al pròleg de la *Gramàtica italiana* s'afirma això mateix d'una manera encara més clara:

“*Ab la ocasió que he tingut, llarga y bastanta, de apèndrer en la gran cort de Roma esta famosa llengua italiana, ab lo discurs de... anys que hi he abitat... y havent experimentat de quanta importància és lo entèndrer y saber parlar las llenguas estrangeras, no sols per los qui de sa pàtria pàssan y fan viatges a altres països sinó y també per tots los demés encara que no se'ls offeresque ocasió de viatjar ni eixir fora de sa província...*”⁵¹

Cal que li suposem, en qualsevol cas, una certa predisposició a aprendre aquella llengua tan habitual a la cort eclesiàstica, a què devia contribuir la notable facilitat natural per a les llengües que la seva obra posterior demostrarà amb escriure.

La seva activitat filològica, tanmateix, serveix a Antoni de Bastero per relacionar-se amb alguns erudits italians, eclesiàstics com ell la majoria, i especialment amb els assidus de l'acadèmia Arcàdia, fundada a Roma alguns anys abans.⁵² És justament en aquest ambient acadèmic on el canonge trobarà el suport i l'alè necessaris per emprendre la publicació, per compte propi, de

⁵¹ FELIU (1996), en un annex a la comunicació.

⁵² Un bon testimoni de les relacions que Bastero mantindrà en aquests anys amb els cercles culturals més elegants de la vida romana són les cantates i altres textos impresos que trobem relligats a la Miscel·lània en quart (ms. 139 i 140 SDG).

la *Crusca provenzale*, la seva obra cabdal. El projecte d'aquest magne diccionari d'autoritats és precisament allò que avalarà, en últim terme, el seu ingrés en aquell cenacle literari —que havia de comportar al canonge, d'altra banda, l'adquisició d'un cert prestigi entre la societat romana, ben diferent del que podien proporcionar-li aquells cercles d'exiliats conspiradors que hem vist que freqüentava els primers anys de ser a Roma.

L'Accademia degli Arcadi es fundà a Roma el 1690, sota la protecció de la reina Cristina de Suècia, que havia establert la seva cort en aquella ciutat, amb la voluntat de combatre el "mal gust literari" dels barrocs. La seva organització interna era d'inspiració clàssica, i els seus membres usaven noms pastorals; propugnà el conreu d'una poesia fàcil, elegant i optimista, un artificiós retorn a la simplicitat dels autors antics, però al seu si es va desenvolupar també una important tasca de recerca i de crítica literària. L'acadèmia, que es va anar estenent durant el segle XVIII per tot Itàlia, amb la fundació de múltiples colònies o acadèmies filials, va ser regida des de la seva fundació per Giovanni Mario Crescimbeni, que encara n'era el custodi, o president, a l'època en què hi va ser Antoni de Bastero. En aquells anys, la seu d'Arcàdia estava vinculada —com hi està encara actualment— a la Biblioteca Angelica, que reuneix entre altres l'importantíssim llegat de monsenyor Angelo Rocca, el cèlebre bibliòfil i erudit agustinia (1546-1620), remarcable sobretot pel seu fons antic i per tot allò relatiu a l'època de la Reforma i la Contrareforma, i específicament al pensament agustinia.

Al quart volum manuscrit de les actes d'Arcàdia,⁵³ doncs, en l'acta del *collegio* —o reunió de la junta directiva— del 3 de juliol de 1721, consta la proposta i posterior aprovació per unanimitat, després d'una votació secreta, de la incorporació d'Antoni de Bastero a l'acadèmia. A la *ragunanza* següent —una mena d'assemblea general ordinària—, es fa públic el veredict del col·legi, se'l nomena membre supernumerari d'Arcàdia i se li atorga el nom d'Iperide (p. 3 i 11).⁵⁴ La relació del sagristà amb la gent d'aquesta acadèmia devia haver-se iniciat algun temps abans, i especialment devia tenir lloc amb el mateix custodi Crescimbeni, que entre altres coses havia traduït a l'italià les *Vies des plus célèbres et anciens poètes provençaux* de Joan de Nòstra Dama

⁵³ *Quarto volume del racconto dei fatti degli arcadi, scritto del custodiato di Alfesibeo Cario* [G.M. Crescimbeni].

⁵⁴ Curiosament, Pietro Ventriglia, en un treball que pretén inventariar tots els espanyols que han estat membres de l'acadèmia Arcàdia, no esmenta enlloc el canonge Bastero, l'ingrés del qual està, com veiem, perfectament registrat en les actes d'aquesta acadèmia romana (VENTRIGLIA, 1953).

i acabava de publicar uns extensos comentaris a la seva *Istoria della volgar poesia*; aquest estudiós, que Bastero considera, com ja he dit abans, “*mio onorandissimo padrone*”, el pogué orientar en els seus interessos provençalistes.

Quan el canonge ingressà a l’Arcàdia, el projecte de la seva *Crusca provençale*, de la qual s’havia de publicar el primer volum l’any 1724, estava ja força avançat, i fou precisament aquesta obra allò que donà motiu per al nomenament. Al segon volum de la seva miscel·lània en foli, que es conserva a l’Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, hi trobem una “*Introduzione in forma di lettera dedicatoria a’ benigni e cortesi lettori*” que el mateix Bastero, a l’índex del volum, considera “*un petit ensaig de mas obras, o Crusca, que presentí a la redunança de Arcàdia e a son president lo custodi abans que aquell comú me fes la honra-m féu de admètrer-me*”.⁵⁵ Aquest text, que és de fet una primera versió de la *Prefazione* de la *Crusca* publicada l’any 1724, a banda de proporcionar-nos, juntament amb els altres papers recollits a la miscel·lània, un primer tast del projectat diccionari i de facilitar-nos dades importants sobre l’elaboració de l’obra, hem de considerar-lo com el seu discurs d’ingrés a l’acadèmia. Un discurs que va ser molt ben rebut pels acadèmics, si hem de fer cas del que el mateix Bastero explica en una de les seves cartes:

“*tots aquells literats, en particular son president o custode, lo arxipestre Crescimbeni, m’ho aprovaren y loaren, ans me digueren que la Itàlia y la nostra pàtria, y la major part de la França me ne restarian ab obligació no poca, y coneguí que sens lausenga o fingiment me parlaren, pus me condecoraren ab lo títol y diploma de àrcade*”.⁵⁶

La vinculació d’Antoni de Bastero a l’acadèmia romana, però, no quedà aquí. A la pàgina 92 del mateix volum d’actes d’Arcàdia esmentat abans, en la corresponent a la vintena *ragunanza*, aproximadament a principis de l’any 1723,⁵⁷

⁵⁵ Ms. 3-II-2 RALBL, índex.

⁵⁶ Annex documental, núm. 5.

⁵⁷ En la documentació de l’acadèmia Arcàdia, encara que algunes vegades també s’expressa la data de la manera normal, s’adoptava sistemàticament un complex calendari olímpic, que compta els anys per olimpíades —de quatre anys cadascuna— i fa servir els mesos grecs, que no coincideixen amb els del calendari romà; això moltes vegades no ens permet fixar les dates expressades amb exactitud. Pels arcàdics, l’any olímpic comença a mig juliol, i els mesos són els següents: Ecatombeone (més o menys, de mig juliol a mig agost), Metagitnion (de mig agost a mig setembre), Boedromione (setembre-octubre), Pianepsione (octubre-novembre), Maimatterione (novembre-desembre), Poseidone (desembre-gener), Gaurelione (gener-febrer), Antesterione (febrer-març), Elafebolione (març-abril), Munichione (abril-maig), Targelione (maig-juny) i Sciroforione (juny-juliol).

consta la mort de Lerindo Bacchico [Bartolomeo Gaci], el lloc del qual queda vacant; al juliol d'aquell mateix any —"il xx di Sciforione cadente, l'anno 11 dell'Olimpiada DCXXV, ab Arcadia fundatione Olimpiada IX, anno 1"— el col·legi arcàdic atorga aquest lloc a Iperide, que passarà doncs a ser membre numerari de l'acadèmia —*Atti arcadici* 4, p. 106—. ⁵⁸ A partir d'aquest moment, Antoni de Bastero assisteix pràcticament a totes les *ragunanze* o sessions acadèmiques.

L'obra de *La Crusca provenzale* seguí també el seu camí, i es va poder anar enllestint, ara sí, amb l'ajut i la probable supervisió dels arcàdics i altres importants personatges de les bones lletres italianes. És el cas d'un tal *abate* Fabrizzi, que faria algunes correccions al text de la *Crusca* abans d'estampar-la, ⁵⁹ i sobretot d'Antonio Maria Salvini, clergue i poeta florentí, autor de diverses obres i *Discorsi* sobre la història literària d'Itàlia, vers el qual Bastero devia sentir una especial admiració i a qui sol·licità l'opinió sobre la seva feina; el sagristà possiblement el va visitar en la seva estada a Florència, l'abril de 1723, ⁶⁰ i hi intercanvià diverses notes i documentació —ofereixen un bon testimoni, encara que incomplet, d'aquesta relació els esborranys de cartes transcrits a l'apartat 4 de l'annex documental—. ⁶¹ A l'acta de la *ragunanza* arcàdica del 27 de setembre de 1723 —*Atti arcadici* 4, p. 117—, llegim finalment l'anotació que segueix: "*Il custode* [Crescimbeni] *deputo censori Semiro* [Antonio Francesco de Felici], *Mireo* [Michele Giuseppe Morei] *ed Eugildo Scilleo* [Luigi Bulgarini?] *a rivedere un'opera d'Iperide intitolata La Crusca provenzale.*" El diccionari, doncs, estava llest, i a punt per merèixer l'aprovació acadèmica. Al *collegio* celebrat el 3 de gener de 1724, es llegeix el veredicte dels esmentats acadèmics, encarregats de decidir si l'obra de Bastero era digna de ser publicada utilitzant el nom pastoral del seu autor, i és favorable. Es concedeix llicència, doncs, per a la publicació

⁵⁸ Ho corrobora *Il catalogo de'pastori arcadi per ordine d'annoverazione*, manuscrit existent a l'arxiu d'aquella institució on consta, al tercer volum: "15. *Iperide Bacchico, dalle campagne presso il tempio di Baccho in Melangea, ricaduto per morte di Lerindo Bacchico: Don Antonio Bastero, barcelonense, canonico di Girona.*"

⁵⁹ Són al segon volum de la Miscel·lània en foli, ms. 3-II-2 RABLB.

⁶⁰ Cf. l'apartat 6.25 de l'annex.

⁶¹ Les cartes transcrits a l'apartat 7 de l'annex documental, on apareix un tal Dionigi Fiovilli, que no he sabut documentar, ens assabenten que Antoni de Bastero devia relacionar-se amb altres literats i crítics italians, als quals devia comentar i consultar els seus projectes.

de *La Crusca provenzale* sota els auspicis d'Arcàdia i amb el segell de l'acadèmia (p. 139).⁶²

De la *Crusca*, però, només se n'arribà a publicar el primer volum, que conté la *Prefazione*, i diversos preliminars i índexs de paraules i obres citades. El retorn a Barcelona del l'autor, aquell mateix any 1724, sembla la causa més probable de la interrupció d'aquesta obra, que no s'havia pogut imprimir tota de cop "*per mancanza di denaro*", com confessa Bastero en més d'una ocasió.⁶³ Tot sembla indicar, tanmateix, que l'obra estava completament acabada —la conservem pràcticament tota, manuscrita—, i de fet el canonge confia a alguns dels seus amics, ben poc abans de partir, la intenció de retornar a Itàlia tan aviat com s'hagi resolt el problema del segrest de les rendes per acabar-ne la publicació:

*"Si jo puc recabar que me tornen las rendas y que nostre Senyor me done salut, tinc ferma intenció de retornar prest a estos parages de Itàlia, y en dretura a Venèzia, no per altre que per a prosseguir allí la estampa de dita Crusca, que ho tinc molt al cor, per esser cosa tocant a la glòria de nostra nació y en benefici del públic, com me assegurarà lo any passat lo senyor abate Anton Maria Salvini de Florència, aont aní per dependència de dita mia obra."*⁶⁴

Això no es correspon, és clar, amb la seva actuació posterior, i encara que Bastero va conservar durant força temps l'esperança de completar aquesta publicació, hi ha alguna cosa que no lliga en l'actitud que demostra amb relació a seva pertença. Per una banda tenim aquesta afirmació de voler tornar a Itàlia tan aviat com sigui possible, per poder continuar la impressió de la seva obra. Per l'altra, però, en la seva correspondència amb la família Antoni no

⁶² Al segon full de l'imprès es reproduïx el text d'aquest veredict acadèmic, i també el de l'autorització oficial dels responsables d'Arcàdia: "*Noi infrascritti spezialmente deputati, avendo a tenore delle leggi d'Arcadia riveduta un'opera del signore don Antonio Bastero, detto tra gli arcadi Iperide Bacchico, intitolata La Crusca provenzale, etc., giudichiamo che l'autore nell'impressione di essa possa valersi del nome pastorale e dell'insegna del nostro comune. Semiro Acidonio, pastore arcade deputato; Mireo Roseatico, pastore arcade deputato; Eugildo Scilleo, pastore arcadico deputato.*

Attesa la suddeta relazione, in vigor delle facultà comunicate alla nostra adunanza dal Reverendissimo padre maestro del Sacro Palazzo Apostolico, si concede licenza al suddetto Iperide Bacchico di valersi nell'impressione della mentovata sua opera del nome e dell'insegna suddetti. Dato in collegio d'Arcadia, etc. Al 1 dopo il xx di Posideone cadente, l'anno III dell'olimpiade DCXXV, ab Arcadia invenzione olimpiada IX, anno II. Alfesibeo Cario, custode generale d'Arcadia. Nisalgo Diagoneo, sottocustode." (BASTERO, 1724, sense núm. de pàg.)

⁶³ Vegeu, per exemple, BASTERO (1724), p. 171: "*Poiché non ho il comodo, o —per dirlo con ischiettezza—giacché non ho denari per far istampar insieme ed in una tirata medesima tutti i volumi della mia Crusca —come ho accennato della prefazione...*"; vegeu també a l'annex els núms. 6.22, 6.25, 6.26. i 6.27.

⁶⁴ Annex documental, núm. 6.25; vegeu també la carta 6.27.

esmenta mai aquesta possibilitat, i més aviat diu que té moltes ganes de tornar, i que només desitja tranquil·litat i gairebé l'allunyament del món —“*puix jo no desitjo sinó la quietut y descans, y allargar lo violari, com se sol dir*”.

Segurament mai no podrem saber exactament quines eren les veritables intencions del sagristà, però almenys ens queda clar que el seu tan desitjat retorn —segons el que diu als seus germans— fou una partida gairebé imprevista i absolutament provisional per a alguns dels seus amics,⁶⁵ i especialment per a l'arxiprest Crescimbeni, que havia començat a planejar, amb la seva col·laboració, l'edició del *Donatz proensals*, segons que explica el mateix Bastero en un lloc dels seus manuscrits:

“... *La gramàtica de la llengua provençal treta de un manuscrit de l'arxiu de la obra de la iglésia catredal de Santa Maria de la Flor, de la sobre mencionada ciutat de Florència, ab lo títol: Incipit Donatus provincialis, da un manoscritto dell'opera di Santa Maria del Fiore. És copiada fidelment y correcta, de mà y lletra del sobre referit abatte Salvini, lo qual la embià a Roma a l'arxipreste Crescimbeni, y aquest me la comunicà, per a que la considerés e hi fes las observacions que me aparegués, meditant ell de donarla a la estampa. Y en aquest intermedi haguí jo de partir de Roma, y me la emportí, pensant de retornar-hi.*”⁶⁶

Això deixant de banda que, per aquelles mateixes èpoques, els

⁶⁵ Joan Torres encara l'any 1726 mostra la seva estranyesa pel retard del seu amic Bastero en el compliment del seu compromís editorial, i confia que la resta de la *Crusca provençale* pugui sortir ben aviat a la llum —vegeu les cartes reproduïdes al núm. 10 de l'annex.

⁶⁶ Ms. 962 (3) BUPB, a l'índex. El *Donatz proensals* va ser publicat per primera vegada per F. Guessard l'any 1840, juntament amb les *Razós* de Vidal de Besalú —que Bastero també havia conegut—. Per una estranya casualitat, he pogut saber més coses d'aquesta còpia manuscrita del *Donatz* i del quadern de notes lingüístiques de Salvini que la precedeix en el mateix manuscrit. Pel que sembla, els deixebles de Salvini, alguns anys després de la seva mort, buscaven amb molt d'interès aquests materials, però les gestions prop del cardenal Salvini, germà del filòleg, no van obtenir bons resultats, ja que hom creia que havien quedat entre els papers de Crescimbeni, també ja difunt; tothom ignorava, doncs, que Antoni de Bastero tenia aquests quaderns manuscrits, perquè Crescimbeni els hi havia passat. Bauquier, en una nota del seu article sobre els provençalistes francesos del XVIII (BAUQUIER, 1880, p. 180), reproduïx la carta de B.M. Manni al cardenal B. Giannini de Prato, datada a Florència l'any 1733, que ens facilita aquesta informació: “*Ho procurato di parlare oggi al signore cardinale Salvini, da cui ho inteso che egli non ha les supposte annotazioni. Il fatto e questo: Anton Maria Salvini trascrisse di suo pugno la Grammatica provençale da un testo molto antico che esiste, chi dice nell'opera della metropolitana fiorentina, chi dice nella Libreria di San Lorenzo, e ne donò la copia al Crescimbeni. Può ben essere che nel copiare gli cadessero dalla penna delle sue note, ma questo non si sa precisamente. I manoscritti del Crescimbeni gli conservano in Roma i canonici di Santa Maria in Cosmedin, e non gli mostrano fin tanto che sia decisa una pendenza circa l'eredità di quel letterato.*”

col·legues d’Arcàdia havien previst justament conferir-li més altes responsabilitats en el si d’aquella institució. En efecte, el juliol de 1724, en acabar l’any olímpic —el tercer de la 625a olimpíada—, i havent-se fet les eleccions per al *Collegio* arcàdic que havia de durar tot l’any següent, apareix Iperide Bacchico entre els “*nuovi eletti*” —*Atti arcadici* 4, p. 163—. ⁶⁷ Aquesta incorporació consta així mateix al *Registro degli uffiziali d’Arcadia*, manuscrit, i Bastero surt com a membre del col·legi a la llista dels membres que inaugura l’any quart de la 625a olimpíada al llibre d’actes de l’acadèmia —*Atti arcadici* 4, p. 165—. ⁶⁸ O el canonge no va dir que marxava —cosa molt improbable, ja que si no era fora quan es va fer l’elecció devia haver-ho de fer immediatament—, o no els va presentar mai la seva marxa com a definitiva. Aquesta és, en tot cas, l’anotació que podem llegir a la pàgina 170 del mateix llibre d’actes: ⁶⁹ “*Al x dopo il x di Metagiunzione andante l’anno sudetto [cap a finals d’agost], essendo partito d’Arcadia di ritorno in Catalogna sua patria Iperide, già collega, il custode deputò in suo luogo e suvrogo Semiro Acidonio [Antonio Francesco De Felici].*”

1.4 CONTINUITAT DELS ESTUDIS, A BARCELONA

Ja hem vist com el retorn del sagristà presenta també alguns aspectes foscos, que no podrem arribar a aclarir amb la documentació que s’ha conservat. El que sí sabem amb seguretat és que, d’una banda, la família havia pogut aconseguir finalment un passaport per fer-lo tornar —el passaport que sempre li havien negat les autoritats espanyoles a Roma—, gràcies a les seves influències; de l’altra, que Antoni de Bastero havia decidit tornar a Catalunya, d’una manera més definitiva o menys, sobretot per intentar arreglar la seva situació, ja que des de fora del país això no semblava possible:

“*A mi me ha obligat a partir lo vèurer que may he pogut alcançar que se me alçassen lo segrest o confiscació, per millor dir, de las rendas de ma sagristia, y lo persuadir-me que posat allí serà axò més fàcil, ja que mos germans me han remès lo passaport del Comandament de Cataluña, y aniré axí bé assegurat, puix lo senyor cardenal Aquaviva may me lo ha volgut donar.*” ⁷⁰

⁶⁷ 140 de la paginació original, que és errònia.

⁶⁸ 142 de la paginació antiga.

⁶⁹ 147 de la paginació antiga.

El viatge de tornada el tenim molt més documentat que no pas el de l'anada; al darrere del manuscrit Arx. 601 de la Biblioteca de Catalunya, que conté diversa documentació de caire personal, trobem un copiadore de cartes, on podem seguir justament la correspondència familiar dels últims mesos de l'estada d'Antoni a Roma, que entre altres coses aporta múltiples detalls de la preparació d'aquest retorn.⁷¹ La intenció inicial, expressada ja en les primeres cartes, del desembre de 1723, és partir de Roma a la primavera, amb el bon temps; diversos motius, però, fan retardar el viatge —la quaresma, que és mala època per viatjar, la curiositat per veure l'elecció del nou papa i comprar indulgències, algunes gestions d'última hora la publicació de *La Crusca provenzale*—, i la partença serà finalment a l'estiu. Durant aquests mesos, Bastero sospesa també diverses possibilitats pel que fa a la ruta a seguir i el mitjà de transport —si passar per Torí, on els Bastero devien tenir parents, si embarcar-se a Gènova, Liorna o Civitavecchia, fer o no escala a Marsella, etc.—. En definitiva, gairebé podem assegurar que el canonge va prendre un carruatge fins a la ciutat de Gènova —és l'última cosa que diu a les seves cartes—, i d'allà es va embarcar directament cap al litoral barceloní; ho explica ell mateix quan, a l'índex d'una de les seves miscel·lànies, registra una "*llista de totes las obras impresas del Crescimbeni fins que jo me n'aní de Roma per retornar a Espanya, en l'any 1724, en lo mes de juny, y arribí a Arenys de Mar, aont desembarquí lo dia del gloriós sant Jaume*".⁷² Havent marxat a finals de juny, doncs, hauria invertit gairebé tot un mes en el viatge, que devia resultar bastant penós; la seva salut se'n va ressentir durant força temps, com sabem per la carta que li enviava a Barcelona alguns mesos després el seu amic Joan Torres:

"No sabia explicar lo cuydado en què lo viatge de V.M. me tingué fins que sabí son arribo a eixa capital, y bé que després de una llarga y penosa navegació; de qualsevol manera, sit nomen Domini benedictum. Vuy però continua mon temor sabent que los metjes li han prohibida fins la menor aplicació de cosa que.-l puga molestar, lo que.-m fa sospitar alguna indisposició ocasionada del mar y de la pesada estació del temps en què partí de esta cort. Vulla la Divina Magestat concedir-li un perfet restabliment de complida salut

⁷⁰Annex documental, núm. 6.25.

⁷¹ L'he reproduït al número 6 de l'annex documental.

⁷² Índex del ms. 3-II-2 de la Reial Acadèmia de Bones Lletres.

*ab llarchs anys de vida, a què m'interessaré com per la mia pròpia; en fi, jo viuré sempre en la major impaciència fins a merèixer positiva notícia de la sua prístina salut...*⁷³

Des del seu retorn, sabem que el sagristà s'instal·la a Barcelona, amb la seva mare i els seus germans, per reposar i recuperar-se, i també segurament per poder iniciar de seguida les accions que permetessin alliberar les seves rendes de la confiscació en què es trobaven. No sembla, però, que les seves gestions particulars poguessin arribar a tenir cap efecte, ja que ben aviat arribà la pau de Viena i, com anota Sulpici Pontich al seu *Reportori* de la catedral de Girona,⁷⁴ “A 23 octubre 1725... lo rey alçà los sequestros de hizien-das, que duraven des de la guerra”. Des d'aquell moment, per tant, Antoni tornava a obtenir els privilegis de la seva dignitat i recuperava la seva situació inicial, essent ara, a més, canonge de ple dret —ja que havia mort el seu coadjut Joan Gualba l'any 1713, com he dit més amunt—. Amb tot, el sagristà no demostra llavors cap interès per tornar a Girona, on tenia casa pròpia, i lluny d'aquella inquietud característica de la seva joventut per dedicar-se al càrrec, per posar ordre, pels afers eclesiàstics, ara sembla que prefereix quedar-se a Barcelona i anar només esporàdicament a la ciutat dels quatre rius, quan les obligacions catedralícies li ho exigeixen. No crec que s'hagi d'interpretar aquesta actitud com un símptoma de desencant o com un desengany, sinó més aviat cal entendre-la des del punt de vista dels nous interessos intel·lectuals que Antoni de Bastero ha descobert a Roma, i del ventall de possibilitats que se li obre, a la seva ciutat natal, per poder continuar i fins i tot aprofundir algunes de les seves recerques. En aquesta època inicia precisament una sèrie d'amistats vehiculades per les noves inclinacions filològiques, la més significativa de les quals pot ser la de Pere Serra i Postius,⁷⁵ que de seguida li ofereix la seva singular biblioteca per a tot allò que el canonge pugui menester.

⁷³ Núm. 10.1 de l'annex.

⁷⁴ *Reportori per alphabètic del secretariat del Molt Illustre capítol de la Iglésia cathedral de Gerona. Fins al mars de 1736, documents existens en lo arxiu de la mateixa Iglésia i en diferens adnotacions tretas del vicariat y officialat eclesiàstich y notarias de la present ciutat de Gerona, treballat per lo doctor Sulpici Pontich, canonge de dita santa Iglésia, a l'entrada “Secuestro”.*

⁷⁵ Sobre Serra i Postius, vegeu sobretot els treballs de Josep Maria Madurell (MADURELL, 1956 i 1973).

És un testimoni excepcional d'aquest moment de la vida de Bastero la "CARTA, Y PAREZER DEL ILVSTRE Señor Don Antonio de Bastero, y Lledò, Dr. en Filosofía, y ambos Drechos; Canonigo, y Sacristan Mayor de la Sta. Iglesia Cathedral de Gerona, y Examinador Synodal de la misma Diocesi, Pastor en la Arcadia de Roma, y uno de los doze, que presentemente componen el Magistrado de aquella celebre Academia, llamado en esta Iperide Bacchico" que encapçala el llibre dels *Prodigios i finezas de los santos ángeles*, publicat per Pere Serra l'any 1726.⁷⁶ Aquesta mena de pròleg, datat el 25 de març de 1725 —encara no feia un any de la seva tornada—, a banda d'una llarga i interressantíssima reflexió sobre la importància de mantenir la fidelitat a la pàtria,⁷⁷

⁷⁶ *Prodigios, y finezas de los Santos Angeles hechas en el Principado de Cataluña. Ilustradas con dos copiosos indices: uno Historico, de los autores de los Manu-escritos, que en este Libro se citan, y se hace mencion: otro de lo mas particular, y notable de toda la Obra. por Pedro Serra, y Postius, hijo, y Ciudadano de Barcelona, Congregante de la Santissima Virgen de los Dolores, en la Congregacion primera de España, erigida en el Convento de los Siervos de Maria, de la dicha Ciudad de Barcelona. Que dedica a su Sto. Angel de Guarda, Barcelona, 1726.* De fet, segons Madurell, va ser el mateix Bastero qui, amb la seva insistència, va convèncer Pere Serra perquè publicqués aquest llibre, que tenia acabat des de 1716 (MADURELL, 1973, p. 28).

⁷⁷ "Amigo y señor mío: Luego que llegué de Roma me favoreció V.M. dándome la enorabuena de verme restituído a la patria después de quinze años de ausencia, o de destierro, que es lo mismo, no obstante que al hombre de bien todo el mundo es patria, como se dize por proverbio, y como dize Tevero en la antigua tragedia, referido por Cicerón en las Tusculanas: Patria est ubicumque est bene, que el Petrarca, quien siempre estuvo ausente de su patrio nido y ciudad dels Florentins qu'hom apella Florenza, gozando honestamente en el condado de Provenza de la vista de su amada Laura, exprime: Per tutto ove altrigode è buona stanza.

Porque, qualquiera que de veras hiziere reflexión a la estrecha alianza que ay entre el ciudadano y la patria, y al amor y obligacion que a ella justamente se deve, y que por la misma no devemos ahorrar ni dinero ni vida, como a aquella que nos crió, y con las sacrosantas leyes y con la veneranda religión, y con el exemplo de nuestros ascendientes nos nudrió y nos amaestró, y continuamente nos alimenta y mantiene, en la qual tenemos repuestos nuestros averes, nuestros bienes, nuestros parientes y amigos; qualquiera, digo, que a todo esso hiziere madura reflexión, como no se agrada más de habitar en la patria que en otra parte, no solo por genio y natural atractiva, sino por virtud y obligacion, y el vivir ausente de la patria no le será pena, no le será lo mismo que destierro...?

Cada reyno tiene sus leyes y sus usages, con ellos vive y se mantiene, los quales son el alma del gobierno; por esso no ay cosa más perniciosa a los Estados como la introducion de usanzas y costumbres forasteros. De estos se suelen llevar los ciudadanos que salen fuera de su patria, y si no tienen bueno y bien fundado costumbre, se dexan fácilmente llevar de aquellos, y bolviendo a la patria los apegan como un contagio que crece pasmosamente y se difunde, de donde se sigue la ruina y muerte de los más bien reglados gobiernos. El cavallero o ciudadano que se hallare ausente de la patria, o quisiere salir fuera dando una buelta por el gran teatro de este mundo, siguiendo y viendo diferentes tierras y provincias y varias gentes y costumbres tratando y observando, debe hazerlo como lo hizo Ulisses el prudente, el qual bien que en sus largos viages mores hominum multorum vidit et urbes, como de él mismo cantó Homero, traducido por Oracio, mas nunca perdió de vista la obligacion con la qual desde principio nos concilio y nos unió estrechamente con la patria la misma naturaleza; nunca perdió el amor a su patria, no se desnaturalizó, no se afeminó, antes bien conservó el natural costumbre y la galanteria y cortesania griega mantuvo, y entre sus más peligrosas aventuras que le acaecieron e intrépidamente pasó, desfallecido en el cuerpo, no ya en el ánimo, siempre tuvo firme su pensamiento a la patria, a la qual finalmente, lleno de juicio, de experiencia, de observaciones y de desengaños, hizo glorioso retorno." (SERRA, 1726, sense núm. de pàg.)

exposa clarament la voluntat del canonge de prosseguir a Barcelona els seus estudis, utilitzant els nous mitjans que se li posaven a l'abast:

*“Favoreciome también V. M. dándome francamente entrada a su librería, en donde me regocijé de nuevo viendo y admirando el gran tesoro que en libros manu-escritos y de estampa antigua —dexo a parte los impresos modernamente— pertenecientes a las cosas e historias de Cataluña, assí eclesiásticas como profanas, su virtud y noble genio ha recogido y amontonado, cuya riqueza me ofreció V. M. bizarro, y yo acepté gozoso para todo quanto pudiera ocurrirme en prosecución de mi estudio y larga fatiga que le comunicó, y que ya empecé de publicar en Roma, con la aprobación y autoridad de mis concaadémicos de la Arcadia, sobre nuestra rica, noble y por todo el mundo, en los passados siglos, sonora y dulce lengua catalana —que dulce la llama el Petrarca: E si dulce idioma / le diedi, etc.—, y lengua maestra y casi madre de la florentina o toscana, que assí lo publican Benito Varqui y Gerónimo Gilli, cathedráticos de letras toscanas en las universidades de Siena y Florencia.”*⁷⁸

També hi podem percebre una especial sensibilitat pel que fa a la qüestió lingüística, que segurament és nova en ell —i potser aguditzada en aquell moment pels efectes del nou ordre polític, que mai no pretén desafiar—, quan es refereix a *“el libro que, en obsequio de los santos ángeles, ha V. M. escrito en castellano, y no en catalán, por ser aquel idioma en estos tiempos y casi desde que se hizo la unión de las dos coronas castellana y aragonesa, más común y general que el nuestro”*.

La publicació del primer volum de *La Crusca provenzale*, d'altra banda, ja havia proporcionat a Antoni de Bastero una certa notorietat, i havia suscitat la reflexió d'algunes persones, el fruit de la qual, encara que es tracti d'homes molt propers al sagristà, no deixa de ser prou interessant. És conegut que Joan Torres Oliva escrigué per aquell temps unes *Observacions a la Crusca provençala*, que va trametre al seu autor potser en dues versions diferents —vegeu la carta reproduïda al número 10.2 de l'annex— i que es conserven en un dels volums miscel·lanis de l'Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona.⁷⁹ Baltasar de Bastero n'escrigué unes altres, d'observacions a

⁷⁸ SERRA, 1726, sense núm. de pàg.

⁷⁹ Fèlix Torres Amat ja les esmenta a les seves *Memorias*, però creu erròniament que es tracta d'una obra impresa. August Rafanell les va localitzar en aquest manuscrit de l'Acadèmia de Barcelona i va publicar-les, acompanyades d'un breu estudi (RAFANELL, 1989).

propòsit del volum publicat de la *Crusca*, que es conserven en un dels volums miscel·lanis de la biblioteca del seminari de Girona. Aquestes observacions de Baltasar, que no són pas excessivament interessants i, a més, fan de molt mal llegir, ens importen per dos motius. Primer, perquè serveixen un bon testimoni —que podem completar amb altres indicis, en la correspondència privada entre ells dos, per exemple— de la vinculació de Baltasar als projectes intel·lectuals del seu germà. El futur bisbe devia conèixer molt directament els afanys del filòleg, i possiblement en seria un dels col·laboradors més propers. L'estreta relació que unia els dos Bastero, malgrat l'hipotètic distanciament que havien d'imposar-los les corresponents opcions polítiques durant la guerra, és d'altra banda un aspecte clau per entendre la trajectòria posterior del sagristà, l'escassa projecció dels propis estudis, la seva reclusió a Girona.

En segon lloc, les observacions sobre la *Crusca* de Baltasar de Bastero ens importen perquè van donar peu a una resposta escrita d'Antoni,⁸⁰ conservada en esborrany en una de les miscel·lànies de l'Acadèmia de Bones Lletres, que ens proporciona dades molt interessants sobre les seves idees i la valoració de la pròpia obra, sobre els projectes més immediats i sobre l'activitat desenvolupada en aquesta nova etapa barcelonina. Resulta ben revelador, per exemple, aquest passatge, en què Antoni de Bastero participa al seu germà algunes de les il·lusions que sens dubte s'havia fet al voltant de la iniciada *Crusca*:

“No sols en Itàlia y Catalunya, sinó y també en Castella pot servir esta obra, per raó dels orígens dels vocables de aquella castellana llengua, com sia que molts y molts de aquells són immediatament originats o pres[os] dels nostres, com se manifesta en la Prefació y se veurà individualment en lo progrés de la obra; si bé que la nació castellana no sé si hi convindrà molt bé, encara que no consisteix en que ho vulga o no, sinó que probe com no és així com jo he escrit y deduït. Y de aquí se podria fomentar ab lo temps, quant estiguéssem ab pau y quietut, una emulació literària entre castellans y catalans, anant uns y altres a competència de cercar e inquirir la veritat, y així bé de refermar ab la crítica lo propri judici de cadaú, lo que no podria redundar sinó en gran profit de la lliterària república y en lluiment de una y altra nació o llengua, puix no hi ha cosa més profitosa que la crítica, sempre y quant se

⁸⁰ Baltasar de Bastero residia, en aquella època, a l'illa de Mallorca, on exercia el seu càrrec d'inquisidor general; per això Antoni va haver-li d'enviar per escrit la seva resposta.

fasse ab lo sol obgete de acrisolar lo enteniment y descubrir la veritat. Y ab això vinc a respondrer al que notas, que los castellans quizá gustaran poc de lo que dic en la Prefació concernent a sa llengua.”

És en aquesta línia que hem d'interpretar també l'ofertament, de què ja he parlat més amunt, a la Real Academia Española, encara que no sabem si hi va haver alguna gestió més, i més concreta, en aquest sentit.⁸¹

La resposta a les observacions de Baltasar confirma, tanmateix, que una de les principals ocupacions d'Antoni de Bastero, un cop instal·lat a Catalunya, serà la recerca de materials d'estudi, i especialment de textos històrics, que serveixin per corroborar les seves tesis, i llibres antics catalans de què havia tingut coneixement a Roma. És el cas de les obres de Jordi de Sant Jordi, per les quals el canonge demostrava ja un viu interès en una de les últimes cartes enviades des de Roma a Baltasar,⁸² ara insisteix en aquesta demanda i sol·licita la intercessió del seu germà:

“Lo que emperò més desitjo y que mereixia que això sol me agués obligat a venir de Roma a España per trobar-o, són las obras o poesias de mossèn Jordi, del qual fa llarga menció lo Escolano, com trobaràs en ma Prefació, al número xi, de ont col·legiràs lo molt y molt que me impòrtan, més que ningun altre qualsevol llibre o notícia que.-s puga desitjar ni trobar. Jo no dubto pas que en València se han de trobar per una o altra de aquellas llibrerias, volent-o ben mirar y diligentment cercar, y encara que és veritat que per aquest fi

⁸¹ No queda gens clar, però en algun moment de la resposta a les observacions de Baltasar sembla insinuar-se que Francesc ha fet algunes gestions a Madrid per a una plaça de bibliotecari —de l'Academia? per a Antoni?— que podrien quedar afectades per certs “reparos” derivats d'alguna de les idees que sosté la *Crusca* —potser que el castellà sigui una llengua filla de la provençal o catalana—: “...puix si bé quant ho componguí tinguí molt i molt presents los concebutos reparos, però vençut de la erudició y estudi me resolguí de aportar-o. Y encara que és veritat que en mantinent que fuí arribat assí, tot temerós y espantat que estava de mas tristas imaginacions y patiments que tinguí en lo viatge, yo mateix proposí a Gaspar los dits reparos y me'n fíu càrrega —los quals li feren molta més força e impressió que no a mi—, però en realitat poca o no gens me'n fa ara, y en quant a mi no auria pas reparat de embar a Francisco un altre exemplar del llibre; en efecte lo-y auria remès, no obstant son contrari parer, si agués comprès que de la presentació del llibre a un o altre subjecte de Madrid agués depengut o depengués la ideada gràcia de la [...] de bibliotecari, lo que no me he persuadit may en manera alguna, no obstant tot lo que se pondera en sa llarga carta, en lo present plec enclosa.”

⁸² “Lo que jo desitjaria molt y molt és lo poder trobar en eixos paratges de Espanya las obras de mossèn Jordi, valencià, ciutat dal doctor Gaspar Escolano en la sua Istoría de Valencia llib. 1, cap. 14, núm. 2, que no puc deixar de persuadir-me que no se troben en alguna llibreria de València o en poder de alguna persona curiosa etc., y és cert que quant sia arribat a Espanya he de fer tot lo possible per encontrar-los; y si tu en lo interim poguesses fer sobre açò alguna positiva diligència y podies descobrir-los escrivint a València, ne tindria particular complacència” (annex documental, 6.11).

escriuré des de luego al pare Arnau mercenari, com me prevens, però te estimaré que te coadjuves en las diligèncias per poder trobar-las.”

En aquesta recerca de materials, Antoni estableix relació amb diversos personatges barcelonins que li poden facilitar l'accés a fons bibliogràfics importants. Abans he parlat de Pere Serra, però el canonge visita també altres biblioteques per tal d'anar engrandint, d'aquesta manera, l'obra que havia començat a publicar:

“Com sia doncs la Crusca provenzale un coment de la toscana, del modo que ja tinc dit, y esta dels toscans de tant en tant se vage corregint y en gran manera augmentant, puix anys ha que estan treballant los acadèmics per fer la quarta impressió y se tròban ja molt prop de començar-la, per ço també la mia no té pas dubte que.-s pot en gran manera aumentar, corregir y refinar, ans bé és molt degut que així se fasse, ab novas descubertas de llibres y de notícias, puix semblants obras no tenen may fi. Y en effecte assí en Barcelona tots los dias descobro y recullo novas y preciosas notícias, y per ço he fet ja coneixement ab lo doctor mestre Ribera y ab lo senyor Pere Serra, qui tenen molta intel·ligència de las cosas nostras antigues, y en las llibrerias de Sant Ioseph y Dalmasses he trobat cosas molt bonas —particularment en la de Sant Ioseph la Isteria que tan desitjava, feta per lo mateix rey En Jacme lo Conquistador, que és manuscrit en pergami de lletra molt antiga y ab bellas figuras o pinturas il·luminadas...—.”

I en efecte, entre les nombroses addicions a l'exemplar de la *Crusca* que hi ha avui a l'Acadèmia de Bones Lletres⁸³ s'incorpora la *Tavola dell'abbreviature*, i en altres llocs, la referència de diversos textos existents a les biblioteques barcelonines de Ramon de Dalmases,⁸⁴ del convent dels carmelites descalços —o de Sant Josep—⁸⁵ i de l'Arxiu Reial, que tan bé coneixia el cèlebre mercedari Manuel Marià Ribera.

⁸³ Ms. 3-II-4 RABLB.

⁸⁴ La important biblioteca dels Dalmases era també en aquella època la biblioteca de l'Acadèmia barcelonina, que es reunia generalment al casal familiar del carrer de Montcada. Sembla que Antoni de Bastero tingué l'entrada ben franca a aquesta biblioteca, ja que, a banda de l'amistat que pogué mantenir amb el seu propietari, possiblement les seves famílies estaven emparentades —per la banda dels Vilana—. Sabem, per altra part, que el canonge havia donat algun dels seus llibres a Ramon de Dalmases.

⁸⁵ Sembla que Bastero va consultar allí, especialment, la important biblioteca —més de 5.000 volums— que havia estat del canonge Josep Jeroni Besora, llegada a aquest convent l'any 1654 amb la condició que fos pública.

La culminació d'aquesta etapa barcelonina del canonge Bastero, i de la progressiva ampliació del seu cercle d'amistats, fou sens dubte la incorporació, l'octubre de 1729, a l'Acadèmia d'aquesta ciutat, que s'havia refundat a principis d'aquell mateix any. Dalmases, Serra i Ribera ja n'eren, i Bastero, que gaudia del prestigi d'haver pertangut a l'Arcàdia de Roma, potser es va fer pregar una mica.⁸⁶ Josep Rafel Carreras reproduceix, en el seu estudi biogràfic, la carta que li va trametre l'Acadèmia, sol·licitant el seu ingrés:

*“Muy Ilustre señor: pongo en noticia de V. S. como estando noticiosa la Academia literaria de Barcelona de las muchas prendas de V. S. cultivadas en la Academia romana, resolvió el día primero de octubre incorporarlo en dicha Academia de Barcelona para que coadyuve a los fines históricos para que se ha establecido, pues, como a fiel patricio, supone la Academia que no se excusará V. S. a este trabajo.”*⁸⁷

Fins ara generalment s'ha cregut que aquesta incorporació va tenir un caràcter purament honorífic, que no es va fer efectiva. Carreras afirma que Antoni de Bastero no va assistir mai a cap sessió acadèmica ni va trametre-hi cap treball, i això és el que tothom ha acceptat posteriorment, però he pogut trobar alguns indicis que, tanmateix, ho desmenteixen:

— El manuscrit 3–III–4 de l'Acadèmia de Bones Lletres, que pertany a la *Història de la llengua catalana*,⁸⁸ inclou un tros de paper aprofitat (full 50), a l'encapçalament del qual es pot llegir: “*Discurso académico de don Antonio Bastero sobre la duda si el idioma catalán etc.*” Es tracta possiblement d'un fragment de l'esborrany d'un discurs acadèmic —potser l'únic— del canonge, en el qual, pel que podem intuir, devia exposar a grans trets el plantejament d'aquesta seva *Història de la llengua*.⁸⁹

⁸⁶ Sobre els inicis de l'Acadèmia de Barcelona, cal referir-se inevitablement al treball de Joaquim Miret i Sans (MIRET, 1917), que reproduceix precisament un fragment de l'acta de la sessió del dia 1 d'octubre, en què va produir-se l'admissió de Bastero; la proposta va ser aprovada “*nemine discrepante y con muchas demostraciones de regocijo, dándose los académicos mil parabienes de haber reclutado académico que en la Arcadia de Roma supo acreditar sus talentos y admirar a los romanos, mereciéndose mil aplausos de haber dado a luz un tomo de fólleo de singularísima erudición*”. Malauradament no disposem encara avui de cap estudi crític de conjunt sobre la història de l'Acadèmia ni del seu context històric i cultural.

⁸⁷ CARRERAS (1927-31), vol. XIII, p. 219.

⁸⁸ Vegeu FELIU (1995) i també FELIU (1997), p. 46-49.

⁸⁹ Aquest discurs potser té alguna cosa a veure amb la preparació del *Diccionario histórico de Cataluña*, que l'Acadèmia havia projectat en els seus inicis (MIRET, 1717, p. 13).

— El lligall 1-II-1 de l'arxiu de la mateixa acadèmia, que reuneix papers relatius a les primeres èpoques, conté, amb el número 8, un "*Aranzel de los asuntos académicos existentes en el archivo de la misma que, en virtud de la comisión que el día 18 Abril de 1791 hizo la Academia a algunos de sus individuos para cohordinarlos y arreglarlos, me tocaron a mi, don Esteban de Pinós*"; en aquest aranzel s'esmenta un "*Soneto a la mort del Excelentíssim senyor don Guillem de Melun, marquès de Risburg, governador y capità general del principat de Cataluña, protector y president de la Acadèmia de Barcelona: leído por don Antonio de Bastero y Lladó*".

— En un lloc de la *Història de la llengua catalana* —més concretament, en la versió italiana d'aquesta obra—, el mateix Bastero cita, a manera d'exemple, un fragment d'"*uno de'sonetti che fece per l'Accademia in Barcellona, del carnovale dell'anno 1735*". És d'aquest tenor:

"*Carneval mantinent en lemosí,
cucús i batut crec n'eixiré encara,
diu, ab tant mala llengua ans de susara;
mills serà quem'desfreç a la per fi.*"⁹⁰

Si a tot això afegim la correspondència amb alguns amics acadèmics,⁹¹ i l'interès per la vida acadèmica que denota el fet que el sagristà relligués entre els seus papers una carta del seu nebot Josep al seu altre nebot Francesc en què aquell li descrivia amb pèls i senyals una acadèmia pública celebrada l'any 1731,⁹² podem concloure que Antoni de Bastero, encara que ja no residiria més a Barcelona, va interessar-se realment en l'acadèmia barcelonina, hi va participar i va mantenir una certa vinculació amb la gent d'aquesta institució literària. Una darrera confirmació d'això que dic la podem trobar en el manuscrit de *Lo perquè de Barcelona, y memòries de sas antiguedats, en forma de*

⁹⁰ Potser va fer altres composicions d'aquest estil. En un "*Índice de poesias de la Academia*" conservat a l'interior del ms. 1-II-1 de l'arxiu d'aquesta institució, s'esmenta un poema, datat el 1736, amb el títol "*Se queixa Carnestoltas ab llengua llemosina de la diferència de la glòria en que-s véu antes en Barcelona y dexaygut de ara*", en "*vers libre*", que apareix catalogat com a anònim, però podria ser del nostre autor.

⁹¹ No en tenim gaires testimonis, però pot servir-ne un bon exemple la carta de Pere Serra reproduïda al número 11 de l'annex, on aquest li participa els projectes que té l'Acadèmia de Barcelona de formar una art poètica catalana i una història de Catalunya.

⁹² Ms. 140 SDG. Aquesta carta ha estat publicada per Albert Rossich en un treball recent (ROSSICH, 1995), en què la compilació de diversos testimonis li permet de reconstruir fidelment l'esmentada acadèmia pública del dia 16 d'abril de 1731.

diàleg, de Pere Serra y Postius, de la Acadèmia de Barcelona, ab notas del molt il·lustre senyor don Anton de Bastero y Lledó, canonge y sacristà mayor de Gerona, etc., altre de la dita Acadèmia, que es conserva a l'Arxiu Històric Municipal de Barcelona.⁹³ Aquest text, inacabat, està fet realment de forma conjunta pels dos acadèmics, ja que es pot reconèixer la lletra de Bastero en nombroses correccions, sobretot estilístiques, i en la redacció d'alguns fragments.

Amb tot, crec que hem de descartar la possibilitat que Antoni de Bastero tingués una producció poètica d'alguna notorietat. Entre els abundantíssims papers seus que ens han arribat no es conserva absolutament cap composició poètica —només la referència de la primera quarteta d'un sonet carnavalesc, que ja he esmentat—, ni en català, ni en castellà, ni en italià. Entre la documentació de l'Acadèmia de Bones Lletres no apareix cap més referència d'un poema seu, llevat del que ja he citat, per la mort del marquès de Risburg; no ens consta tampoc que a l'Arcàdia hagués escrit mai poemes —no apareix el seu nom en cap de les composicions llegides a les *ragunanze* o a les parrasianes arcàdiques—. Hem de convenir, doncs, que Bastero, no obstant el gran interès que va demostrar per la poesia, especialment la provençal,⁹⁴ i malgrat l'afirmació de Pere Serra —un home que el coneixia ben de prop, com hem vist, però que en tot tendia a l'exageració i la desmesura— que el canonge fou “*insigne poeta, erudito escritor...*”,⁹⁵ només esporàdicament degué confegir versos, per atendre alguns compromisos amb la gent de l'Acadèmia de Barcelona.

⁹³ Ms. A-390 AHMB. Aquesta obra va ser editada, d'una forma molt poc rigorosa, per Ramon Domènec Perés (PERÉS, 1929). És un diàleg figurat sobre temes d'erudició històrica barcelonina entre tres personatges: Pere, l'autor (Pere Serra), Ramon (que s'identifica amb Ramon de Dalmases) i Toni, un criat enginyós que sap moltes dites i refranys. ¿Té alguna cosa a veure, aquest Toni, amb Antoni de Bastero, l'apassionat defensor de la llengua catalana, que per cert també es dedicà, a recollir dites populars? ¿Pot tractar-se d'una broma amable entre amics, d'una picada d'ull per a iniciats?

⁹⁴ Entre els manuscrits del diccionari de la *Crusca* hi ha nombrosos fragments de poesies provençals i també composicions senceres —v.g. la coneguda sextina d'Arnaut Daniel (ms. 256 BUPB)—, traduïts amb força gràcia a l'italià pel mateix Bastero.

⁹⁵ Al darrere del llibre dels *Prodigios y finezas de los santos ángeles* (SERRA, 1726), en l'*Índice histórico y noticias extensas de los autores cuyos libros manu-escritos se citan y se haze mención en este libro*, paràgraf 381: “*insigne poeta, erudito escritor, perito en tres famosas lenguas, latina, italiana y francesa, cuya grande inteligencia en la segunda ostentó en Roma, imprimiendo un tomo de afóleo en aquel idioma; y aunque es en dicha lengua italiana, es muy en gloria la historia, de que trata, de la lengua catalana...*” Felix Torres Amat també considera Bastero “*insigne poeta y erudito escritor*”, traient-ho segurament de Pere Serra (TORRES, 1836).

1.5 LA TORNADA A GIRONA

El nomenament de Baltasar com a bisbe de Girona és la circumstància que haurà de donar el darrer tomb important en la vida d'Antoni de Bastero. Ja he parlat més amunt de l'estreta relació que unia aquests dos germans, una relació que transcendia els vincles estrictament familiars i afectava també, per exemple, llurs interessos intel·lectuals. L'any 1728, a Baltasar, que acabava de ser nomenat inquisidor de Saragossa i encara no havia pres possessió del càrrec, li arribà la gràcia del bisbat de Girona, i va acceptar-la el dia 18 de setembre d'aquell mateix any. Aquest feliç esdeveniment devia d'activar de forma immediata les gestions d'Antoni prop dels seus col·legues de la Seu gironina; el sagristà es convertia en el personatge idoni per preparar el terreny i fer d'intermediari entre el capítol catedralici i la càtedra episcopal, dues institucions que en aquella època solien patir abundants i violents enfrontaments. El també canonge Sulpici Pontic ho explica en el seu *Episcopologi* manuscrit de la catedral:⁹⁶

“Son germà lo sacristà major canonge nostre, ab procura sua, presentà la butlla a 20 febrer 1729... y lo mateix die prengué pcessió, ab disgustos nous passaren ab lo sedevacant, de què resultà un procés, y també ab dit son germà y prior, qui protestà per no haver estat introduhít a la aula capitular per com[issió], lo que se féu per ésser contrari lo estyl quant lo prior és del gremi; a est thenor li fou donada resposta legal y avis a Su Il·lustíssima... de què mostrà quedar molt satisfet... dit die 20 notificà quatre notaris de gremi, un d'ells dit son germà, y altre que no acceptà. Al 14 juny 1729... foren fetas las prevencions per son nou ingrés... Entrà per lo camí de Salt, en què rebé los cumpliments dels com[issionats] ab tota urbanitat a 21 juny 1729... y renovà los juraments en son degut lloch dit die... Aquí pretengueren los dignitats de gremi officiar, y lo capítol elegí al dit son germà canonge y sacristà major per portar lo gremial. A 22 juny... lo capítol anà a fer lo osculum pacis, y Su Il·lustíssima vingué a capítol a 25 de dits.”

Antoni de Bastero, als cinquanta-quatre anys, es convertia doncs en vicari general de Girona, i aquesta circumstància, a banda d'estrènyer encara més els lligams amb el seu germà bisbe, l'obligava a fixar de nou la residèn-

⁹⁶ *Episcopologi o sèrie dels senyors bisbes de Gerona des de la expulsió dels moros, que volen uns fos 778 y altres 785, en què se continuaran los bisbes segons lo ordre que pòrtan nostres Synodals Gerundenses, però las notícias seran totas tretas y existens en la Iglésia cathedral y notarias que són vistas, manuscrit en foli gran, que es conserva a l'Arxiu Capitular de Girona.*

cia en aquesta ciutat, allunyant-se dels ambients barcelonins que havia freqüentat des del seu retorn d'Itàlia i deixant una mica de banda, de moment, les seves aficions particulars.

En efecte, es produeix una mena de recomposició de la família Bastero entorn d'aquest tan desitjat nomenament.⁹⁷ La mare es trasllada amb ells a Girona, on havia de morir pocs anys més tard, i també hi van a viure, pel que sembla, la dona i alguns dels fills de Francesc de Bastero, que segurament havia mort per aquells anys⁹⁸ —en la correspondència entre Baltasar i Antoni s'esmenten “els minyons” que s'estaven amb ells a Girona;⁹⁹ al final de la carta de Josep de Bastero sobre l'Acadèmia de 1731, publicada per Albert Rossich, aquest diu al seu germà Francesc: “*Besaràs las mans de part mia a l'oncle y senyor bisbe, senyoras àvias y mare, y oncle sacristà. A las minyonas mil recados, y als demás*”;¹⁰⁰ i l'abbé Viellescases, que s'havia hostatjat uns dies a casa del bisbe de Girona, afirma en una de les seves cartes: “*Je n'oublie pas messieurs vos freres, neveux et niepes, ny vôtre belle soeur, ny personne de vôtre sainte famille*.”¹⁰¹ Podem dir que els Bastero —almenys els que coneixem— s'instal·len tots a Girona, on la presència del bisbe els proporciona una bona situació social, abandonant segurament l'antiga residència familiar barcelonina, i a Barcelona només hi resten Gaspar, el canonge degà de la catedral, i Josep Gaspar de Bastero i Vilana, nebot i coadjutor seu, i destacat membre, més endavant, de l'Acadèmia d'aquesta ciutat.

⁹⁷ Sembla que ja se'n parlava des de feia força temps, com s'insinua en una de les cartes enviades per Antoni, des de Roma, al seu germà Francesc: “*Assí corre per cert que lo rey auria renunciat lo govern a favor del senyor príncep de Astúrias, y que durant la menor edat de aquest se avia deputat un consell o regència en la qual, diuen, seria comprès lo senyor arquebisbe de Toledo, que si és axís nos podem promèter que nostre inquisidor [Baltasar] serà més prest promogut, y per primer correu espero que me'n parlaràs en cas sia verdadera esta notícia.*” (annex documental, núm. 6.10)

⁹⁸ És falsa, com he dit en un altre lloc, la hipòtesi que Francesc de Bastero i Lledó visqués encara, amb el seu fill Josep, l'any 1752. Antoni de Bastero, en l'índex d'un dels seus manuscrits, quan esmenta el nom del seu germà afegeix “*que goze de glòria*”.

⁹⁹ Annex documental, núm. 12.1.

¹⁰⁰ ROSSICH (1995), p. 328. De fet, aquí es parla d'àvies, en plural, però pot ser un error de concordança; en principi, no té gaire sentit pensar que visqués també amb el bisbe de Girona l'altra àvia de Josep de Bastero, és a dir, la sogra del seu germà.

¹⁰¹ Annex documental, 12. L'esment aquí de “*vos freres*”, en plural, s'explica segurament perquè el pare Viellescases, que va visitar Barcelona, coneixia també el canonge Gaspar de Bastero —li envia records en una de les seves cartes (12.6).

Maria de Lledó morirà a Girona a mitjan gener de l'any 1732, i serà sepultada a la capella de Santa Anastàsia de la catedral —capella vinculada a la sagristia de la Seu, el beneficiat de la qual, i paborde de l'Almoïna, era el bisbe Baltasar de Bastero—, on inaugura la sepultura familiar que haurà d'acollir més tard, entre altres, les despulles d'Antoni de Bastero.¹⁰² Pel que fa als nebots, a part de Francesc, que substituirà com ja sabem el seu oncle Antoni després de la seva mort, coneixem una Esperança de Bastero i Vilana, que es casa a Girona el 3 de desembre de 1735 amb Domènec de Duran i Moixiga;¹⁰³ una Eulàlia de Bastero i Vilana, enterrada el 1788 a la sepultura familiar de la catedral de Girona, i un Anton de Bastero i Vilana, l'altre dels “minyons”, l'esposa i un fill del qual —Magdalena de Miquel i Pelegrí de Bastero, respectivament— són enterrats també a la sepultura familiar de la capella de Santa Anastàsia.

Antoni de Bastero, per tant, l'any 1729 s'instal·la definitivament al seu palau de la plaça dels Lledoners, on torna a fer algunes reformes —al peu de la notable escalinata del pati d'entrada hi ha una bonica portalada renaixentista, datada el 1529, amb la inscripció a sota “*Translata anno 1733*”, i al cor de l'església es pot veure un gran escut de pedra amb els atributs del bisbe Bastero, també amb la data de 1733—. ¹⁰⁴ Aquest fet no implicarà pas trencar la relació amb l'Acadèmia de Barcelona, que se seguirà mantenint com hem vist, però per força haurà de produir un cert distanciament amb els amics de la capital, amb els quals el sagristà haurà de comunicar-se, gairebé exclusivament, de forma epistolar. Un bon testimoni d'això que dic és la carta de Pere Serra que seguí a la tramesa de la *Controvèrsia sobre la perfecció de l'idioma*

¹⁰² Llegim al *Reportori* de Sulpici Pontic, en l'apartat de “*Sepulturas*”, referent a la capella de Santa Anastàsia: “A 17 janer 1732 —fol. 60 retro— demanat lloch per enterrar dona Maria de Bastero, mare del senyor bisbe y del canonge y sacristà major, ab intel·ligència de voler fer lo altar, y fou concedida.” Efectivament, sembla que els Bastero van assumir des d'aquell moment el compromís de costejar un nou altar per a aquesta capella, que finalment fou instal·lat l'any 1752, segons explica el doctor Calzada en un dels seus llibres sobre la catedral (CALZADA, 1975). Després de la col·locació del nou retaule —que va ser destruït amb la guerra civil, l'any 1936—, el llavors sagristà de la Seu, Francesc de Bastero i Vilana, va sol·licitar al capítol poder-se quedar les restes de l'anterior retaule gòtic, per a la capella del palau del sagristà, i se li va concedir; no consta però què se'n va fer d'aquestes peces quan la institució religiosa del pare Butinyà va adquirir el casal de la plaça dels Lledoners.

¹⁰³ N'hi ha el testimonial al tercer volum del *Notularum* de l'Arxiu Diocesà de Girona.

¹⁰⁴ Hi ha algun altre escut del bisbe Bastero a la casa, amb data posterior a la mort d'Antoni, de l'època del sagristà Francesc de Bastero. De fet, la germana superiora de la comunitat que l'habita actualment identifica aquest escut com “l'escut de la casa”, ja que és el que més s'hi repeteix.

català d'Agustí Eura, relligada també en un dels volums miscel·lanis del seminari de Girona.¹⁰⁵ En aquesta carta, tanmateix, hi trobem una dada interessantíssima sobre la vinculació del canonge als projectes de l'Acadèmia: s'hi explicita la voluntat de col·laborar en l'"*arte poètica catalana*" que havia iniciat justament fra Agustí Eura, redactant alguns dels exemples poètics.¹⁰⁶ Segurament aquesta col·laboració no va arribar a cap, ja que la poètica d'Eura, titulada *Tractat de la poesia catalana*, que ha estat identificada fa ben poc per l'amic Pep Balsalobre a l'arxiu de l'Acadèmia de Bones Lletres, és incompleta, i falta tota la part dedicada a l'estrofisme i als gèneres poètics, que és allà on segurament havia de col·laborar Bastero, aportant-hi potser exemples d'autors provençals o catalans antics que ell coneixia tan bé —"*puig sols V.S. o pot fer, entre tots los catalans*", li deia Pere Serra—.

I és que, a Girona, el filòleg no abandonarà pas els seus projectes; ben al contrari, sembla que és en aquests anys quan s'hi tornarà a dedicar amb intensitat i d'una manera més exclusiva, com l'única i gran distracció erudita de la seva monòtona i una mica aïllada vida eclesiàstica, i aquesta dedicació s'allargarà ben bé fins a les portes de la mort.¹⁰⁷

D'una banda, Bastero segueix refent la *Crusca*, ara ja ben segur no pensant a acabar-la de publicar, sinó a poder publicar-la tota de nou —les addicions al text imprès l'any 1724, conservades a l'exemplar de l'Acadèmia de Bones Lletres, gairebé doblen el text original, havent-hi afegit, entre altres coses, nombrosos materials recopilats a les biblioteques de Barcelona, i també a l'arxiu de la catedral de Girona i a la biblioteca capitular—. De l'altra, el filòleg emprèn, per aquest temps, un nou projecte, potser el més ambiciós, que ja no podrà acabar: la *Història de la llengua catalana*; amb aquest motiu realitzarà, fins i tot, alguns viatges de recerca dialectològica per terres occitanes. També és llavors que el nostre biografiat duu a terme una important feina de recopilació, ordenació i organització de tots els seus apunts i materials de treball —en certa manera, també, una ordenació de les seves idees—, que té com a conseqüència el

¹⁰⁵ Annex documental, núm. 11. Sobre la *Controvèrsia* d'Eura, erròniament atribuïda a Bastero durant molts anys, vegeu PRATS (1974) i FELIU (1995); el text íntegre d'aquesta apologia està publicat a FELIU *et al.* (1992).

¹⁰⁶ Tot i que aquesta part del text de la carta ja havia estat publicada per Modest Prats (PRATS, 1974, p. 32-33), se'ns havia escapat fins ara aquesta informació per un petit error de la transcripció.

¹⁰⁷ Vegeu, sobre aquesta qüestió, el meu estudi introductor i a l'edició de la *Història de la llengua catalana* (FELIU, 1997).

relligat de tots els seus papers en sèries ordenades de volums manuscrits, cosa que ha estat decisiva per a la conservació fins avui de tots aquests materials, sense els quals ens hauria estat impossible reconstruir la seva activitat o fer-nos una idea del seu treball, majoritàriament inèdit. Ens trobem, per tant, a l'època de la plenitud personal, de la màxima maduració dels seus projectes, l'època en què el canonge té més poder i recursos, i un prestigi prou reconegut; una època, tanmateix, que imaginem tenyida d'un punt de frustració, d'un anar perdent progressivament les esperances de publicar la *Crusca provenzale* —una obra que interessava sobretot els crítics italians—, de veure que tampoc no seria a temps d'acabar l'ambiciós projecte de la *Història de la llengua catalana*, la qual confia en últim terme a algú altre —el seu nebot Francesc, o el seu germà Baltasar?—, que no reeixiria tampoc a tirar-la endavant.¹⁰⁸

Hi ha una qüestió, plantejada ja fa força anys per Modest Prats i recollida després per Salomó Marquès en els seus treballs sobre Baldiri Reixac,¹⁰⁹ que el present estudi biogràfic sobre el canonge Bastero tampoc no ens permet d'aclarir. Es tracta de determinar si fou o no una casualitat la coincidència temporal d'uns quants clergues gironins amb una notable projecció cultural, si hi hagué alguna mena de relació entre ells. Modest Prats, a propòsit del doctor Narcís Julià, es pregunta: “Haurem trobat una anella més d'una cadena d'inclits clergues gironins que ocupen un lloc clau en la cultura catalana del XVIII? No us semblaria curiós que haguessin sortit com bolets dispersos Narcís Julià... Antoni de Bastero... Francesc Ifern... Josep Ullastre... Baldiri Reixac? Em costa molt de creure que el senyor canonge, els dos beneficiats de la catedral i els dos rectors no hagin begut d'allà mateix el seu fervent i eficaç amor a la llengua catalana.”¹¹⁰ Deixant de banda Narcís Julià, que morí l'any 1705, quan el canonge no havia descobert encara la filologia i els dos rectors tot just eren infants, i també Francesc Ifern, del qual coneixem poca cosa més que un llibre d'aritmètica, em sembla molt poc probable que s'hagués produït algun tipus de relació personal entre Antoni de Bastero i Josep Ullastre, l'autor de la primera gramàtica catalana, ja que, per exemple, els curiosos experiments ortogràfics del rector de Peralada no tenen gaire res a

¹⁰⁸ Tracto aquesta qüestió amb més detall a FELIU, 1998 (en premsa).

¹⁰⁹ Vegeu sobretot el pròleg a la darrera edició de les *Instruccions* (MARQUÈS i SUREDA, 1992).

¹¹⁰ PRATS (1979), p. xlv.

veure amb els interessos literaris i lingüístics que manifesta el sagristà en els seus escrits.¹¹¹ Pel que fa a Baldiri Reixac, si bé és cert que en la seva obra pedagògica recomana, amb un gran sentit comú, no menystenir en l'ensenyament la llengua pròpia dels minyons, els seus interessos queden molt lluny dels plantejaments de la filologia.¹¹² No es pot negar, malgrat tot, que a la primera meitat del XVIII, a l'Església gironina, apareix una gran sensibilitat per diversos aspectes de la cultura, que cal vincular a un cert ambient d'obertura i de renovació crítica promogut, entre altres persones, pel bisbe Bastero, que encara no havia pres possessió del càrrec i ja adreçava una circular a tots els rectors de la diòcesi en aquests termes:

“Porque ya suponemos, señores míos, que estarán bien persuadidos que una de las principalísimas qualidades que pide el sacerdocio y, con mayor precisión, la cura de almas, es la ciencia, por quanto su Divina Magestad tiene puesto en la Iglesia a sus ministros ad dandam scientiam salutis plebi eius, que por esso está diciendo el Señor por el profeta Malachias que la ciencia se hallará en la boca del sacerdote para derramarse como de su manancial en la enseñanza e instrucción de las gentes...

Assimismo no dudamos, señores míos, que se harán cargo que el único medio de cultivar los párrocos la ciencia es el estudio... y así nos enseña la experiencia que los que fueron hábiles al entrar en las rectorías, después por falta de estudio dexaron de serlo. Los abogados más célebres están más sobre los libros estudiando y leyendo a todas horas, los médicos más afamados están rebolviendo más autores, buscando remedios y medicinas; si tanto estudian y se aplican los que cuydan de la salud corporal de los hombres y de sus bienes y herencias temporales, como no se aplicarán alomenos igualmente los que por su oficio pastoral deben cuydar de la salud espiritual de las almas y de conducir las a la possessión de la herencia eterna de la gloria?... A este fin

¹¹¹ Vegeu l'edició i estudi d'aquesta gramàtica per Montserrat Anguera (ANGUERA, 1980), i també el seu treball llegit al Col·loqui de Banyoles (ANGUERA, 1995). M'he referit als criteris ortogràfics, sense entrar en la valoració de les idees lingüístiques contingudes en el pròleg, que són també prou diverses de les que manifesta el canonge de Girona (cf. FELIU *et al.*, 1992, p. 115-135). Ullastre, certament, esmenta la *Crusca* de Bastero al pròleg de la seva *Grammàtica*, però els termes en què ho fa donen a entendre que no coneixia personalment el seu autor (*loc. cit.*).

¹¹² Amb qui sí va tenir alguna relació Antoni de Bastero, a Girona, fou amb el poeta Benet de Sala i Cella —que li havia fet arribar, per exemple, l'*Epítlogo de poesias várias* d'Agustí Eura, relligat a la Miscel·lània en quart (ms. 140 SDG)—, nebot del cardenal Sala i també acadèmic, i possessor d'una notable biblioteca, a Girona, que segurament el canonge va poder freqüentar.

dicen los eruditos que el párroco ha de tener una buena librería, y que esta ha de ser la principal alaja y adorno de su casa."¹¹³

Antoni de Bastero va morir, a Girona, el dia 23 de setembre de 1737, a l'edat de 62 anys. No tenim constància que hagués sofert cap malaltia, però sembla insinuar-ho el fet que, no essent excessivament vell, ell mateix inclogui en els manuscrits que treballava en els darrers temps múltiples indicacions destinades a permetre que algú altre pogués continuar o completar els capítols o textos esbossats. Es veïés a venir la mort o no, tant se val, el canonge va treballar en les seves coses fins a l'últim moment; als manuscrits de la *Història de la llengua catalana* trobem, aprofitat per fer-hi anotacions, algun embolcall de carta del mateix any 1737. El sagristà va ser enterrat al costat de la seva mare, en la sepultura familiar de la catedral de Girona.¹¹⁴ La làpida mortuòria és encara avui perfectament visible, a terra de l'antiga capella de Santa Anastàsia, actualment cedida a la confraria de Sant Jordi, de l'estament de la noblesa gironina;¹¹⁵ sota un escut partit, amb les armes dels Vilana a la dreta i les dels Bastero a l'esquerra, i amb el capel episcopal, podem llegir-hi la següent inscripció: "D.D. ANTONIUS DE BASTERO MARIAE FIL[ius] / HUI[us] ECCL[esiæ] CANON[icus] ET SACRISTA MAIOR / IX. CAL[endæ] OCTOB[ris] ANN[o] M.DCC.XXXVII.

Francesc Feliu i Torrent

Institut de Llengua i Cultura Catalanes

Universitat de Girona

¹¹³ *Carta circular que el Ilustrissimo señor don Balthasar de Bastero y Lledó, por la gracia de Dios y de la santa sede apostólica electo obispo de Gerona, del Consejo de Su Magestad, etc. escribe a los reverendos párrocos y curas de almas de su diócesis, en que después de excitarles brevemente al más exacto cumplimiento de su oficio les exhorta a la continuación y progreso de las conferencias morales, enviándoles los assumptos para las que se han de tener en este presente año de 1729.* El bisbe Bastero va ser un gran promotor de les conferències morals, una pràctica que al XVII s'havia anat estenent per tot Europa, gràcies a l'acció de sant Vicenç de Paül i que el mateix Concili provincial de la Tarraconense celebrat l'any 1717 havia potenciat, obligant els rectors i confessors a assistir a conferències sobre Teologia moral, les rúbriques del breuari i les cerimònies de la missa: "*La forma más conveniente y el medio más proporcionado para promover el estudio y adelantar la ciencia en los curas de almas es el establecimiento, uso y práctica de las conferencias. Mucho tuviéramos que decir en elogio de este literario ejercicio que con tanta aceptación y tan conocido provecho de los concurrentes se ha abrazado en innumerables diócesis en Italia, Francia, Flandes y otras partes... A todos los que concurrirán y se distinguirán en este literario ejercicio les aseguramos de la grande recomendación que se merecerán en nuestro aprecio, y que los distinguiremos entre los demás, assí en la collación de las órdenes como respectivamente en la provisión de las vacantes. A esmerarse pues, unos y otros, en proseguir esta estudiosa tarea con el mayor fervor, espíritu y eficacia que esperamos...*" (loc. cit.).

¹¹⁴ Escriptor Sulpici Pontic, a l'apartat de "Sepulturas" del *Reportori*, parlant de la capella de Santa Anastàsia: "A 25 setembre 1737 —fol...— sepultat aquí lo canonge y sacristà major don Anton de Bastero, al costat de sa mare y més prop de la tarima."

¹¹⁵ CALZADA (1975), p. 26-27.

BIBLIOGRAFIA CITADA

- ALBAREDA, J., *Els catalans i Felip v, de la conspiració a la revolta (1700-1705)*, Barcelona, Vicens Vives, 1993.
- ALBERTÍ, S., *Diccionari Biogràfic*, Barcelona, Editorial Albertí, 1966-70.
- ALÒS, J.M. d', *La heràldica en la parroquial basílica de Santa Maria del Mar de Barcelona*, Barcelona, 1923.
- ANGUERA, M., "Introducció", a J. Ullastre, *Grammàtica catalana* (estudi i edició crítica de...), Barcelona Bibliograf, 1980, p. VII-LXVIII.
- ANGUERA, M., "Intuïció i passió en la primera gramàtica catalana", dins Balsalobre P. i Gratacòs, J., ed., *La llengua catalana al segle XVIII*, Barcelona, Edicions dels Quaderns Crema (Assaig), 1995, p. 75-95.
- BASTERO, A., *La Crusca provenzale, ovvero le voci, frasi, forme e maniere di dire che la gentilissima e celebre lingua toscana ha preso della provenzale*, Roma, 1724.
- BONET I BALTÀ, J., *L'Església catalana de la Il·lustració a la Renaixença*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Biblioteca Abat Oliba, 34), 1984.
- CALZADA, J., *Las claves de bóveda de la catedral de Gerona*, Girona, Diputació de Gerona / Catedral, 1975.
- CARRERAS I BULBENA, J.R., "Estudis biogràfics d'alguns benemèrits patricis", *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, XIII-XIV, Barcelona, 1927-31, vol. XIII: p. 179-237, 262-306 i 359-384; vol. XIV: p. 15-32, 183-193, 213-238, 280-292 i 343-384.
- FELIU, F., S. MARTÍ, F. TEN I J. VICENS, ed., *Tractar de nostra llengua catalana*, Vic-Girona, Eumo Editorial/Universitat de Girona, 1992.
- FELIU, F., "La història de la llengua catalana d'Antoni de Bastero", dins *Estudi General 14. Literatura i llengua catalanes a l'edat moderna*, Girona, Universitat de Girona, 1995.
- FELIU, F., "La gramàtica italiana d'Antoni de Bastero i Lledó", *Actes del VI Congresso dell'Associazione Italiana di Studi Catalani*, Cagliari, 1996 (en premsa).
- FELIU, F., "Sentit i context de la primera història del català", dins A. de Bastero, *Història de la llengua catalana*, Girona/Vic, Eumo Editorial/Universitat de Girona, 1997, p. 7-53.
- FELIU, F., "L'empremta d'Antoni de Bastero entre els seus contemporanis i la pervivència del seu record. Revisió crítica dels estudis basterians", dins *Arxiu de Textos Catalans Antics XVII*, 1998 (en premsa).

- MADURELL, J.M., "Pedro Serra Postius", dins *Analecta Sacra Tarraconensia*, vol. xxix, Barcelona, 1956, p. 345-400.
- MADURELL, J.M., "Más sobre Pedro Serra Postius", dins *Analecta Sacra Tarraconensia*, vol. xlvi, Barcelona, 1973, p. 387-421.
- MARQUÈS I CASANOVAS, J., *Girona Vella*, Girona, Diputació de Girona, 1979.
- MARQUÈS I CASANOVAS, J., "La sagristia major de la Seu de Girona", a *Diari de Girona* (20- VIII-1989).
- MARQUÈS I PLANAGUMÀ, J.M., "Impresos forenses de la biblioteca del Seminari Diocesà de Girona (1604-1878)", *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, XXX (anys 1988-89), Girona, Institut d'Estudis Gironins, 1989, p. 389-430.
- MARQUÈS I SUREDA, S., "Per a una nova lectura de Baldiri Reixac", dins Baldiri Reixac, *Instruccions per a l'ensenyança de minyons* (toms I i II), Vic, Eumo Editorial / Diputació de Barcelona (Textos pedagògics, 30), 1992, p. XIX-XLIV.
- MERCADER, J., *Els Capitans Generals (segle XVIII)*, Barcelona, Vicens Vives (*Biografies catalanes, Sèrie històrica*, 10), 1957.
- MIRET I SANS, J., "Dos siglos de vida acadèmica", dins *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, xvii, Barcelona, 1917, p. 10-32, 92-116, 168-188 i 358-362.
- PERÉS, R.D., *Un manuscrit català: "Lo perchè de Barcelona"*. *Memòria llegida en la "Real Academia de Buenas Letras" de Barcelona* (vol. ix, fascicle iv), Barcelona, 1929.
- PRATS, M., "Notes sobre la Controvèrsia sobre la perfecció de l'idioma català", *Els Marges*, 2, 1974, pp. 30-43.
- RAFANELL, A., "Uns escolis inèdits sobre la llengua catalana escrits a la primeria del segle XVIII", dins *Estudis de llengua i literatura, Miscel·lània Joan Fuster I*, Barcelona, PAM, 1989, p. 249-260.
- ROSSICH, A., "Una sessió pública de l'Acadèmia de Barcelona al 1731", dins *Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, xliv (1993-1994), Barcelona, 1995.
- RUBIÓ I ORS, J., "Bastero, provenzalista catalán", dins *Memorias de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona*, xvi, Barcelona, 1998 p. 5-100.
- SALES, N., *Els botiflers, 1705-1714*, Barcelona, Rafael Dalmau, ed., (Episodis de la història) 1981.
- SERRA, P., *Prodigios y finezas de los santos ángeles hechas en el principado de Cataluña*, Barcelona, 1726.

- SERRA, P., *Epítome histórico del portentoso y real monasterio de nuestra Señora de Monserrate*, Barcelona, 1742.
- SOBREQÜÉS, J., ed., *L'onze de setembre i Catalunya*, Barcelona, Undarius (Col·lecció textos), 1976.
- TORRES AMAT, F., *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*, Barcelona, 1836 [cito per a l'edició fascí-mil: Barcelona-Sueca, Curial, 1973].
- VENTRIGLIA, P., "Los españoles en la "Arcadia"", a *Revista de literatura*, vol. III, Madrid, Instituto Miguel de Cervantes, 1953, p. 233-246.

En les referències als manuscrits basterians s'utilitzen les sigles següents, que n'indiquen la procedència: AHMB: Arxiu Històric Municipal de Barcelona; BC: Biblioteca de Catalunya; BUPB: Biblioteca Universitària i Provincial de Barcelona; RALB: Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona; SDG: Seminari Diocesà de Girona.

ANNEX DOCUMENTAL DE CORRESPONDÈNCIA DIVERSA

Reuneixo en aquest annex tot un seguit de cartes d'Antoni de Bastero que he pogut trobar en diversos dels seus manuscrits, a través del que foren esborranys de la seva redacció, i també altra correspondència, ja sigui adreçada al canonge o entre interlocutors diferents, que afecta directament la seva persona. Aquesta documentació ens proporciona dades d'interès, tant per a la determinació de nombrosos detalls biogràfics, com per a l'estudi de la gestació de la seva obra. Transcriu les cartes agrupades en els blocs que determinen llur temàtica i procedència, i seguint aproximadament l'ordre cronològic en què foren escrites. Pel que fa als criteris de transcripció, em limito a regularitzar tots els aspectes gràfics segons els usos actuals —separació de paraules, ús de les majúscules, alternança de i/j – u/v, signes de puntuació...—, sense modificar en cap moment la llengua del text, ni per corregir errors evidents; desfaig sistemàticament les abreviatures, i només en conservo algunes que són també avui habituals. Quan algun passatge, paraula o fragment no es pot llegir, ho indico amb el signe [...], i quan hi ha més d'una redacció d'alguna paraula o passatge, reproduïxo sempre la que entenc que és la darrera versió. Incloc només algunes notes per precisar el sentit d'alguns passatges i complementar tot allò que ja he explicat en l'estudi biogràfic precedent.

1. Còpia de Bastero d'unes breus cartes entre dues altres persones que no podem identificar, en què es parla d'ell —i que una de les dues persones, doncs, li devia passar—. No tenen gran interès, llevat que reflecteixen, d'alguna manera, les trifulgues quotidianes dels eclesiàstics catalans que residien fora del país durant la Guerra de Successió. Són en un paper solt aprofitat d'un dels manuscrits de la Biblioteca Universitària i Provincial de Barcelona.

1.1

Venezia, 26 Mayo 1714

A Morante no escrivo con pliego de Bastero, porque este sospechará más de lo que es si ve que tu le escrives, y lo he de menester para la conduc-

ción de las cartas y dineros de su Ilustrísima, que si no fuera esso serían muchos días que no le escribiría, porque aún me dura la porquería que usó conmigo de no querer pagar los 45 julios.

1.2

Venezia, 16 Junio 1714

Bastero me embía desde Roma una carta que tu le escrives de 27 abril, en la qual le hazes la galantería de ofrezerle lo tuyo para su socorro, y aunque no lo mereze mucho, la passo, porque no es razón romper con los paysanos en países estrangeros, y no obstante lo que passó entre él y mi respeto de unos portes de cartas que ya te escriví, ahora corremos muy bien, porque aunque yo me le quexé fue con gran moderación y templança.

Te engañas en creher que en virtud de esta paz ya me dará dineros el sacristán, porque yo soy de dictamen que toda la dificultad que tiene en dár-melos consiste en que, aunque imbiasse mis rezibos a Barcelona, no podían ser pagados luego por la falta de comunicassión que tiene aquella plaza con essa; falta de dineros en el sacristán no creo que sea, porque me han escrito de Roma —no sé si es verdad o emulación— que tiene mil doblas en un banco. Pero sea lo que fuere esto, a mi nadie me dará a entender que le hayan dexado sin asistencias honradas los corresponsales antiguos de su casa que tiene en Nápoles, Génova y Milán, de todos los quales me consta, y tengo experiencia, que son gente de garbo.¹

2. Transcripció d'un conjunt de cartes, existents a l'Archivo Histórico Nacional de Madrid, entre diverses personalitats rellevants de la repressió política felipista posterior a la Guerra de Successió que impliquen Antoni de Bastero de forma explícita i ens proporcionen valuosíssimes dades sobre les seves activitats polítiques i la seva veritable condició d'exiliat. Les cartes procedeixen del fons del Consejo de Castilla, i la referència és la següent: AHN Consejos, lligall 19552, número 2.

¹ Potser es refereix a cases comercials que havien tingut relació amb el negoci familiar, que no sabem si algun dels germans Bastero-Lledó hauria continuat després de la mort del pare.

2.1

Buen Retiro, 19 de agosto 1716

S. M. remite cartas de don Joseph Molinés y príncipe Pío,² con listas de desafectos provistos en diferentes prevendas en Cathaluña, para que se tenga presente en las iglesias de Barcelona y Gerona.

Remito al Consejo de Castilla las dos cartas adjuntas de don Joseph Molinés y del príncipe Pío, en que se espresan los nombres de algunos eclesiásticos desafectos que tienen prevenda en las iglesias de Barcelona y Gerona para que se tengan presentes en lo que pudiere ocurrir en adelante, en quanto a estos sugetos y sus pretenciones. En Buen Retiro, a 19 de Agosto de 1716. Al gobernador del Consejo.

2.1.1

Señor,

ha comparecido en Roma un eclesiástico cathalán llamado Thomás Llorens, que fue un grande infame y traidor contra Vuestra Magestad en tiempo de las rebeliones de Cataluña, y por ser tal se dice que fue hecho canciller por el archiduque en aquel Principado. Y habiendo llegado a Roma ha publicado ser agente de el archiduque y habita en una calle muy pública, y en la puerta de su cassa ha puesto las armas públicas de el archiduque, y a ella van a tener conversación algunos catalanes tan pérfidos como él, y son: Benito Vadella, arcediano de Gerona;³ Antonio Bastero, sacristán maior y canónigo de Gerona, y provisto ahora de una pabordía litigiosa también de Gerona; Joseph Doménech; Joseph Picalqués, expedicionero en esta corte; Matheo

² Josep Molinés i Casadevall (1645–1719) fou rector de l'església del Pi, de Barcelona, i més tard, auditor i president del tribunal de la Rota, a Roma. Destacat felipista, va intentar que el papa Climent XI es decantés a favor de Felip V. Refusà els bisbats de Tortosa, Càller i Saragossa, i l'any 1713 fou elegit inquisidor general.

Francesco Pio di Savoia e Moura Corte-Real (+1723), polític i militar, lluità en la Guerra de Successió a favor de Felip V, i en caure Barcelona fou nomenat governador de Madrid (1714) i poc després, capità general de Catalunya (1715–19 i 1720–22). Donà normes complementàries per a l'aplicació del decret de Nova Planta, i impulsà la repressió antiaustriacista.

³ Benet Vadella, ardiaca de Besalú a la catedral de Girona, on també posseïa el benefici de l'Almoïna del Vestuari —motiu pel qual s'hauria d'enfrontar, anys més tard, al bisbe Bastero—, residia de molt abans a Roma, on havia actuat de procurador d'Antoni de Bastero en la tramitació de les seves coadjutories, pel que explica al *Llibre mestre de la Sagristia*, i es constituí com a regent i secretari personal del cardenal Benet de Sala, quan aquest es va haver d'exiliar a aquella ciutat (cf. Enric Claudi Girbal, *Epistolario del cardenal gerundense fray Benito de Sala y de Caramany*, 1889).

Ferravila, expedicionero de el archiduque; Christóbal Cabirol, provisto de un arcedianato y canonicato de Barcelona por el obispo Sala, difunto; Ventura Sales y Joseph Font, canónigo coadjutor de la cathedral de Gerona. Y en dicha conversación todo es discurrir de las noticias que pueden saber de España por avisarlas al archiduque, como lo executan todas las semanas, lo que pongo en la real inteligencia de Vuestra Magestad para que se sirva disponer aquello que fuere más de su real agrado y servicio, ofreciendo yo a Vuestra Magestad dar cuenta de todo lo demás que entendiere de la conducta de esta mala gente. Dios guarde la católica real persona de Vuestra Magestad, como la christianidad ha menester. Roma, 21 de Abril de 1716.

Don Joseph Molinés

2.1.2

[Señor marqués de Elizondo]

Señor mío, ovedeciendo la real cédula de Su Magestad de 8 de Junio próximo pasado que acompañada con carta de 13 de el mismo mes se sirvió V.S. remitirme, y vista la representación que sobre la matheria hizo a el real gobierno —Dios le guarde— el auditor decano de la Sacra Rota romana, don Joseph Molinés, devo poner en la noticia de V.S. que antes de recibir dicha real cédula estava yo informado de alguna perjudicial correspondencia que avía entre sugetos cathalanes —y particularmente de los comerciantes— con otros reveldes y disidentes, por cuyo motivo mandé informar y publicar un vando cuya copia pasé a manos de V.S. en 21 de Diciembre de el año próximo pasado. Previne después a la Real Audiencia lo que tube por conveniente se executasse para cortar de raíz esta correspondencia, y passando ahora a manos de V.S., como lo executo, la original consulta que esta me hace con data de 23 de Julio passado en respuesta, quedará el Consejo por su contenido plenamente enterado de todo lo que ha ocurrido en la matheria, de las noticias que se han adquirido de los sugetos que nombra don Joseph Molinés y desea tener presentes Su Magestad, de los nombres de los demás reveldes y dissidentes que ay en Roma, y de las providencias que aquí, como propone la Real Audiencia, se han tomado para interdecir todo commercio y correspondencia con ellos mientras Su Magestad se digne mandar dar ulteriores órdenes y disposiciones sobre el assumpto.

Y porque en quando a Benito Vadella y don Antonio Bastero se remite la Real Audiencia a lo que de sus procederes me informó la Real Junta, pongo en la intelligencia de V.S. que Benito Vadella es hijo de padres pobres

y de oficio pelayres, de la villa de Bessalú, obispado de Gerona, que han muerto tiempo hace, y sólo tiene ahora un hermano de el mismo oficio de su padre; que siendo dicho Benito Vadella estudiante, sirvió de page —i después de acabados los estudios de capellán— a fray Francisco Pons, abad que fue de el monasterio de benitos claustrales de San Cugat de el Vallés, y avía ya 27 años que se fue en Roma, donde fue provehido a el cavo de siete años de arcedianato de Besalú, dignidad de la santa Yglesia de Gerona, aviendo quedado siempre y quedando aún en la dicha corte de Roma, donde luego que llegó allá el obispo de Barcelona se puso a su servicio por maestro de cámara.

Las operaciones de dicho Benito Vadella en Roma han sido siempre perjudiciales y oppuestas a el real servicio por lo inquieto y turbulento de el sugeto, que públicamente, luego de rendida en el año 1705 Barcelona a las armas aliadas, se declaró por parcial y de el partido de el señor archiduque, continuando en aquella corte en sus malos oficios contra el servicio de el rey y persecución de los pocos paysanos catalanes afectos a Su Magestad que han residido en ella. De todo lo qual informé a Su Magestad entonces, por mano de el señor marqués de Grimaldo.

Y en quanto a don Antonio, lo que consta es que este sugeto, en el mes de Abril de el año 1710 partió de la ciudad de Gerona por la corte romana para prosseguir y continuar, según la voz común, diferentes pleytos que por razón de su dignidad tenía pendientes en aquella corte; y que durante estas turbaciones ha sido tenido y reputado por mal afecto a Su Magestad, lo que dió motivo, después de reducida a la ovediencia de el rey la ciudad de Gerona, de sequestrársele los frutos de sus prevendas, todo lo qual pusse entonces en la noticia de Su Magestad por via del señor obispo de Cádiz, con parecer de que no era digno de la merced que solicitava.⁴

Dios guarde a V.S. muchos años, como deseo. Barcelona, 1 de Agosto de 1716. [signa Francisco Pío de Saboya Moura y Corte Real.]

⁴ La qual cosa sembla confirmar que Bastero, en algun moment abans de 1716, havia sollicitat tornar, sense haver-ho aconseguir.

2.1.3

Barcelona, y Julio 23 de 1716

Excelentísimo señor,

hállase la Real Audiencia de este Principado con tres papeles de Vuestra Excelencia en fechas de diez y seis, veinte y dos y veinte y nueve del mes de Junio, todos pertenecientes a providencias y expedientes para evitar el grande y pernicioso abuzo que se experimenta en la continuada correspondencia que de este Principado se tiene con diversas personas notoriamente rebeldes y mal afectas a Su Majestad y que se hallan residir en pahís neutral, singularmente en Roma, contravinendo al real edicto que con tanto acierto por Vuestra Excelencia, con acuerdo de la Real Junta, mandó despachar en diez y seis de Deziembre de mil setecientos y quinze, el cual fue publicado en esta ciudad en diez de Henero del corriente año. Y respeto que, aunque sea uno mismo el assumpto, son distintos los encargos remitidos por Vuestra Excelencia en dichas jornadas, se satisfará discurriendo por cada uno de ellos.

En el primer papel, de fecha de diez y seis de Junio, fue Vuestra Excelencia servido encargar a la Real Audiencia que haga entender a los negociantes de esta plaza, a quienes Vuestra Excelencia había dado orden que le entregassen relación de sus correspondencias —las quales venían adjuntas con dicho papel—, que los que tienen correspondencia en Roma con los sugetos que contiene la nota, que también venía inclusa y rubricada de mano de Vuestra Excelencia, y son sugetos todos desafectos a Su Majestad conforme con actos positivos lo demuestran en la corte romana en la qual residen, retirando de sus manos los negocios, cessen de su correspondencia, y que a los que no la tienen se les prevenga que no la entablen en adelante, y que a unos y otros se les haga apercibimiento de que si contravinieren, incurrirán en las penas prevenidas en el citado edicto de diez i seis de Deziembre; y que por lo que mira a las demás correspondencias, y particularmente de Génova y Liorna, no se impida que las continuen hasta nueva orden, bajo las reglas expressadas en dicho edicto y bando; y que para que no calme el curso del negocio y comercio, podrán elegir y valerse de otros sugetos que no sean disidentes y malafectos de los que residen en la curia romana y tuvieren la expresa aprobación de don Joseph Molinés, auditor decano de la Sagrada Rota romana, o por don Juan Antonio Díaz de Arce, agente de Su Majestad en dicha corte, previniendo Vuestra Excelencia a la Real Audiencia que si, además de las veinte personas de negociantes y compañías que se expressan en la nota o aranzel remitido por Vuestra Excelencia, tuviera noticia de haver en esta ciudad otros

que por razón de negocio o comercio tengan en Roma correspondencia igual, disponga la Real Audiencia que se les haga la misma advertencia, como y también el que en caso que constare a la Real Audiencia que entre los sugetos expressados en la relación de los negociantes hubiera algunos que tuvieran el mismo delito de rebeldes o desaffectedos a Su Magestad a más de los expressados en la dicha nota rubricada de mano de Vuestra Excelencia, sean excluidos también de la dicha correspondencia.⁵

Mientras la Real Audiencia estava aplicando las diligencias y discurría el modo práctico para poner en ejecución los referidos encargos de Vuestra Excelencia, rezibió el segundo papel en fecha de veinte y dos del mismo mes de Junio, acompañado de una real cédula de Su Magestad despachada por don Juan de Elizondo, secrettario del Consejo de Estado, encargando Vuestra Excelencia a la Real Audiencia que, en vista de lo que Su Magestad quiere tener presente sobre los sugetos y noticias que contiene el tanto de carta del dicho auditor de Rota don Joseph Molinés, que viene incluído con dicha real cédula, informe a Vuestra Excelencia de todas las noticias que pudiere adquirir, para que Vuestra Excelencia pueda passarlas a la de Su Magestad.

Lo que se representa por el dicho don Joseph Molinas a Su Magestad es el abuzo que en Roma se experimenta en la perniciososa correspondencia de noticias que tienen con este Principado y sediciosas conversaciones a que se convocan y congregan algunos individuos que expresa, juntándose en la casa en la qual ha puesto su habitación en dicha corte de Roma el doctor Lorenzo Thomás, presbítero y canciller que fue del señor archiduque en el gobierno intruso de este Principado, y quien como agente suyo ha expuesto en la parte pública de la calle sus armas, encargándose a Vuestra Excelencia, con dicha real cédula, que informe de todo lo que supiere y pudiere entender acerca de los dichos sugetos que en la referida carta se mencionan, para poder Su Magestad deliberar en su vista lo que tuviere por más conveniente.

Los sugetos que se refieren en la representación del dicho don Joseph Molinés són el doctor Lorenzo Thomás y Costa, presbítero; el doctor Benito Badella, arcediano de Geroná; el doctor Anthon Bastero, sagristán mayor y canónigo de la misma cathedral; Joseph Picalqués, Matheo Ferravilla, expedi-

⁵ El volum de negocis i gestions que generava en aquesta època la cúria romana era molt important —s'hi tramitaven tota mena de dispenses, butlles, beneficis, plets de jurisdicció, permisos, etc.— i, de fet, d'això vivien la major part dels eclesiàstics exiliats —ja hem vist que de molts consta l'ofici d'expedidor—. Al final d'aquest informe podem llegir les mesures concretes que la Reial Audiència prendrà en aquest sentit.

cioneros; el doctor Christóval Cabirol, provisto de un arcedianato y canonicato de Barcelona por el obispo Sala; Ventura Sales y don Joseph Font, canónigo coadjutor de Gerona. Y aunque de todos estos sugetos es bien notoria su infidelidad y malos officios que en la curia romana han executado contra el servicio del rey, y algunos de ellos en este Principado, sin embargo, para más individual informe, se expressarán algunas circunstancias, como son, respeto al doctor Lorenzo Thomás, presbítero, que hallándose cura en una parroquia del llano de Vique se hizo caudillo en la sublevación de aquel pahís en el año de mil setecientos y sinco, viniendo con la gente armada al desembarco del señor archiduque, el qual, satisfecho de tales operaciones, le eligió por canciller, empleo que exerció durante la Audiencia intrusa, a que le añadió la gracia de thezorerero de esta cathedral, que obtuvo con bullas pontificias; y al entrar las tropas al recobro de esta capital se le sequestró esta prevenda, cuyos frutos corren a cargo de la superintendencia, y también se le extrañó de los dominios de Su Majestad por considerarse uno de los eclesiásticos más perniciosos al Estado.

El doctor Benito Vadella, arcediano de Gerona, ya de muy antes de las turbaciones de este Principado residía en Roma, donde se ha manifestado de los más ciegos y obstinados en la parcialidad de los enemigos de Su Majestad, y conciderándole como a tal, ya desde principio que se recobró Gerona se le sequestraron sus rentas, que haún perseveran en sequestro, de que ya en tiempo de la Real Junta se hizo informe a Vuestra Excelencia en fecha de veinte y nueve de Setiembre de mil setecientos y quinze.

También por la Real Junta se hizo consulta a Vuestra Excelencia sobre las operaciones de don Antonio Bastero, sagristán mayor y canónigo de Gerona, en fecha veinte y nueve de Febrero passado, y de los motivos que havia supuesto para passar a Roma, que eran para deffender pleytos de sus prebendas, havien-do sido siempre en Gerona reputado entre los mal affectos y dissidentes, que dio motivo para sequestrarle sus rentas, que haún permanecen en dicho sequestro.

Joseph Doménech, Joseph Picalqués, Matheo Ferravilla y Ventura Sales son, todos quatro, catalanes que de muchos años y muy antes de las turbaciones residían en Roma y tienen el empleo de expedicioneros en aquella curia, y ninguno de ellos es persona de familia conocida de este Principado, antes bien son gente plebea que siendo mozos solteros se passaron a Roma sin tener bienes algunos en este Principado, si solamente el lucro de las correspondencias de sus negocios, singularmente Joseph Doménech y Matheo Ferravilla, como más expertos e inteligentes en los negocios de la corte romana, y de todos se tiene igual notizia de haver sido y ser muy mal affectos a Su Majestad.

El doctor Christóval Cabirol, capellán de fray don Benito Sala, difuncto obispo de Barcelona, siguió no solamente la ciega pasión del obispo su amo en la parcialidad del señor archiduque, sino también sus passos, siendo continuo familiar suyo en Madrid, en Aviñón, en Barcelona, en Milán y en Roma, en donde con el supuesto del indulto cardinalicio, después de entradas las armas de Su Majestad en esta ciudad, vacando el arcedianato i canonicato de esta cathedral, que obtenía el doctor Juan Bach, el dicho obispo les proveyó a favor del dicho doctor Cabirol, que se hallava en Roma en su compañía.

Finalmente, el doctor Joseph Font es un canónigo coadjutor de la cathedral de Gerona, hijo de la misma ciudad, el qual, como y sus parientes eran mal affectos y de los principales de aquella ciudad, y porque tuvo cierto empeño casero con don Ignazio Picalqués, que era governador de Gerona por el archiduque, tomó por partido para assigurar su persona, ausentándose de Cathaluña, passar a Roma, sin que sobre los referidos sugetos tenga adquiridas la Real Audiencia otras noticias substanciales para ponerlas en inteligencia de Vuestra Excelencia.

El tercer papel, remitido por Vuestra Excelencia en el dia veinte y nueve de Junio, es la carta que, en fecha de dos del dicho mes, ha escrito a Vuestra Excelencia el dicho don Juan Antonio Díaz de Arze, con la qual haze a Vuestra Excelencia nueva representación a fin que se continuen las providencias para que se corte la correspondencia de este pahís con las personas mal affectas que residen en Roma, entre las quales añade al doctor Juan Forcada, natural del arzobispado de Tarragona, y el doctor Alexos Mascaró, de Barcelona, y que se procuren a encaminar los negocios por la dirección de dicho de Arze, que los distribuirá en personas de la nación que son muy affectos y tienen caudales para adelantarles y suplirles como sea puntual la satisfacción; encargando Vuestra Excelencia a la Real Audiencia que, en consecuencia de las disposiciones dadas por Vuestra Excelencia en los papeles antecedentes, interdiga la Real Audiencia todo comercio con estos sugetos a los negociantes de esta ciudad.

Y deseando la Real Audiencia dar el devido cumplimiento a las referidas providencias dispuestas por Vuestra Excelencia, ha acordado formar una lista de todos los sugetos dissidentes que hasta oy se ha tenido noticia residir en Roma y entender en negocios de expedición de aquella curia o comercio, la qual se pone en manos de Vuestra Excelencia —y están añadidos algunos más de los que venían en la nota rubricada de mano de Vuestra Excelencia—, y que

por el escribano de cámara se passe a notificar de orden de Vuestra Excelencia y acuerdo de la Real Audiencia, en presencia de testigos, a las personas de los negociantes expressados en la otra lista remitida por Vuestra Excelencia, y assí mismo a otros sugetos seculares que se supiere tener comercio con ellos. Y considerando que la más freqüente correspondencia en la curia romana es de los cabildos ecclesiásticos y sus individuos, parece que, siendo Vuestra Excelencia servido, podría encargarse a alguno de los ministros de la Real Audiencia que haga entender de palabra a los síndicos de dichos cabildos, los quales residen en esta ciudad por agentes suyos, que noticien a sus cabildos y a los individuos de ellos que no tengan correspondencia con los dichos sugetos dissidentes de Su Majestad, de los quales se les podrá dar también lista, y que para la expedición de sus negocios se valgan de otros vassallos affectos a Su Majestad, dirigiéndoles por mano de don Juan Antonio Díez de Arze, agente de Su Majestad, pues por este modo extrajudicial se logrará el mismo fin y quedará con mayor eficacia cortada esta correspondencia.

Vuestra Excelencia mandará lo que más fuere servido.

Don Francisco de Mena, regente

Don Joseph de Alós

Don Manuel de Lledó

Don Francisco Bach

Don [...] Cala[...] de Vargas

Don Leonardo Gutiérrez

Don Ignacio de [...]

Don Francisco Borrás y Vinyals

Phelipe Ygnacio de Molina

2.2

En la carta adjunta continúa don Joseph Molinés en dar noticias de los ecclesiásticos desafectos que ay en Roma. Remítola al Consejo de Castilla para que se tenga presente en lo que pudiere ocurrir. En Buen Retiro, a 27 de Agosto de 1716. Al governador del Consejo.

Buen Retiro, 25 de Agosto 1716

Su Magestad, con carta de don Joseph Molinés en que expresa los nombres de algunos desafectos en Roma.

[Anotat posteriorment, al marge: "29 de Agosto 1716, señores del Consejo. Júntese al otro decreto y ténganse presentes al fin que su Magestad mande."]

Roma, 14 de Julio 1716

A Su Magestad, don Joseph Molinés: que continuan aún los eclesiásticos desafectos que nombró en carta de 21 de Abril en la conversación en casa de otro llamado Thomás Llorens, y que como no puede Molinés ponerles la mano por no permitírsele el papa y ellos recurrir a los ministros del archiduque, pide ponga Su Magestad remedio, y que él pasa continuamente por delante de la casa por si puede ocasionarles algún miedo, y añade que uno de los concurrentes llamado Joseph Font se ha mudado el apellido llamándose Fuentes.

[Anotat al marge: “Recibida en 12 de Agosto 1716. En 18 de Agosto, a consulta que a Molinés se [...] el recivo de su carta, y ordené que dé quenta al cardenal Aquaviva⁶ de lo que contubo su carta de 21 de Abril en razón de este asunto, y que ha este purpurado se le diga que si le pareciere buscar algún medio que evite las combersaciones de estos elesiásticos, lo execute.”]

Señor,

en su real despacho de 8 de Junio se sirve Vuestra Magestad dezirme que, en vista de mi carta de 21 de Abril próximo passado, en que participé había comparezido en esta corte un eclesiástico llamado Thomás Llorens, desafecto a Vuestra Magestad, publicando ser agente de el archiduque, y lo que con este motivo había executado y en su casa practicaban con él otros eclesiásticos desafectos que nombré, ha parezido a Vuestra Magestad avisarme el rezivo de mi citada carta, y ordenarme que continúe en dar quenta de lo que fuere entendiendo de la unión y conversación de estos eclesiásticos.

Y quedando en inteligencia de todo lo referido, digo a Vuestra Magestad que todavía continúan dichos eclesiásticos en su conversación maldita que tienen, y como yo no puedo ponerles la mano, por no permitírmelo Su Santidad y por recurrir ellos a los ministros de el archiduque, suplico a Vuestra Magestad se sirva poner el remedio que juzgare más conveniente a su real servicio, siendo muy grande el escándalo que dan —e ya paso a menudo por delante la casa en donde se congregan, que está en una calle muy grande que ba en derechura a Santa Maria la Maior, a fin que ellos puedan conocer que les estoy

⁶ Aquest prelat, que no he pogut documentar suficientment, sembla que és un personatge important de la cort pontificia, segurament l'ambaixador a Roma del govern de Felip V. Antoni de Bastero repeteix en diverses de les seves cartes que és ell qui li nega el passaport per poder tornar (vegeu, en aquest mateix annex, els números 6.3, 6.25, 6.27).

observando, por si acaso esta precaución mía pudiesse ocasionarles algún miedo—. Y pongo en la real inteligencia de Vuestra Magestad como Joseph Font, canónigo coadjutor de la catedral de Gerona, que es uno de los que entran en la maldita congregación, como representé a Vuestra Magestad en mi citada carta de 21 de Abril, ha mudado el apellido haziéndose llamar Joseph Fuentes.

Esto es lo que puedo y debo dezir a Vuestra Magestad, cuiu católica real persona guarde Dios, como la christiandad ha menester. Roma, 14 de Julio 1716.

Don Joseph Molinés

3. Esborrany, sense data, d'una carta que degué dirigir Antoni de Bastero a alguna personalitat important de la cort de Roma —possiblement el cardenal Acquaviva— per tal d'obtenir una recomanació per poder tornar a Espanya. És escrit en una cara del bifoli que aplega al seu interior el VIIIè lligall del manuscrit Arx. 601 de la Biblioteca de Catalunya, titulat *Suppliche, e memoriali da materie beneficali, et altre*.⁷

Illustrissimo Signore:

Don Antonio Bastero della città di Barcelona, canonico e saggestano maggiore della chiesa cathedrale di Girona, umilmente espone a V.M. Illustrissima: Che sino del mese di maggio del 1710 si trova in questa curia di Roma per una litte è causa grave della sua dignità vertente nella Sacra Rota col titolo di *Gerundensium eleemosinae Panis*, come è ben publico; e che avendo nel fine di detto anno ricoperata e redotta la città di Girona all'ubbidienza del re —che Dio conservi—, subito gli fu sequestrata l'entrata della sua dignità col motivo di trovarsi l'ore ausente di detta città. Ma non avendo mai datto scandalo veruno né con fatti né con parole sopra gli affari ed interessi regi e cose tocante alla raggion'di Stato, anzi dal momento medesimo che l'arme gloriose del re entrarono in Barcellona, e ritornò quella capitale a l'antica e primitiva ubbidienza del suo legitimo regnante diede l'ore testimonianze della sua sommissione e ubbidienza a Sua Maestà con li reverenti e

⁷ Aquesta petició segurament és la “*merced que solicitava*” esmentada a l'informe del príncep Pío (cf. 2.1.2), que va ocasionar, en el moment de la seva tramitació, la respectiva investigació de la Capitania General de Catalunya.

dovuti ossequi tanto a V.M. Illustrissima come a monsignore Molinés, non avendo mai mancato de reiterarli in tutte le funzioni pubbliche del nome e compleannos di Sua Maestà, senza altre [...] private e particolare, come parimente non ha mancato ogn'anno alla processione del Corpus Domini nella chiesa reggia e nazionale di San Giacomo; e durante il trascorso si tutto questo tempo non ha trattato, comunicato, né parlatto pubblicamente né privatamente né per via diretta, né indiretta con soggetti o persone nemiche e bandite degli domini di Spagna,⁸ sí come del tutto puotrebe la bontà di V.S. informarsi; oltre di permanere in Barcellona tutta la sua casa, fratelli e parenti sotto la real'protezzione e gracia di Sua Maestà.

Però supplica humilmente a V.S. degnarsi favorirlo con una lettera d'approbazione o attestato per il signore segretario don Emanuelle Vadillo stante, che con detta lettera o atesttato si compromette l'ore ottenere del re il che gli sia alsato o levato il sequestro della sua dignità. Che della gracia, etc.

4. Esborranys d'algunes cartes d'Antoni de Bastero que ens assabenten de les gestions fetes per tal d'aconseguir l'opinió i l'interès d'Anton Maria Salvini sobre l'obra de *La Crusca Provenzale*. Són incloses al segon volum de la miscel·lània en foli de l'Acadèmia de Bones Lletres (ms. 3-II-2, f. 216 i ss.).

4.1

Trovandomi d'alcuni anni in qua tutto affaccendato in compilare le voci che la toscana lingua ha prese dalla provenzale, ed essendomi ben noto che V.S. Illustrissima è il maestro, il padre, il protettore di tutti gli studiosi ed amatori di essa toscana favella, prendo perciò l'ardire di mandare a V.S. Illustrissima un saggio della mia compilazione, e anche la *Prefazione* che

⁸ Això, com ja sabem, és de molt dubtosa veracitat; a part de les reunions denunciades per Molinés, o de l'amistat amb el destacat austròfil Torres Oliva, entre els papers d'aquest mateix manuscrit (llogall 11) trobem un fragment escrit, no amb la lletra de Bastero, però tanmateix ben comprometedor: "Antes de entrar en tratado ni disposición ninguna para la efectución del armisticio —o lo a ello consiguiénte— es indispensable aclarar y decidir lo siguiente. No se puede —ni se deve— empezar el tratado de armisticio sin que preceda arreglar y establecer la forma en que se ha de quedar la Cataluña y islas de Mallorca y Ivisa con la continuación de sus privilegios, fueros, etc. Se deve assí mismo combenir en que las familias y personas castellanos, aragoneses, valencianos y demas españoles y gentes que siguen este partido, quedan desde luego libres y con toda seguridad restituiasse a sus casas, y entran en el goce y usufructo de sus bienes y haciendas, etc."

intorno alla medesima materia ho fatta, e il disegno della impronta che ho ideato far fare,⁹ allusiva alla suddetta compilazione, acciocché V.S. Illustrissima mi favorisca dirmi il suo sentimento circa questo affare, e mi corregga particolarmente essa *Prefazione* con cassare e aggiugnere tutto quanto giudicherà a proposito, poiché senza questo favore che da V.S. Illustrissima desidero non la sporrò mai alla pubblica luce; ma se ella mi favorirà, in tal caso fo conto poterla terminare in meno d'un anno.

Prego dunque la bontà di V.S. Illustrissima a voler farmi questa grazia, siccome lo spero secondo'l riscontro che ne ho avuto per mezzo d'un amico¹⁰ di cui me prevalsi ad effetto che facesse significare preventivamente a V.S. Illustrissima questa mia supplica che ora umilmente le porgo, assicurandole che gliene resterò sommamente obbligato.

4.2

Illustrissimo signore mio [...] ¹¹

In conformità della benigna risposta che V.S. Illustrissima si compiace dare al signor dottor Giuseppe Maria Rossi intorno al rivedere la mia compilazione delle voci provenzali, etc., le ne mando per adesso un saggio ed in particolare la *Prefazione*, la quale prego V.S. Illustrissima mi favorisca rivedere prima d'ogni altra cosa, correggendo gli errori di lingua con cassare poi e soggiugnere tutto quanto V.S. Illustrissima giudicherà a proposito, e con dirmi il suo parere per mia reola e istruzione, assicurandola che le ne resterò infinitamente obbligato, e sarà per me di sommo onore il poter gloriarmi che V.S. Illustrissima m'a favorito in questo affare; e non solamente io, ma la mia patria ancora, e la maggior parte della Francia le ne sarà per sempre tenuto, godendo fra tanto di sentire che V.S. abbia fatto di fresco particolare studio sopra la medesima lingua provenzale, siccome scrive il suddetto dottor [Giuseppe] Maria Rossi a questo signor don Francesco Poggini. Spero dunque che V.S. Illustrissima mi farà questa grazia, e tanto più poi che né dentro né fuori

⁹ Es tracta sens dubte de l'esbós de portada contingut al foli 15 del mateix volum miscel·lani 3-II-2 de l'Acadèmia de Bones Lletres.

¹⁰ Una altra lliçó, ratllada, feia "*per mezzo d'un compatriccio*", però no sabem si de Bastero o de Salvini. Sembla que deu ser això darrer, ja que és un professor del Seminari de Florència el que farà d'intermediari entre ells dos.

¹¹ Aquesta sembla una altra versió de la carta transcrita abans, adreçada a Salvini. En tot cas, n'és una versió posterior, ja que és escrita després, al mateix full que l'altra.

d'Italia altri che V.S. Illustrissima me la può dispensare. E con questa occasione le auguro felicissima la prossima solennità del santo Natale, e le offerisco la mia servitù desideroso di ricevere i suoi comandamenti, non meno per espresione di generosità di V.S. Illustrissima che per merito della mia ubbidienza, e le bacio riverentemente le mani di V.S. Illustrissima. Roma, desembre 1721.

4.3

Molto Illustre e molto Reverendo Signore mio [...]

Avendo inteso dal signore abate don Francesco Poggini il favore che V.S. molto Illustre e molto Reverenda s'è compiaciuta farmi con aver parlato al signor abate Anton Maria Salvini sopra la mia raccolta delle voci provenzali... Per tanto invio a V.S. alcuni quinterni di essa raccolta o compilazione, acciocché mi favorisca consegnarli al suddetto signore abate Salvini insieme coll'acclusa lettera¹². E con questa occasione non tralascio di supplicarla acciò si compiaccia conoscendomi abile a valersi in ogni occorrenza della mia debbole servitù, che le offerisco, assicurandola che la troverà sempre disposta a suoi cenni, e mentre le auguro felicissime le feste del santo Natale colme d'ogni felicità, resto baciandola divotamente le mani di V.S. molto Illustre e molto Reverenda. Roma, etc.

4.4

Dr. Giuseppe Maria Rossi, maestro del seminario,¹³

Io fui prontamente risposto dal signor abate A.M. Salvini, e molto volentieri si contenta di veder l'opera, avendomi soggiunto d'aver fatto di fresco studio particolare sopra la medesima lingua provenzale, e d'aver fatto simili osservazioni per suo divertimento, l'invio a me d'alcune¹⁴ [Roma, 1722?].

¹² La que he transcrit abans (en la versió de 4.1 o 4.2).

¹³ Del Seminari de Florència, s'indica en un altre lloc.

¹⁴ Deu tractar-se del quadern relligat amb el número 3, al ms. 962 de la BUBP.

5. Interessantíssima carta, adreçada des de Roma a un influent personatge del qual no s'esmenta el nom complet —potser es tracta de Ramon de Marimon, com he aventurat a l'estudi precedent—,¹⁵ on es revelen dades personals i també de relatives a l'obra de *La Crusca provenzale*. És als fulls 13 i 14 —més alguns papers sense numerar que hi ha pel mig— del segon volum de la Miscel·lània en foli (ms. 3-II-2 de la RABLB).

Molt senyor meu,

ab particular contento me deixa la notícia que mon germà en Francisco me dóna de aver insinuat a Vostra Reverendíssima lo fi de l'anada que fiu a Florència en lo abril passat, y de aver-li consegüentment comunicat mon estudi, o per millor dir lo passatemp que he fet entre estas llibrerias de Itàlia per divertir la malencolia en què me tenia constituït la emulació y desgràcia, la qual me ha perseguit tan fortament que puc dir en veritat que si mon germà, per son bon amor y gràcia no me agués mantengut y alimentat, avia precisament de demanar almoyna, no sent bastanta la del juli o real de plata que assí se acostuma donar per la missa. Però tornant a mon passatemp, y oblidant així bé qualsevol altra cosa que puga ocasionar-me descontento, ab esta conjuntura me precn la confiança, ans be la llibertat de participar a Vostra Reverendíssima com, ab la ocasió que he tinguda de freqüentar estas bibliotecas, he fet un llibre que crec ha de ser en benefici y servey del públic, y en lustre y glòria de nostra nació catalana, lo qual, en tenint possibilitat, penso donar a la estampa —que serà en dos tomos in foli, o en un molt gran— ab lo següent títol: *La Crusca Provenzale, ovvero le voci, frasi, forme e maniere di dire che la gentilissima e celebre lingua toscana ha preso dalla catalana, o sia provenzale, ch'è tutt'una. Arricchite, illustrate e difese con motivi, con autorità e con esempj. Aggiuntovi alcune memorie o notizie istoriche intorno agli antichi poeti provenzali, padri della poesia vulgare, particolarmente circa alcuni di essi, tra gli altri molti, que furono di nazione catalana, cavate da' mss. vaticani, laurenziani e altronde. Opera di don Antonio Bastero, pastore arcade, etc.*

¹⁵ Reforça aquesta hipòtesi el fet que Antoni de Marimon, germà del bisbe de Vic, havia estat col·lega d'Antoni de Bastero a la catedral de Girona, d'on era el canonge degà. Justament Bastero conserva, entre els seus papers del ms. 139 SDG, un paper on ha copiat l'epitafi d'Antoni de Marimon, mort a Roma l'any 1720; això demostra l'existència d'un cert interès —potser també d'amistat— per aquesta influent família barcelonina.

De aquesta ma fatiga ne presentí dos ans ha alguns coderns o borrons per modo de ensaig a esta Arcàdia de Roma, per sentir son parer, y tots aquells literats, en particular son president o custode, lo arxipestre Crescimbeni, m'ho aprovaren y loaren, ans me digueren que la Itàlia y la nostra pàtria, y la major part de la França me ne restarían ab obligació no poca, y coneguí que sens lausenga o fingiment me parlaren, pus me condecoraren ab lo títol y diploma de àrcade; y semblant aprovació he encontrat també en lo cèlebre abate Anton Maria Salvini de Florència, qui me ha afavorit de prestar-me alguns mss. y de donar-me algunas observacions que ell tenia fetas al mateix propòsit de mon assumpto.¹⁶

Los motius generals ab què fundo que tots los vocables, frases y modos de dir que per orde de alfabet he registrat en dit llibre —ço és tots aquells que entre las llenguas toscana y provençal tenen entre si conformitat y semblança, y que en lo llatí o grec són diferents, encara que de aquestas llenguas llatina y grega tingan molts de ells lo origen— sían estats presos de la dita provençal llengua, consisteixen en que esta nostra és molt més antiga que la italiana y que ninguna de las altras sas germanas, la castellana y francesa, y que en los segles atràs fou comuna y universal per tota l'Europa y molt més del que ho és estada la francesa sots lo gloriós regnat de Lluís XIII, puix ella sola era tinguda en reputació y estima entre las volgars, com atés-tan los estrangers, y açò particularment per tota la Itàlia, y més que més en Florència, aont sos ciutadans y patricis, en lo temps dels nostres comtes Ramons Berenguers y reys d'Aragó, fèyan especial estudi per parlar-la e per imitar los nostres provençals poetas, pares e innovators de las rimas y poesia volgar, anomenats per ço ab molt propi y expressiu vocable trobadors, dels quals aprengueren los toscans lo rimar, com ells mateixos ho confèssan, y transportaren en sa llengua una infinitat de vocables y de bellas frases ab què notablèment la enriqueiren y embelliren; tot lo que llargament deduesc en la *Prefació* de dita obra, segons he trobat en las istòrias y llibres erudits de diferents llenguatges.

Molts dels tals vocables foren autenticats per provençals dels autors clàssics en esta matèria, com del cardenal Bembo, de Benet Varchi, de Francisco Redi, d'Alexandro Tassoni, de Salvini y altres, las autoritats dels

¹⁶ Es troben avui relligades al ms. 962.3 BUPB.

quals he trascritas a sos respective llocs. Be és veritat que jo n.-y he anyadits molts y molts més de qui los susdits autors no ne han feta menció, puix ningú se ha pres fins assí lo treball d'anar-los cercant y compilant, avent jo observat que quasi la terça part del *Vocabulari de la Crusca* és provençal, de ahont ab molt fonament deixà escrit lo sobre mencionat Varchi, florentí y lector públic que fou de llengua toscana en lo estudi o universitat de Florència, que lo toscà idioma era principalment compost del llatí y segondàriament del provençal, y així com per saber bé y de fonament la lengua llatina era menester entendre la grega, així mateix per a saber perfetament la toscana era necessari entendre y saber la provençal. Quant he trobat un o altre autor dels menos clàssics y poc pràctic de las cosas dels provenzals, que ab poc fonament age affirmat per castellà o per francès algú dels vocables que he compilat, he refutat lo tal autor — com, per dar-ne aquí un exemple, *altresi*, respecte a la llengua castellana, lo qual cregué un cert autor que fos estat pres del *otro sí* de Castella, que vol dir lo mateix, sens saber que *altresí*, pur provençal, se troba molt sovint en nostres antics poetas; y respecte al francès, com per exemple *coraggio*, lo qual no ha mancat qui ha escrit ésser estat pres y format de *courage*, no sabent que de *coratge*, en tots los tres significats registrats en lo *Vocabulari de la Crusca* (ço és per lo llatí *audentia*, e *cor*, e *voluntas* o *cupiditas*), ne són plens de exemples las rimas antigas dels mateixos provenzals poetas, además que si los italians lo aguessen pres y format de *courage*, aurían fet y dit *coragio*, així com feren y digueren *agio* per *età*, del franzès *âge* (llat.), y no pas *coraggio*, ab duas gg, las quals equivalen al nostre so o pronúncia del *tg*, puix del mateix modo pronuncían *coraggio* com si fos escrit *coratgio*, de tres síl·labas, o *coratjo*, que és tot hu, usant ells en la escriptura o ortografia la primera g en lloc de la t, per rahó que la llengua llur no comporta que duas mateixas lletas mudas estigan l'una al costat de l'altra, com obsérvan los professors, y entre ells Buommattei, qui és dels primaris.

En cada vocable cito un o dos o més passos, tant dels antics poetas com dels prosadors, o de escripturas y llibres més antics que -ls toscans, trets dels mss. de la biblioteca Vaticana y de altrás llibrerias, de la qualitat dels quals dóno rahó en la declaració de las abreviaduras y en las *Taulas* dels mateixos autors citats, posadas al principi; y estos passos són los exemples de què entenc parlar en lo sobre referit títol de ma compilació —*verbi gratia*, al vocable *magnano* (queli che fa le toppe e le chiavi; lat. *clavium faber*; prov. *manyà*, etc.), porto lo exemple o pas, entre altres, de Jaume Roig (ms. vatic. cod. 4806, fol. 104, columna 3):

Alt en la creu,	volc acabar
mig comensadas	subtil manyà.
e sols forjadas	Ell las temprà
las claus del cel	com bon armer;
que a Pere fel	temprá l'acer
promès donar,	ab aygua y sanc.

E al mot *guisa* (*modo, manera*; lat. *modus*, etc.), lo pas entre altres de Alfonso I, rey d'Aragó (ms. vatic. ...):

Per mantas guisas m'és datz
goig e deport, e solatz

(In più guise mi viene dato / gioia e diporto, e sollazzo). Dels quals passos o exemples ne he trasportat o traduït literalment molts en toscà, al costat o sota del mateix provençal, en particular los més obscurs y difícils. Y en los vocables en què pot tenir lloc la istòria, com per exemple en *mugavero* (spezie di soldato; provenz. *almugàver*, etc.), *paraggio* (da *pareggiare*: paragone, ayguagliamento; lat. *equiparatio, equatio*; provenz. *paratge*) y altres, no deixo de tocar-la, a manera de coment o glosa a imitació de Carlos Dufresne en son *Glossari dels autors de la baixa llatinitat*, a demés de la erudició y cosas apertanyents a matèria de llengua espargidas per dintre la obra, sotta diferents vocables y frases.

Que la llengua provenzal, com suposo y assento, sia la mateixa que la nostra catalana o llemosina és cosa clara y que no té disputa, com ho obsèrvan y afirman una multitud de istoriadors de diferents nacions, y ho demostro ocularment en la dita *Prefació*; però jo la he volguda anomenar principalment provenzal per uniformar-me ab los autors toscans, que així la nomènan sempre, encara que Dante, en lo llibre de la *Volgar eloquència* la nomena molt pròpriament “la lingua d’oc”, de ont prengué la denominació la província de Lenguadoc, que los francesos diuen malament, a la masculina, “le Languedoc”. Lo que pot entrar però en disputa és si los naturals de Provenza y de tota la Franza narbonesa han pres esta llengua de nosaltres catalans, o si més aviat nosaltres la avem presa de ells. Y encara que jo no vull entrar en esta qüestió ni me importa per mon principal intent, ab tot me inclino a creèrer que més prest se deu presumir que Catalunya la ha donada a la Provenza, per rahó que nostres comtes de Barcelona y reys d'Aragó ne foren per molts anys soberrans, pus entre ells y los decendents de la real família dels Berenguers la regiren y governaren per lo spay de 145 anys; y de aquesta opinió, conforme insinuo en la citada *Prefació*, apar que sían los mateixos istoriadors de la Provenza, en particular Onorat Bouche, qui és lo més clàssic, ab estas parau-

las: “*Finalment par l’arrivée des aragonois..., depuis l’an 1110, au tems des Berenguiers comtes de Barcelone..., la langue provençal devint si nette, si polie e si embellie de toute sorte d’ornements de belle locution, durant l’espace de trois cens ans, que communement elle étoit préférée a toutes les autres de l’Europe, et plusieurs étrangers s’efforcèrent de l’apprendre.*” Y Joan Pitton, en la *Istòria de la ciutat de Aix*, capital de la Provenza, ab la següent manera: “*Parmy tant de belles...*”; y Anton Ruffi, e la sua de la ciutat de Marseilla, tom. 2, lib. 13, cap. 4, aont diu, parlant de la llengua antiga que usàvan los marseillesos abans de la provenzal, que “*au commencement...*”.

He donat al llibre lo principal títol de *La Crusca Provenzale* perquè quasi tots los vocables los he trets del diccionari dels acadèmics de la Crusca, podent dir que lo que he fet és pròpiament un comentari de una bona part de la *Crusca*, ço és de aquell cèlebre e incomparable vocabulari, y no ja perquè los vocables compilats sían la “*crusca*”, ço és lo segó y los altres restants de la farina, puix és al contrari, essent com són los nostres la flor de la farina, e “*de più leggiadri e de più sonori e de più belli ch’abbia la lingua toscana, come per la raccolta fatta dal Bembo di non pochi di loro, senza molta fatica posiam certificarsi*”, com diu lo cavaller Leonart Salviati, qui en esta matèria té y fa tanta autoritat com Aristòtil, respectivament, en matèria de filosofia.

Finalment, las notícias y memòrias istòricas que insinuo en lo dit títol o frontispici, concernents als poetas provençals, que he trobadas entre.-ls mss. y que no són estadas tocadas de ningú dels autors que han compilat las vidas de aquells, las he continuadas en la taula dels poetas citats per dintre lo llibre, que per aquest effecte y per major claredat he fet y separat de l’altra taula, ço és dels prosadors o dels llibres y escriptors en prosa que són semblantment al·legats en la obra, y una y altra de estas taules van posadas, com dit és, al principi del llibre, après de la *Prefació*. Y encara tinc intenció, després que sia estamat y que tinga temps, de fer-hi y anyadir-hi a la fi de tot, per comoditat dels lectors, un *Indice di tutte le materie e notizie storiche sarse per entro’l libro, oltre agl’indici delle voci e locuzioni*, etc.

Vostra Reverendíssima me perdonarà de la molèstia que li he donat ab esta filatèria y llarc discurs, encara que no sia sinó un brevíssim restret e compendi de la idea y assumpto, pues si lo he cansat, això és estat per dos motius, per los quals espero que me disculparà: lo un perquè Vostra Reverendíssima comprega y pugua fer entre tant segura testimonianza que si bé ma affició y geni me ha fet passar axí lo temps, encara que casualment, ab semblants entreteniments y cosas de poc momento, y no ab altre estudi més profitós y noble,

almenos no só estat assí en Roma ociós per cercar novas de pau ni guerra entre estos caffès y plazas, ni per cuydar-me de negocis d'altri, y molt menos dels fets dels prínceps. L'altre, a fi que sobre la mateixa idea y fatiga me favorezca Vostra Reverendíssima, com umilment lo-y supplico, de dir-me liberalment son parer per ma instrucció y regla, pregan-lo sobretot que se dignia acceptar la mia servitut, que ab esta ocasió li offeresc, y que axí bé vulla ab sos comandaments honrar-me, sens reparar a que jo sia dèbil instrument, puix me tindrè per affortunat en executar-los, etc. Roma, July, 1723.

6. Copiador de cartes incomplet, conservat a l'interior del manuscrit 601 de la Sèrie general de l'Arxiu de la Biblioteca de Catalunya, que conté correspondència dels últims mesos de l'estada a Roma d'Antoni de Bastero. Algunes cartes les trobem resumides, només per guardar memòria del contingut.

6.1

[...] puix sols es ben rebut lo qui gasta y se fa honor, sia qui sia, conforme explicaré, si plau a Déu, a la vista; no dic ja això per reflexió al dit pare Sierra, qui me ha rebut ab tota cortesia, però parlo en general.

Jo no deixaré de tornar-lo a visitar, y particularment quant me n'aniré li proposaré de que escrigue al pare confessor en orde a Baltasar, etc.

Esta posta no han posadas cartas de Espanya. Procura en tenir-te compte y en mirar per ta salut, que és lo que més importa, que jo fas lo mateix, desitjan que prest nos vejam com confio ab lo favor de Déu, a qui supplico [...] te guarde més que a mi, com tinc menester. Roma, etc.

6.2

Als 25 desembre, a Francisco:

Lo correu passat te escriguí sobre lo negoci de la Almoyna, y en orde a la visita que me tens recomanat del pare Sierra; en la present posta rebo ta carta de 27 novembre donant gràcies a l'Altíssim de la continuació de ta salut, y en resposta confirmo ma ferma resolució de partir sens falta en la pròxima primavera, que molt y molt ho desitjo com pots considerar, y a las horas discorrerem y tractarem com dius lo que sia per conveniència de casa, que ab cartas no és tan practicable y no.-s pot dir tot. Y a Dios, a qui supplico te guarde més que a mi, com desitjo y tinc menester. Roma, vuy dia del santíssim Nadal,

que vulla sa Divina Magestat lo pugam passar lo vinent tots junts en nostre país ab salut de tots los de casa.

Fins ara no te mossèn Jaume contradicció alguna en lo benefici que lo portà, y crec que ne restarà pacífic possessor.¹⁷

6.3

Gaspar: Rebo la tua de 5 del present, y avent començat a fer la diligencia en orde als pobres esclaus recomanats de la Marieta Sunyer,¹⁸ dic que la religió de la Mercè ha molts anys que no va a Túnez, des de un cert fet que succehí de aont aquells moros se indignaren, ans bé feren esclau tot lo rescat que venia de Alger, segons m.-o ha dit lo comenador de aquest convent. Veuré lo que.-m diran en los altres convents, ço és dels trinitaris calzats y descalzos, y avisaré.

Confirmo ma resolució de partir en la pròxima primavera, y per ço en cas que te paregués necessari un nou passaport, no obstant que lo que me embiaries no és limitat essén en blanch los dias, me.-l podrias remètrer, lo que ho dic si per cas lo senyor cardenal Acquaviva no me.-l volgués donar. Y en cas te parega necessari trèurer-ne un altre de nou del any 1724, pots representar a eixa secrettaria que si jo no he partit en lo passat otonyo és estat per causa que me sobrevingueren alguns negocis tocants a ma dignitat, com és lo de la Almoyna¹⁹ y lo del benefici que presentí a mossèn Jaume,²⁰ com y també tocant al capítol de Gerona, etc., puix en efecte si estos accidents no aguessen esdevingut no té dubte que auria partit.

Entre lo gasto del viatge y la roba que he de comprar y lo manteniment de aquestos dos o tres mesos que me réstan antes de partir, fa compte que auré de menester algunas 140 doblas, puix la sola compra dels àbits de cor per a tu y per a mi importarà cerca de 50 doblas, el que te previnc anticipadament per-

¹⁷ Deu referir-se a Jaume Marsà, que, com veurem, es posa al servei del sagristà, i restarà a Roma encara un temps, com a delegat, després de la seva tornada.

¹⁸ Pot ser una filla de Maria de Bastero —i neboda dels dos canonges—, germana del militar Josep Sunyer i de Bastero (vegeu el primer apartat de l'estudi precedent).

¹⁹ Deu fer referència a algun nou plet relatiu a aquesta institució —més avall es refereix a "la primera causa de l'Almoyna"; per tant, n'hi degué haver d'altres— i no pas al que va motivar l'anada a Roma, que ja estava resolt el 1718.

²⁰ Es tracta, doncs, d'un benefici de Girona, i vinculat a la sagristia de la catedral.

què fasses un esforç en ajudar a Francisco en pagar la dita quantitat, que fa compte de averli a pagar ab tres differents voltas, ço és dintre 15 dias poc més o menos, unas 50 doblas; al principi de la quaresma, altrás tantas, y lo demés en lo mateix temps de partir.

Vuy fa 15 dias que te remetí lo *Memorial* autèntic dels gastos de la primera causa de la Almoyna, que impòrtan 7.576 escuts, moneda romana, senza los partits que s-i han de anyadir en la conformitat que escriguí a Francisco lo correu passat. Y a Dios, etc.

6.4

Al primer janer 1724, a Francisco: Esta posta no són passadas cartas de Espanya, y ab la present confirmo lo que tinc escrit en mas antecedents sobre las visitas al pare Sierra y cerca del negoci de la Almoyna, y tocant a ma partença, la qual executaré sens falta en la pròxima primavera, que ara que estic del tot resolt un dia me apar un any, puix ja no estic gens gustós en Roma. Jo fas comte de fer la bala de la roba i llibres finit que serà lo carnaval, ço és en la quaresma, y enbiarla per via de Civitavecchia a Gènova, y partir de assí per dit Gènova en la semmana de Pasqua sens mes dilació —y partiria en la quaresma, sinó que en aquell temps no.-s troba res de bo en las osterias de Itàlia—, y partiré ab passaport o senza; vulla sa Divina Magestat sia ab salut de tots, y que-ns pugam veure tots junts en casa com lo y supplico, y que te garde com desitjo y tinc menester. Vuy, dia de Cap d'any 1724, que vulla nostre Senyor ne pugam comtar molts ab tota felicitat, tant en lo esperitual y temporal.

Als 11 del passat remetí a Gaspar la llista autèntica dels gastos de la primera causa de la Almoyna, y sobre lo mateix assumpto te escriguí vuy fa 15 dias.

De vuy en 8 comenceran las òperas y comèdias, que en aquest any seran famosas per causa que en lo any vinent no n.-i aurà, perquè fan lo any sant, y me serviran de molt divertiment.

6.5

Als 8 Janer, Francisco: Rebo la tua dels 11 desembre y la de Gaspar dels 19, alegrant-me moltíssim de la vostra salut, que sia per molts anys. Jo gràcias a Déu la gozo, y sempre ab lo pensament de partir en lo bon temps, conforme tinc escrit en mas antecedents, puix pensant en açò no estic ja gens gustós en Roma, que tot me cau desobre, esfforçant-me tot lo que puc per rompre la ipocondria, per lo qual effecte me faran gran joc las comèdias y òperas que començan esta nit, que és lo millor divertiment que hi ha en Roma —en

particular per [...]—, y referint-me a mas antecedents, resto... Roma, y janer 8, 1724.

Quant sia jo, arriban ab lo favor de Déu, aquí, me apar que podràs tractar de que fassa coadjutoria o be resigna, etc., puix prest lo un dels minyons, segon o terç, tindrà la edat, encara que sia ab dispensa, puix jo no desitjo sinó la quietut y descans y allargar lo violari, com se sol dir.²¹ Antes de partir de eixa cort puch veure si puch [...] de posar en cap de un dels dos minyons la mia pensió que tinc en Mallorca, en cas de no resignar las prebendas, si bé jo més me inclino en fer resigna y restar-me ab la pensió, que com dic no desitjo sinó la quietut y llibertat, etc.

6.6

Als 15 janer 1724, a Francisco: Lo avisí de la recomenaciò que me féu Giraud sobre lo interèss que té ab Domènèch, y com prenguí de dit Giraud dobles 50, per las quals li doní una lletra a uso de semblant quantitat, etc.

6.7

Als 22 janer 1724, Francisco: Rebo la tua de 25 desembre, y dic com ab la mia dels 4 dit ne doní part de la visita que fiu al pare Sierra, al qual antes de partir no deixaré de insinuar lo que me tens escrit, puix no hi anam a perdre res. Ab altra mia dels 18 te escriguí en orde als interessos tocant als gastos [...] de la Almoyna per la primera causa; y finalment la posta passada te insinuí la recomenació que me féu lo comte Giraud, y com prenguí de aquest, als 12 janer, 50 doblas, per las quals li doní lletra a uso, etc. Jo no penso sinó en mirar per ma salut en quant puc, com y també si se podria obrar alguna cosa de Sant Elmo, conforme me fas memòria ab ta última, y en partir quant sia passat lo fret, com tinc avisat. Y en lo ínterim, a Dios, a qui supplico te guarde més que a mi, com desitjo y tinc menester. Roma, etc.

Gaspar: me alegro sia arribat lo *Memorial* que remetí dels gastos, y en lo que me tens escrit, si ara no responc serà per la vista, puix antes de partir

²¹ Quan Antoni o Baltasar de Bastero esmenten “els minyons”, sembla que es refereixen als fills del seu germà Francesc —Anton, Francesc i Josep—, dos dels quals —els dos darrers— estaven destinats també a la carrera eclesiàstica. Tanmateix, no sembla que finalment Antoni nomenés coadjutor cap dels seus nebots, encara que Francesc de Bastero i Vilana el substituïria en el càrrec, ja que Pontic no ho diu enlloc de la seva *Sèrie dels prebendats*, ni es desprèn de la manera com es va fer el seu nomenament.

faré todas las diligèncias, etc., si bé que no partiré que no sia en lo abril, perquè en la quaresma no-s troba ni carn ni peix en las osterias de Itàlia, ni res de bo, particularment en las dels Estats de la Iglésia, etc.

6.8

Als 29 janer 1724 escriguí a Francisco participant-li de ma salut, etc., i li remití còpia de la notícia que llegí en los avisos de Cracas en orde a la Acadèmia de Madrid sobre lo *Dizionario de la llengua spagnuola*, per a que me digués què fonament tenia esta notízia y què cosa hi avia sobre açò, puix encara la resposta me trobarà assí en Roma, o almenos en estas parts de Itàlia.

6.9

Als 5 febrer 1724, a Francisco: Rebo en esta posta la de Gaspar dels 16 janer sens carta tua, que vulla lo Altíssim no sia estat per falta de salut, suplicantli tots los dias te la mantingue, com desitjo y tant necessitam. Jo gràcias a sa Divina Magestat la gozo, y sempre ab vius desitgs de posar-me en viatge per a vèurer-nos, però ara a poc ho tenim, puix se redueix a cosa de dos o tres mesos... Y en lo ínterim, a Dios, etc.

Gaspar: Veig lo que.-m dius en orde al informe, que lo espero, puix en tenir-lo farem la instància en la Sagrada Congregació, que no dubto lograrem lo intent. En orde a la roba negra que desitjas per fer-te una capa, veuré si se trobarà cosa a propòsit, y de açò com y també de las demás incumbèncias ne sabràs la resposta o lo resultat a mon arribo.

A Baltazar respondré sens falta lo correu vinent, etc.

6.10

Als 12 febrer, Francisco: Ab particular contento [he llegit] la tua dels 15 janer per las bonas notícias me assegura de ta salut, que vulla Déu conservar per molts anys. Assí corre per cert que lo rey auria renunciat lo govern a favor del senyor príncep de Astúrias, y que durant la menor edat de aquest se avia deputat un consell o regència en la qual, diuen, seria comprès lo senyor arquebisbe de Toledo, que si és axís nos podem promèter que nostre inquisidor [Baltasar] serà més prest promogut, y per primer correu espero que me'n parlaràs en cas sia verdadera esta notízia.

En remèter-me Gaspar la procura per la concebuda resigna a favor del doctor Cabrer, mestre dels minyons, faré que se [...] en continent y sense perdre temps, que ja Gaspar me'n parla en aquest correu ab la sua que rebo dels 23 janer. Jo partiré sens falta en la semana de la dominica in albis, y cregas que un dia me apar un any! En lo ínterim, a Dios, a qui supplico contínuament te guarde més que a mi, com desitjo y tinc menester.

6.11

Als 26 febrer, a Baltazar: Ab particular contento rebí la tua de desembre per las bonas notícias que me assures de ta salut, que vulla l'Altíssim conservar, com tots necessitem. He gustat de la notícia que.-m donas de la impressió de totas las obras de Ramon Llull, que si bé sabia que las feya estampar lo elector palatí, pero no sabia que ja se n'aguessen publicat dos tomos, ni las altrás circunstàncias que.-m comunicas faents per lo meu llibre. Jo he feta la diligència per si los trobaria y ne he encontrat solament un exemplar, en poder del provincial passat dels franciscanos de eixa provincia de Mallorca, y avent fullejat encara que de passo lo primer tomo, ne he pres algunas notas per inserir aquest poeta en lo *Catálogo*, puix d'un modo o altre no deixaré de citar-lo, etc., a las quals notas y he añadida la següent de la nostra *Proclamació Cattòlica*, al §. 15: "*Finalmente ...*"

Del sobredit Arnau de Vilanova, del qual y del mensioner de Rupecisa prosegueix la *Proclamació*, en lo citat lloc, que " *fueron tan célebres en la consideración de las causas naturales que fueron tenidos por prodigiosos*", ne he trobat en un còdice manuscrit de la Vaticana un tractat intitolat: *En nom de Déu sia, e de la umil verge madona santa Maria, comença un petit tractat per lo Reverent mestre Arnau de Vilanova sobre lo regiment qui.-s deu tenir en temps de hepidèmia, ço és en temps de pestilenza* —lo qual Vilanova floria en lo principi de la centúria XV—. Però estas y altrás semblants notícias las sabràs per menor luego que jo sia arribat en Barcelona, puix des de allí te embiaré alguns dels meus originals que tinc treballats y sé cert que ne has de gustar, y per ventura més del que te imaginas.

Lo que jo desitjaria molt y molt és lo poder trobar en eixos paratges de Espanya las obras de mossèn Jordi, valencià, citat dal doctor Gaspar Escolano en la sua *Istoria de Valencia* llib. 1, cap. 14, núm. 2, que no puc deixar de persuadir-me que no se troben en alguna llibreria de València o en poder de alguna persona curiosa, etc., y és cert que quant sia arribat a Espanya he de fer tot lo possible per encontrar-los; y si tu en lo ínterim poguesses fer sobre açò algu-

na positiva diligència y podies descobrir-los escrivint a València, ne tindria particular complacència.²²

Antes de partir deixaré disposat que nostre procurador se oposi a la [...] que tenen los religiosos mercedaris sobre l'Almoyna, y jo partiré sens falta passadas las festas de Pascua, sens que sia bastant a detenir-me ninguna rëmona o qualsevol important negoci, ja que lo més important i convenient és ma partença.

A dit, a Gaspar: Escriu des de luego a Francisco que me embie alguna carta de favor per Florència y per Marseilla, que me n'avia oblidat en mas antecedents, advertint que jo per partir no aguardaré eixas cartas; que si vindran a temps bé, y si no, no importa. Lo demás serà per lo partiment, etc.

6.12

A l'Il·lustre don Narcís de Font y de Llobregat, que Déu guardi molts anys, canonge de la santa Iglésia de Girona:²³

Amic y molt senyor meu: Rebo sa carta de V.S. en lo temps que me trovo ab purgas y axarops per guarir d'una indisposició o atxaque, y podré partir quant antes envers eix país, pus estic fent ja la maleta o component lo baúl per posar-me en viatge luego que sia finida la Quaresma. De altra part, no tracto jo may a Garzia, y a ell li desplauria, etc.; per ço me tindrà per escusat, y lo demás serà a la vista si plaurà a Déu, a qui prego lo guardi ab molta salut. Roma, febrer 1724.

6.13

Als 11 mars, a Francisco: Rebo la tua dels 5 febrer, y en resposta no deixaré de despedir-me del cardenal Spínola entre altres, si acàs serà feta la elecció de papa antes de partir, com creuré, y de deixar ben encomanat lo negoci del doctor Mas, com y també lo meu negoci sobre l'Almoyna, per quant se obriran los tribunals.

En lo que.-m dius de arribar fins a Turín no ne estic encara resolt, per raó de lo immundo del viatge y no trobar-me ab aquell esperó y complexió robusta

²² Sobre això, vegeu la resposta a les observacions sobre la *Crusca* de Baltasar de Bastero, de la qual reproduceixo alguns fragments a l'apartat 4 de l'estudi precedent.

²³ És el secretari del capítol durant molts anys, i un dels canonges que, juntament amb el seu germà Antoni, Baltasar de Bastero escollirà com a vicaris generals en ser nomenat bisbe de Girona.

com antes, com y també per rahó del gasto, etc.; per ço me arreglaré segons lo temps, y en totas las ciutats de comers que trobaré per lo camí te escriuré, y a l'amic de Turín²⁴ no deixaré de escriurer-li antes de partir en cas que resolgui de no passar-hi, si bé que ne tinc moltas ganas y desijaria vèurer aquell país.²⁵ Faré tot lo possible per embarcar-me ab vestiment francès, y desitjo tocar a Marseilla.

Lo dia 19 entraran los cardenals en cònclave; veurem qui serà elegit y quins cardenals seran los ministres, ço és segretari de Estat y [...].

6.14

Als 18 de mars, a Francisco: Rebo las vostras de 12 y 19 febrer de Mallorca, y 20 y 27 dit de Barcelona, que totas se redueixen sobre lo negoci del senyor comte Giraud, a qui tinc consigna las que me aveu remès per ell, y li he entregada còpia del capítol que Gaspar me escriu en la sua última dels 27, y queda dit Giraud molt agraït, etc. Esta nit escric a l'Oropesa dient-li lo que me insinuas, etc., y per quant se avicini ma partença. Y no me dilato més, referint-me per ara en ma antecedent en orde al viatge, y en lo ínterim, a Dios...

6.15

Als 8 abril, a Francisco: escriguí que partiria de vuy en 15 dias, si no és que la curiositat de vèurer lo nou papa que serà elegit me detinga alguns dias més, etc.

6.16

Als 15 abril, Francisco y Gaspar: Rebo en est correu las vostras, ço és de Mallorca 26 febrer y 4 mars, y de Barcelona 5 y 12 dit, y en primer lloc dic com tinc rebut lo plec de lo negoci del senyor Verthamon y lo del senyor bisbe,²⁶ junt ab lo *Informe* sobre lo meu negoci de la Almoyna, als quals respondré per primer correu. En segon lloc dic que, avent del tot finida una certa cosa que tenia entre mans cosa de quatre mesos ha —lo que sabreu quant sia arribat y ne tin-

²⁴ Una lliçó anterior, ratllada, diu "al Marques de Trivié".

²⁵ Torí és la pàtria del seu pare, on els Bastero devien tenir encara alguns parents, tot i que aquí no se'n parli.

²⁶ Es refereix a alguna gestió per compte del bisbe de Girona, que en aquest moment és Josep de Taverner i d'Ardena, nebot del bisbe que havia vist la marxa de Bastero i també el segrest de la seva dignitat.

dreu particular alegria, per resultar-ne algun honor a nostre nom y casa—,²⁷ estic ara actualment embaland los llibres y roba y diposant mon viatge, lo qual penso executar per mar, embarcant-me en Civitavecchia per Livorno, y de Livorno arribar fins a Florència, ahont me detindrè alguns 8 dias, y de allí tornar a Livorno y de Livorno a Gènova, y continuar lo viatge per mar en dretura per Barcelona o per Marseilla segons la ocasió y [...] que se presentarà; y no partiré que no sia finida aquesta lluna de mars, per esser lo temps molt rígid —puix en lloc de primavera pareix que siam en lo ivern—, y en lo ínterim podrà esser que se elege que lo nou papa y que tingue temps de veurer-lo antes de partir, com desitjo.

Als 6 del present mes doní una lletra a uso de 30 doblas al senyor Giraud, que no he pogut fer de menos. Continueu a escriure lo que ocorre ab sobrescrit a Jaume Marsà, y a Dios, que vos guarde, etc.

He tingut ocasió de llegir lo full estampat tocant a la Real Accademia Espanyola y al concebut *Diccionari de la llengua castellana*, que ab molt desig lo estava esperant en son lloc y temps, tant majorment que molt en breu y antes de mon arribo a Barcelona pot tenir aquella accadèmia alguna notícia de la mia obra,²⁸ etc.

6.17

Als 22 abril 1724, a don Anton y don Joseph de Bastero y Vilana, que Déu guarde molts anys: Caríssims nebots meus, no puc explicar-vos la consolació que tinguí de las vostras affectuosíssimas cartas y notícias de vista que me aportà de vosaltres, cosa de dos anys ha, don Joseph Sànchez, y per quant ara estic preparant-me per la partenza, a effecte de donar-vos un abraç, vos fas estas quatre ratllas —que serviran en resposta de las vostras—, per a donar-vos esta notícia y anticipar-vos axí bé la alegria que suposo tindreu de veurer-me y de conèixer-me.²⁹ En lo entretant vos embio mil corals saluts, y altres tants

²⁷ Segurament es refereix a la publicació del primer volum de *La Crusca provenzale*.

²⁸ "De la qual podran pendre alguna llum per al *Diccionari*", ratllat. Es refereix segurament a la carta que Bastero adreça a l'Academia Española, reproduïda a l'apartat següent.

²⁹ Quan Antoni de Bastero marxa a Roma, els seus nebots devien ser molt petits, o bé no havien encara nascut —Josep mor l'any 1786, i devia néixer després de 1710—. És estrany, però, que no parli de Francesc, germà d'aquests dos; tot i suposant que fos el germà més petit, per aquest temps ja hauria d'haver nascut, tenint en compte que tretze anys més tard serà nomenat canonge i sagristà major de Girona, després de la mort del seu oncle —no sabem cap data segura d'aquest Francesc de Bastero, ni la de la seva mort, ja que la *Sèrie dels prebendats* de Sulpici Pontic s'interromp abans—.

a na Marieta y a la Laya,³⁰ mentre que del demás ne saré jo mateix lo portador si plaurà a Déu, a qui prego vos guarde en companyia de tots los de casa, com desitjo y tinc menester. Roma, etc.

6.18

Detto, al molt Il·lustre senyor don Josep de Verthamon, que Déu guarde molts anys com desitjo, del Consell de Sa Magestat en lo Supremo de Catalunya: Molt senyor meu, ab summa estimació he rebuda sa carta de V.S. dels 4 del passat, junt ab la procura y requisitòria, la qual avent-la ja traduïda en italià la consultaré demà ab un curial de ma satisfació, tenint ben comprès tot lo que V.S. me adverteix ab dita sa carta, del que pot estar ben descansat puix cuydaré de esta dependència ab particular vigilància y activitat, y avisaré del resultat. Y quant partesque per eix país, que crec serà dintre un mes, la deixaré encomanada a persona de tota ma confiança, que és tot quant per ara tinc que dir a V.S., a qui oferesc tota ma servitut ab lo major rendiment y affecte, mentres prego a l'Altíssim lo guarde molts anys y ab perfeta salut, com desitjo.

6.19

Detto, a monseñor obispo de Gerona:³¹ Con la mayor veneración recibo la favorezida carta de V.S. Ilustrísima de 9 del mes passado, y en su respuesta he avisado ya al señor Corazza que vaya poniendo en orden los papeles y libros que tubiere prevenidos, a los quales añadiré algunos tomos de sermones quadragesimales y morales de los sugetos más acreditados, conforme V.S. Ilustrísima desea y me manda, y con particular gusto se los traeré yo mismo, pues espero partir dentro un mes poco más o menos. Y en el ínterim y siempre, estaré esperando las órdenes de V.S. Ilustrísima, a quien doy las más rendidas gracias por el favorable *Informe* que me ha remitido para la Sagrada

³⁰ Eulàlia de Bastero i Vilana és enterrada també a la sepultura familiar de la catedral de Girona. D'aquesta Marieta, però, si és que es tracta d'una altra germana, no en tenim cap més notícia —sabem només d'una Esperança Bastero, que es casa a Girona l'any 1735 amb Domènec de Duran—. També es podria tractar d'una seva cosina, Marieta Sunyer i Bastero, però llavors no tindria gaire sentit que el canonge no esmentés a la seva carta l'altre cosí, Josep Sunyer, germà de Marieta.

³¹ En aquest moment, com ja he dit, és Josep de Taverner i d'Ardena, amb qui sembla que, malgrat tot, hi ha una bona relació.

Congregación,³² pues con esso tengo el negocio por seguro. Pero ya que no puedo corresponder a tantas mercedes y onras que continuamente rezibo de V.S. Ilustrísima, no cesaré de publicarlas con un perpetuo agradecimiento, y de suplicar a su Divina Magestad como incessantemente lo hago, y en particular en mis sacrificios, no confunda a V.S. Ilustrísima y le conceda dilatada vida.

6.20

Detto, a Francisco: Lo fret que fa encara, y més que en lo desembre; lo espera[r] la elecció del papa per aportar-me'n algunas indulgèncias *in articulo mortis*; los llibres y recados que ha de posar a punt Corazza per [...] per lo senyor bisbe y, finalment, mil cosas que encara me fàltan per la partença —en lo que estic presentment del tot ocupat— me la faran retardar cosa de tres semanas o de un mes *ad summum*, però cregau que per sant Joan seré ja en Barcelona si plaurà a Déu, si no és que posat en Gènova se me presente primer una bona embarcació o per Mallorca o per Marsella.

6.21

Als 6 maig, a l'Il·lustre senyor don Joseph de Verthamon: Molt senyor meu, he consultat ab lo senyor Joan Andreu Rinaldi, qui és un dels curials més acreditats y persona de tota ma confiança, lo negoci de V.S., y diu que no és practicable, com veurà del paper inclús. Si però V.S. voldrà que se li embien lletres compulsorials per fer trasportar assí lo procés, que és lo que-s pot fer en virtut de la requisitòria, per a que aguda cognició dels mèrits y de la sentència se passe a la execució de aquella, serà servit avisar ab sobrescrit al Reverent Jaume Marsà, lo qual cuidarà de embiar-las-hi com si fos jo mateix, puix jo penso partir per eix país dintre tres semanas y posar-me personalment a la obediencia de V.S., que Déu guarde molts anys y ab perfeta salut, com desitjo y li suplico.

6.22

A dit, a Francisco: Jo estic aguardant la elecció de papa per partir immediatament, y ja te escriuré lo dia cert que partiré. He resolt de fer restar

³²“A la qual lo presentaré o lo hare presentar luego que hubiera lugar”, ratllat. Aquest *Informe* fa referència a alguna pretensió relativa a l'Almoina del Pa (vegeu, en aquest mateix annex, 6.16).

assí per ara mossèn Jaume per anar-me'n més reposat de algunas mias cosas, conforme diré quant saré arribat, puix me apar que axí és de conveniència per a tots. És veritat que he estampat lo primer volum de la mia obra —ja que no he pogut imprimir-la tota de una volta per falta de [...]—, conforme sabreu per menor quant sia arribat, y tindreu particular gust de vèurer-lo y llegir-lo; y per ara aquest primer volum no lo he dedicat a ningú, perquè..., y sempre saré a temps a dedicar a algú tota la obra, etc. (li remeto dos frontispicis ab figuras).

La posta passada escriguí a l'amic senyor marquès de Trivié que li n'embriaria dos exemplars, puix no me lo sento de passar a Turín per rahó de l'incomodo, etc.,³³ y també lo gasto y per la tardanza, etc. Y a Dios, que te guarde, etc.

6.23

Als 20 maig, a Francisco: Ja estic del tot aparellat per a partir, puix no espero sinó que sia feta la elecció del papa per portar-me'n algunas indulgències *in articulo mortis*. Per lo viatge y per la compra de algunas cosas que nos poden escusar doní lo dia 10 de present mes de maig a Giraud una lletra a uso de 70 doblas, y esta serà la última, puix per sant Joan de juny penso d'esser en Barcelona, si plaurà a Déu, no dubtant que per la Pentecosta al mes llarc tindrem ja papa. Y referint-me a mas antecedents, y deixant tot lo demés per a la vista, resto suplicant a nostre Senyor te guarde, en companyia, etc.

Gaspar: Als 22 abril responguí al senyor bisbe, y als 6 del present mes al senyor Verthamon, per avisar, etc. En esta posta he rebuda la tua dels 30 de abril.

6.24

Als 3 juny, Francisco: Demà se fa la encoronació del papa. Passadas estas festas de la Pentecosta y vista la encoronació del Papa que se farà demà, concertaré lo calès per partir per Gènova, ja que no me apar acertat, com me pensava, lo embarcar-me a Civitavechia, o assí en aquesta ribera. Confirmo la [...] de dos doblas que he [...].

³³ Cf. núm. 6.13.

6.25

Amic caríssim y molt senyor meu:³⁴

Devent partir per la pàtria, ho poso en sa notícia per si allí se li ofereix alguna cosa que dir a sos germans, o altrament si té res que manar-me, puix la resposta de esta encara me trobarà en Roma, per quant esperaré la elecció del papa per poder portar-me algunas indulgèncias *in articulo mortis*. Poso altresí en sa notícia com avent estampat lo primer volum de la mia *Crusca* —ja que per falta de medis no puc per ara estampar los demás volums, com desitjava, que encara que últims en orde són estats los primers que he treballats, y molt més grans que dit primer— ne entregaré la semana entrant un exemplar al amic Morante per a que lo remete a V.M., a qui supplico que quan lo aurà llegit me afavoresque de dir-me liberalment lo que li n'apar y fer-hi sas notas, com y també de comunicar-me totas las notícias que V.M. puga adquirir sobre la subjecta matèria, y escríurer-me axí bé sobre lo mateix assumpto encara que jo sia en España, puix assí restarà per ara mossèn Jaume Marzà, qui cuydarà de encaminar las cartas. En lo entretant li enbio los inclusos frontispicis per a que V.M. los comunicui a eixos literats, tant de Sicília com de Nàpols.

A mi me ha obligat a partir lo vèurer que may he pogut alcançar que se me alçassen lo segrest o confiscació, per millor dir, de las rendas de ma sagristia, y lo persuadir-me que posat allí serà axò més fàcil, ja que mos germans me han remès lo passaport del Comandament de Catalunya, y aniré axí bé assegurat, puix lo senyor cardenal Aquaviva may me lo ha volgut donar. Si jo puc recabar que me tornen las rendas y que nostre Senyor me done salut, tinc ferma intenció de retornar prest a estos parages de Itàlia, y en dretura a Venèzia, no per altre que per a prosseguir allí la estampa de dita *Crusca*, que ho tinc molt al cor, per ésser cosa tocant a la glòria de nostra nació y en benefici del públic, com me assegurarà lo any passat lo senyor abate Anton Maria Salvini de Florència, aont aní per dependència de dita mia obra. *Deus dirigat* y molt guarde a V.M. Roma, 22 abril 1724.

Li dono en esta ocasió la enorabona de la llibertat de son germà don Pedro, de qui no ha gaire que ne tinguí bonas notícias quant se trobava en Barcelona y també en Mallorca.

³⁴ Aquesta carta i la següent segurament són dirigides a Joan Torres Oliva, l'amic de joventut de Bastero, que d'alguna manera devia participar en els projectes intel·lectuals del sagristà —li enviarà unes *Observacions sobre la Crusca provençal* (RAFANELL, 1989), en resposta del requeriment que llegim més avall, en aquesta mateixa carta—.

6.26

Als 6 de maig, al dit amic caríssim: Vuy he entregat a don Diego Morante un exemplar del llibre per V.M., a fi que lo.-y remete, lo que no he fet més prest perquè he volgut que fos enquadernat. Jo me detindrè encara assí cosa de tres o quatre semanas,³⁵ y referint-me en lo demés a lo que li tinc escrit vuy fa 15 dias per casa del [...] don Miquel de Montserrat, resto sempre de V.M. pregant a Déu garde molts anys.

6.27

Illustrissimo ed Eccellentissimo signore.³⁶

Dovendo partire per la mia patria, giacché i miei fratelli mi anno mandato il passaporto del comandante di Catalogna —non avendo potuto mai averlo di questo signore cardinale Acquaviva—, ne pongo riverentemente a V.E. la notizia, ed in questa congiuntura non voglio tralasciarne di accenarle che, avendo dato alla stampa il primo volume della *Crusca Provenzale*, della quale gliene invio il frontispizio, mi favorisca V.E. de dirmi a chi vuole ch'io ne consegna in Genova due esemplari per V.E., poichè ancora la risposta mi troverà o qui in Roma o pure in Genova. Se poi il Signore Dio mi darà salute, e che il re mi faccia la gracia delle rendite della mia sagristia che ancora è in sequestro, ho ferma intenzione di ritornare subito in Italia e passare a Venezia, non per altro che per seguitare in quella città la stampa degli altri volumi, che saranno molto più grandi assai del primo suddetto, non avendo per ora potuto darli fuori per mancanza di denaro. Ed infine, rinnovandola la mia antica servitù, desideroso de'suoi comandamenti e le mani cordialmente baciandola, mi fa gloria di essere di V. Eccellenza, etc.

6.28

Il primo volume della *Crusca Provenzale* contiene 182 pagine in foglio. In esso volume non vi è compresa niuna lettera, se non solamente la *Prefazione*, la *Tavola degli autori e poeti* con le notizie storiche, etc., e alcuni

³⁵ "Per la curiositat de vèurer lo Papa que serà elegit", ratllat.

³⁶ Aquesta carta i la següent no sabem a qui van adreçades —potser a algun cardenal de la cúria romana a qui Bastero havia participat els seus projectes—.

preliminari, e il *Catalogo o lista de le voci provenzali*. Gli altri volumi saranno molto più grandi assai; il secondo conterrà sino alla lettera *I* inclusive, e il terzo il restante dell'alfabeto. Il quarto poi conterrà gli giudici e le giunte, poiché simili opere non anno mai fine, tanto più essendo la suddetta *Crusca provenzale* una esposizione del *Vocabolario degli accademici della Crusca*. Il costo di questo primo volume è scudi due.

7. Carta d'agraïment d'un personatge notable de la cort romana, de qui no he aconseguït més dades, per la tramesa de *La Crusca provenzale*, i l'esberrany de la resposta de l'autor de l'obra. No tenen gaire interès, però ens donen una idea de la rebuda que tingué *La Crusca* entre la intel·lectualitat romana, i en quins termes s'hi relacionava Antoni de Bastero. Són al ms. 142 del seminari de Girona:

7.1

A 3 Mayo 1724

Fiorilli besa las manos a don Antonio Bastero y le da encareçidamente muchas y bivas gracias por la honra que S.M. le ha hecho en el embiarle su muy apreçiado libro, el qual detuvo en si toda la noche passada despierto a Fiovilli, que leyó d-él la mitad y admiró la muy bien ordenada y varia erudiçión, la firmeça de las razones, la limpieza de la lengua toscana, las autoridades de los antiguos y, entre todo, la unión de la composiçión, que es la más bella parte de la obra. Por lo que se alegra infinitamente con S.M. y se le profesa obligado, como aun lo hará toda nuestra Italia, mientras tales libros muy a menudo suelen salir de las imprentas y de las cabeças de los doctísimos y alabados hombres como es V.M. Gustará en tanto quien escribe y venera las dignas prendas de S.M. de hablarle más cargo a boca quando tendrá la deseada suerte de gozarla.

Embía col presente la cantata, que desearia fuera estampada, pero ni aun para si la tiene, y con ella un libro de sus poesías, que no sabe si se le embió a V.M. —y si no lo ha hecho ruégale a perdonarle mientras las confusiones de sus ocupaciones, y no otra cosa, le havrán quitado de la memoria lo que debía haçer—. Y con esto le queda muy distinto servidor de su muy querido y apreçiado don Antonio, a quien buelve a besar las manos.

7.2

Risposta:³⁷

Bastero riverisce devotamente il signore abate Dionigi Fiorilli, suo stimatissimo signore, e dopo rendergli infinite grazie della cantata e del libro, che con sommo piacere ha letto —particolarmente la eruditissima e bellissima prefazione, o sia *Lettera a' lettori*— gli dice che domani domenica, verso l'ore 21, si porterà di lei nel palazzo per godere della sua conversazione, si però il signor abate non sarà occupato o non comanderà altrimenti. E con tutto lo spirito si conferma, etc.

8. Carta molt interessant, en què Antoni de Bastero s'ofereix a l'Academia Española, de ben recent creació, poc després del seu retorn a Barcelona. L'esberrany d'aquesta carta, que no degué ser mai contestada, forma part del tercer volum de la Miscel·lània en foli, de l'Acadèmia de Bones Lletres (ms. 3-II-3).

Excelentísimo señor:

Con la ocasión de aver estado en Italia, y en Roma particularmente, más de catorze años, a donde passé por pleytos de mi sacristía mayor de la santa Iglesia de Girona, logré en cierto modo —movido del genio que tengo al estudio de las buenas letras— de registrar y observar algunas de aquellas célebres librerías como son la Vaticana y la de Casanate en Roma, y en Florencia la Medicea Laurenziana, que es toda de manuscritos antiguos. Y aviendo visto que muchos de los estrangeros ultramontanos procuran curiosamente recojer de las mismas bibliotecas las más raras y apreciables noticias, aziendo trasladar o copiando los mejores manuscritos —a cuyo fin la corte de Portugal mantiene sujetos y agentes en Roma los quales remiten a Lixbona copia de todo lo más precioso que de mano en mano en dichas librerías van descubriendo, además de lo que sale impresso, que es mucho y bueno, por florezar en aquel país de Italia admirablemente la erudición y letras—; y considerando que el rey nuestro señor ha gloriosamente establecido no solo la Real Academia Española baxo la dirección y gobierno de Vuestra Excelencia, sinó también la Biblioteca Real para beneficio del público, la qual se podría enriquezer y

³⁷ És en un paper solt, enganxat a l'interior de la carta.

aumentar uniendo a ella todo lo más erudito que en lengua italiana, o en qualquier otra de las vulgares nobles se allare; y que por consiguiente nuestra española nación, y la misma Real Academia tendrían mayor comodidad para la abertura y aumento del literario comercio y fábrica, o sea del *Vocabulario castellano* —cuya obra estamos ansiosos esperando todos, por ser ella de un idioma rico, noble e imperioso, y por todo el mundo, sonoro— o de qualquier otro género de composición docta y erudita; me he atrevido por tanto a azer a Vuestra Excelencia presente lo referido, no más que por lo que pudiere ocurrir en utilidad de la literaria república española, con la confianza que lo tendrá Vuestra Excelencia por bien, pues me consta el innato virtuoso genio que tiene Vuestra Excelencia de promover en nuestra España las buenas letras. Y con esta ocasión me ofrezco, con el mayor rendimiento y obsequio, al servicio de Vuestra Excelencia en todo [lo] que fuera de su agrado y en mi corto ingenio cupiere, esperando la onra de merecer sus preceptos, y que su Divina Magestad guarde y prospere la persona de Vuestra Excelencia por largos siglos, y con salud muy profusa, como se lo ruego en mis sacrificios. Barna, 2 diciembre 1724.

9. Carta de Baltasar de Bastero —llavors inquisidor general de Mallorca— al seu germà, amb què acompanya la tramesa de les seves observacions a *La Crusca provençale* que Antoni acabava de publicar (ms. 142 BSDG). Té interès, sobretot, per veure el grau d'implicació del futur bisbe en les activitats del seu germà:

Anton,

la *Crusca provençale* de què se parla llargament en los adjunts fullets és linda cosa, y digas-me per curiositat si en Itàlia té molt despatx o si Marçà ne ha venuts molts, pués si se'n venen molts essent lo preu tan crescut és proba de que té allí gran acceptació. Y digas-me també si en Venècia —ahont com sabs tots los mesos se donan al públich uns llibres o jornals dels litterats de Itàlia, en què se fa un breu extracte y la crítica dels llibres italians que se imprimen— se ha fet menció encara de ta obra; quizá no la tindran y, si te apar, no sería mal que Marçà ne enviés un imprès al director de dits *Jornals*, etc.

Assí nos han enviat differents impresos de un *Memorial* de la Iglésia de Sevilla sobre lo primat de Toledo; a mi me n'han tocat dos, y lo un te l'envio perquè lo llegesques y te'l quedes, que gustaràs summament de las bellas noti-

cias y ben portadas que gasta lo author, principalment en la primera part, que serveixen de molt per la notícia de la història ecclesiàstica de España.

Quant vinguí assí a Mallorca me fiu una cota que assí no me ha servit ni un sol dia, pués sempre he usat y uso del ropó, tan de nits com de dias, y aixís sempre me la he reservada tota nova per a tu, per quant tornassis de Roma, y ab la bona ocasió de un català que passà aquí, te la envio dins sa caixa ben [...], que me alegraré que arribe bé y que sia de ton gust.

10. Dues cartes de Joan Torres Oliva, enviades des de Roma després del retorn d'Antoni de Bastero (ms. 142 BSDG), on podem intuir quina mena de relació unia aquests dos personatges, amics de joventut. S'hi parla de les *Observacions sobre la Crusca provençala* del mateix Torres, conservades al ms. 3-II-3 RABLB i publicades per August Rafanell, i d'uns manuscrits de Garcia i Fontanella que suposadament interessaren al nostre canonge:

10.1

Roma, y octubre 7 de 1724

No sabria explicar lo cuydado en què lo viatge de V.M. me tingué fins que sabí son arribo a eixa capital, y bé que després de una llarga y penosa navegació; de qualsevol manera, *sit nomen Domini benedictum*. Vuy però continua mon temor sabent que los metjes li han prohibida fins la menor aplicació de cosa que.-l puga molestar, lo que.-m fa sospitar alguna indisposició ocasionada del mar y de la pesada estació del temps en què partí de esta cort. Vulla la Divina Magestat concedir-li un perfet restabliment de complida salut ab llarchs anys de vida, a què m'interessaré com per la mia pròpia; en fi, jo viuré sempre en la major impaciència fins a merèixer positiva notícia de la sua prístina salut y de saber al mateix temps si los dos meus llibres manuscrits són ja en mans de V.M., com me presumo, perquè en cas de haver-hi sobrevinguda alguna dificultat a mi imprevista voldria reiterar las diligèncias fins que reste servit a satisfacció sua —també desitjaria saber si se ha trobat lo original manuscrit de Fontanella, etc.

Algunas personas de bon gust que ab vehemència sospíran vèurer terminada la estampa dels altres dos tomos de la *Crusca provençala*, havent sabut que V.M. era fora de Roma temen que la obra quedarà truncada. Anyadesch dir-li que de Nàpols, Sicília y altrás parts ahont ha penetrat ja la sua *Crusca* han escrit a esta cort per a que los fos enviada —fins del Rosselló un rector

que assí té un nebot li manà que a qualsevol preu la.-y envie—, però havent sabut fàltan encara los dos tomos vòlan diferir-ho, tement axí mateix no se'ls frustren las esperanças de vèurer esta obra en la última perfecció, per lo que viuhen en la major inquietut de vèurer-la a mans del públich. Jo, per part mia, los vaig acalorint i alimentant, fent-los esperar la tant sospirada *Crusca*, corroborant totas mas persuasions ab esta sola, dient que lo compositor de la tal obra ha manifestat bastantment son honor en què sens aténdrer interessos ni a prejudicis de la pròpia salut ha volgut sacrificarse en una fatiga de llarchs anys, per no dir-li immensa y la més intricada, sols per il·lustrar la nostra comuna pàtria y llengua, desentranyant del cahos de la antiguedat y de la confusió del oblit los més preciosos monuments y vestigis de nostre idioma, ben assegurat que una tal descuberta, com la de altre Cristòfol Colombo, havia de produir un nou y rich comerci en los estudiosos de las bonas lletras, la qual cultura havia de fructificar immortals lloers y aplausos a nostra nació, y a moltas altras los farà cullir lo desengany de la precedència y vantatge incontrastable de nostra llengua en antiguedat, llustre y extenció. Anyadint dir-los, en conclusió, que V.M. és nat galant home, antes que autor de ningun llibre, ajustant a sa nobleza los distintíssims mèrits de sa persona y de tots sos germans.

Jo.-m só difundit més del que me havia proposat però en assumpto tant gustós no sé deixar-me'n. Sé que jo valch poc y que puch menos; sé que V.M. té molts amichs y servidors; però més de cor que jo no m.-o sé persuadir: la prova està en mans de V.M., usant de la llibertat que té de manar-me. Lo temps dirà lo demés: *ut desint vires, tamen est laudandor voluntas... Haec facit ut veniat pauper quoque gratus ad aras, et placeat caeso, non minus agna, bove.* Y en aquest propòsit viuré fins que tindrè respiració, protestant-me sempre de V.M.

Affectuosíssim servidor que ses mans besa, Joan Torres.

Excuse'm per gràcia la llibertat de la carta annexa per a fer-la tenir a mans de qui va dirigida, perchè no sabia trobar més segur conducto.

10.2

Roma, y agost als 3 de 1726

Molt senyor i amich,

fins vuy tots los aficionats a V.M. espèran ab impaciència vèurer cumplida la obra de la *Crusca*, però jo que per molts títols me professo bon servi-

dor de V.M. y amant de la nostra pàtria no sabia ponderar quant sensible sia per mi tanta dilació, ni vull penetrar-ne los motius per no pecar de curios; visch no obstant ben persuadit que V.M. ho tindrà molt a cor, y que los danys de la tardança los pagarà ab usura, fent esperar la obra més crescuda y més cumplida. Havent-me avisat V.M. que no sabia com se fossen desviadas aquelles notas que sobre la dita *Crusca* jo tenia fetas, y que desitjaria tenir-las, prevalent-me de un tal permís ne fiu ultras novas y més difusas per las espècias que.-m sobrevingueren, y crech no desagradaran a V.M. Però las ocupacions presents no.-m déixan temps de transcriurer-las del borrador, que espero fer-ho per primera ocasió.³⁸

Participo a V.M. que.-m trobo ja en la pretensió de aquesta dataria, ahont procuro vèurer si.-m cabrà alguna part de las gràcias que s'hy reparteixen per poder-me'n tornar a la pàtria, que ho desitjo ab vehemència, desenganyat ja de haver vist món, assegurant que lo desitg de vèurer a V.M. no és lo menor motiu que excita mon retorn, per poder freqüentar ab gust particular meu algunas conferèncias sobre la sua obra, oferint-me novament a servir-lo y a dar-li gust en quant sia de son agrado. Vulla Déu nostre Senyor sia ab la brevedat que sollicito.

Las notícias que subministra esta cort són tals que causarían poch gust dir-las com ellas són, perquè vèurer fer vuy una cosa y demà desfer-la, als uns fa riurer y fa sospirar als altres, però los que riuhen no riuhen sempre, que alternativament los toca la tanda de sospirar. En fi, se és acabada —o alomenos està en calma— aquella aura tant favorable ab què començà aquest pontificat. Vulla la Divina Magestat consolar a tots, y a V.M. lo prospere, felicite y guarde los molts anys que suplica son més segur servidor y amich que ses mans besa, Joan Torres.

Jo no dubto que V.M. haurà registrat ab satisfacció sua aquells dos llibres manuscrits de Garcia y Fontanella, per lo que estimaré a V.M. los fassa

³⁸ Es tracta de les *Observacions a la Crusca provençala*, relligades entre els papers de la miscel·lània en foli (3-III-3 RABLB), que esmenta Torres Amat i transcrigué August Rafanell. Suposo que la que conservem és la segona versió —enviada després de la data d'aquesta carta— ja que, pel que sembla, s'havia extraviat la primera; amb tot, a l'index del volum que les inclou, Bastero anota que aquestes observacions les "*féu y me donà en Roma Joan Torres*" —potser escriu això perquè ja no recorda com va anar, o tal vegada ell va retrobar les primeres observacions, i Joan Torres no li arribà a entregar la segona versió, més ampliada...—.

passar a mans de la mateixa persona que.-ls hi consignà, que és lo senyor Anton March, llibreter, y no a altra persona, de què rebré particular favor; y quedo sempre ab vius desitgs de servir-lo.

11. Una interessant carta de Pere Serra i Postius, en què aquest assabenta el canonge Bastero de diversos projectes de l'Acadèmia de Barcelona i hi intercanvia informació bibliogràfica. És al ms. 140 de la Biblioteca del seminari de Girona, i va ser parcialment publicada per Modest Prats en el seu treball sobre la *Controvèrsia sobre la perfecció de l'idioma català* d'Agustí Eura (PRATS, 1974), que Serra havia remès a Bastero poc temps abans de la seva redacció. Constitueix un dels pocs documents que tenim sobre la relació del sagristà, ja instal·lat a Girona, amb els seus amics barcelonins i amb l'Acadèmia.

Molt Il·lustre senyor,

Amic y senyor, me só alegrat al oir la aprovació de nostre empresa, ço és de treballar un Arte poètica catalana, y no dupto que axí en ella com [en] la Història de nostra pàtria o país pot V.S. subministrar molt. Lo primer tinch per més dable se lògria que lo segon, perquè aquest se a tractat fer dos o tres vegadas en nostra acadèmia y al cap de dos dias se és desvenescut, per causa de la antiquíssima taxa de nostre nació —vull dir, per la desunió—. Bé sab V.S. puch jo subministrar molt y molt; quant seré mort se'n penediran de no aver sabut lograr la ocasió.³⁹

Lo primer treball lo a emprès lo autor del tractat comunicuí estos dias a V.S.,⁴⁰ que és lo pare prior de Sant Agustí, fra Agustí Eures, apassionadíssim a nostre idioma, que a seguit la Itàlia y Roma com V.S., però li fàltan llibres y materials. Li participaré lo que V.S. me escriu, y ab la certitut de ser V.S. bonís-

³⁹ És coneguda la gran acumulació de llibres curiosos i materials històrics que va poder fer el botiguer-poeta al llarg de la seva vida, a l'estil dels notables erudits del segle anterior. Encara que la vàlua de les seves recerques i nombroses publicacions resulti més aviat anecdòtica, i que els seus treballs pequin d'una gran dispersió, Serra i Postius ha estat injustament oblidat, i falten estudis seriosos sobre la seva obra i l'activitat acadèmica, etc. Sobre Pere Serra, vegeu encara MADURELL (1956 i 1973).

⁴⁰ Es refereix a la *Controvèrsia sobre la perfecció de l'idioma català*, que trobem relligada també entre els papers d'aquest volum miscel·lani (ms. 140 SDG). Sobre aquest text, que s'havia atribuït durant molt temps a Bastero, vegeu PRATS (1974), FELIU *et al.* (1992), i també FELIU (1995).

sim panicà, li daré esperanças de que nos ajudarà y farà molts dels exemples [que] me apuntà, puix sols V.S. o pot fer entre tots los catalans.⁴¹

En rahó de sos llibres, diré que el els encans és com Covarrubias, axí mateix. El de quart, ja li'n dava jo 127 ardots; no.-i a qui.-l [...] el de quart —lo té aquell, detràs lo convent del Bonsuccés—. Anant dijous a la llibreria de Dalmasses per mon assumpto —no sé si.-l llegiré demà, dia de acadèmia, o a l'agost, y fins llegit no.-s pot comunicar, com V.S. sab—, trobí *Las antiguedats de España*, de Aldreta, que mai lo avia vist; és poc menos que de full, y cerca de una mà de alt.⁴²

Me an dit que en Madrit un català escriu sobre lo idioma castellà, lo que me admira, treballant.-i la acadèmia. Diuen és un germà del doctor Armendia, que tanta fortuna a feta, però no aquest que escriu; yo discorro [que] deu ser poeta. Quedo de V.S. ab fina voluntat, Déu me'l guarde dilatats anys. Barcelona, y juny 30 de 1731. De V.S., de cor, Pere Serra.

12. Conjunt de cartes, conservades al ms. 142 del seminari de Girona, que ens reporten l'interessant testimoni d'una ocasional relació amb un clergue occità, un tal Viellescases, que d'alguna manera esdevé col·laborador dels projectes filològics d'Antoni de Bastero, els quals assoleixen aquí la seva dimensió més panoccitanista. Altra vegada el seu germà Baltasar hi és pel mig —de fet, és qui procura aquesta relació, i qui manté la correspondència amb Viellescases. La primera carta és del bisbe de Girona, i l'escriu durant una de les seves visites pastorals per acompanyar la tramesa de la primera de les cartes de Viellescases; segueix la nota d'un canonge d'Elna, que actuarà d'intermediari en aquesta relació.

⁴¹ Així, pel que diu Pere Serra, Antoni de Bastero hauria estat disposat a col·laborar —no és probable que finalment ho fes— amb el tractat de poètica d'Agustí Eura. Queda clar, almenys, que ja havia apuntat "*alguns exemplos*" dels poetes antics a Pere Serra. Precisament, en un manuscrit de Serra que es conserva a la Casa de Cultura de Ripoll —antigament, a la biblioteca Mata— i que conté diverses notícies bibliogràfiques destinades a la redacció d'una *Biblioteca catalana*, hi podem llegir, en la dedicatòria que havia d'encapçalar aquesta obra, datada el 1736, que s'inclouen en el repertori alguns autors catalans antics, desconeguts fins aleshores i extrets de la Biblioteca Vaticana (MADURELL, 1973, p. 6); podria ser molt bé que es tractés dels "*exemplos*" esmentats, que li havia proporcionat el canonge Bastero.

⁴² Bastero també havia consultat sovint aquest biblioteca quan residia a Barcelona, després del seu retorn d'Itàlia, i segurament ja coneixia l'obra d'Aldrete, que utilitza repetides vegades en la redacció de la *Història de la llengua catalana*.

12.1

Anton,

me alegraré que esta te trobe ab perfecta salut, en companyia de [...] y de los minyons. Yo, gràcias a Déu, continuo ab esta felicitat en lo giro de estas parròquias,⁴³ com te díuan los minyons que se'n retórnan aquí per a poder pèndrer després sa marxa a Barcelona, a començar sa conferència per poder a son temps entrar a Huesca ab algun coneixement del present llibre de la [...], y sobre açò y tot lo demés los pots instruir de tot lo que te aparega convenient per sa millor direcció y govern en tot, etc.⁴⁴

He rebut la adjunta del visitador de la missió, y esta altra del canonge de Elna ab què me la acompanya. Yo los aviso, en resposta, de son recibo y dich al dit visitador Viellescases que continue ab escriurer y de avisar de tot lo que trobe concernent a la *Crusca*, y ab la segona carta que escriurà podem esperar si haurà trobat alguna cosa en Cahors conduint a dita obra. Y tu te pots guardar estas cartas, que aquí estaran més ben guardadas, que per assí seria fàcil se me extraviassen entre tants papers.

En Camallera he vist un tractadet de Lipsio: *De recta pronuntiatione linguae latinae*, en què hi ha algunas cosas en los primers capítols que quizá poden fer per ton intent, segons viu de passo. No sé si lo has vist; per lo que pot ser, faré que se't pòsia en tas mans.

Per assí no tenim cosa particular de ninguna part, que yo sàpia, y me alegraré que per aquí tampoch se offeresca cosa de nou. De l'Anton me escriu lo Gaspar que continua a aportar-se molt bé, gràcias a Déu, y que te'n fa a tu una llarga relació. Yo no omitesch a escriurer tots los correus a tots los que considero convenient per lo logro d'esta presència, per si podían eixir-ne i aconseguir-ne la gràcia, perquè no.-s perda per falta de diligència. Déu nostre

⁴³ El bisbe Bastero es troba en aquest moment de visita pastoral —més avall s'esmenten els llocs de Camallera i Flassà—. Baltasar va ser realment un prelat molt preocupat per la bona marxa de la seva diòcesi —ja he parlat, a l'estudi precedent, de la circular enviada a tots els rectors per potenciar les conferències morals— i va tenir cura de la construcció de moltes esglésies, així com de la instrucció del seu clergat, per a la qual cosa confeccionà diversos llibres (*El párroco en su ministerio*, etc.).

⁴⁴ Aquests "minyons", que devien fer força vida amb els seus oncles a Girona, deuen ser els dos nebots que seguiran també la carrera eclesiàstica: Josep, que serà coadjutor del seu oncle Gaspar a Barcelona i membre de l'Acadèmia de Bones Lletres, i Francisc, que es quedarà a Girona per ocupar el lloc del seu oncle Antoni després de la seva mort. L'altre germà, Anton —de qui es parla més endavant, en aquesta carta—, devia ser el més gran.

Senyor ho encamine, y te garde en companyia, etc. tots los molts anys que desitjo y he menester. Flassà, y juliol 4 de 1732. Ton germà Balthasar.

12.2

Monseigneur,

en suivant les ordres de Votre Grandeur, elle me permettra que je prene la liberté de luy écrire en luy envoyant une lettre que j'ai retirée du bureau. Monsieur Viellescasses me dit, à son retour de Barcelone, que Votre Grandeur souhaitoit avoir quelq'un en cette ville qui luy retirat les paquets du bureau; je me chargerai avec plaisir de cette commission si Votre Grandeur le trouve bon, et de toutes celles dont elle me jugera capable. Si à l'avenir il arrive quelque paquet, je serai exact à les faire partir. Suis en profonds respects, à Perpignan ce 23 juin 1732. Monsieur, de Votre Grandeur le très humble et très obéissant serviteur, Saint Jean, chanoine d'Elne.

12.3

Je profite du premier moment libre pour donner à Votre Grandeur des nouvelles marques de ma très juste reconnaissance, et pour luy rendre conte de mon heureux voyage. Je fus regalé à Perpignan par les RR.PP. jésuites, et à Narbone et à Béziers et à Toulouse par nos chers messieurs. Messieur de Saint Jean, chanoine de la cathédrale de Perpignan se chargea avec plaisir de retirer de la poste toutes les lettres que je luy adresserois pour Votre Grandeur, et monsieur Ainel, supérieur de notre maison de la congrégation de la mission me promit de faire les diligences pour chercher les livres dont monsieur le sacristan de Gironne, votre très honoré frère, me donna le catalogue, mais il m'assura qu'il luy seroit difficile de trouver la meilleure partie de ces livres.⁴⁵ Je n'ay pas pu y trouver notre cérémoniaire, j'espère le trouver à Paris, d'où j'auray l'honneur de vous l'envoyer, de même que les mémoires que je pourray trouver à Caors ou ailleurs, pour l'augmentation de *La Crusca Provenzale*, qui mérite un nom plus générique. J'ay presque achevé de lire le premier tome de

⁴⁵ Aquest catàleg entregat a Viellescasses, i les gestions requerides al superior de Tolosa, que s'esmenten més avall, confirmen l'interès de Bastero, en aquesta època, per proveir la seva biblioteca, tan rica ja en temes italians, d'altres materials de referència, ja no sobre la literatura, sinó sobre la llengua provençal —és l'època de la redacció de la *Història de la llengua catalana*—.

cet ouvrage plein d'érudition et d'une sage critique tail qui sera peu de goût des castillans et parisiens, qui méprissent notre gascon.⁴⁶

Monseigneur l'évêque de Montauban, prélat très sçavant et très vertueux, parent à monsieur de Verthamont établi a Barcelonne, a été édifié du détail que je luy ay fait de la sainte manière avec laquelle Votre Grandeur se conduit. Il [...] arreté icy, d'où je partiray s'il plaît à Dieu aprèz demain pour Caors, où je feray quelque petit séjour pour m'informer s'il y a quelque chose digne de vous être envoyé, et en ce cas, je l'adresseray au dit supérieur de notre maison de Toulouse, qui profitera des comonoités que vous aurez la bonté de luy adresser, et comme il est en relation avec les meilleurs libraires de ce pays, il suivra exactement les ordres que Votre Grandeur luy donnera pour l'achat des livres qu'il tachera d'avoir aux meilleurs prix.

Il n'y a rien de nouveau dans ce pays, on est fort curieux de sçavoir la destination des troupes d'Espagne; les nôtres sont dans leurs quartiers, fort en repos. J'ay l'honneur d'être, avec le plus profond respect, monseigneur, de Votre Grandeur le très humble et très obéissant et très obligé serviteur, Viellescasses, indigne prêtre de la congrégation de la mission.

Je n'oublie pas messieurs vos frères, neveux et niepes, ny votre belle soeur, ny personne de votre sainte famille.⁴⁷

À Montauban, le 8 juin 1732.

12.4

À Caors, le 27 juin 1732

Monseigneur,

pendant le peu de séjour que j'ay fait à Cahors, je n'ay pas oublié les commissions dont Votre Grandeur et monsieur votre frère m'avies chargés, et j'ay laissé à un de mes parents le soin de fouiller dans les archives de la ville

⁴⁶ És curiosa aquesta apreciació, que coincideix amb la que deu fer Baltasar de Bastero en les seves observacions a la *Crusca*, i que Antoni intenta rebatre en la seva resposta a aquelles observacions: "Y ab això vinc a respondrer al que notas, que los castellans quizá gustaran poc de lo que dic en la Prefació, concernent a sa llengua."

⁴⁷ La família, doncs, vivia amb el bisbe al palau episcopal de Girona, on Viellescasses havia estat acollit uns dies de forma tan agraïda. Antoni de Bastero ens confirma això darrer a l'índex del manuscrit que inclou aquestes cartes, on anota que el tal pare Viellescasses, "per comissió de son general, fou visitador de la {congregació} de Barcelona en l'any 1732, en què passà y repassà per Girona, y lo tractí", i més avall: "Las cartas són dirigidas y escritas al bisbe mon germà, qui al venir y al tornar lo hospedà en son palácio."

et du chapitre, et je suis assuré que s'il y trouve quelque chose digne de vous être envoyé, il le fera exactement par le voye du supérieur de notre maison de Toulouse et de monsieur le chanoine De Jean⁴⁸ à Perpignan. Je laisse à cet effect icy le cahier du Prône de Caors, où il est parlé vers le milieu de l'association pour le culte de la Très Sainte Trinité, on m'a promis aussi de me faire trouver le manuel de nos cérémonies, et je prieray quelq'un de nos messieurs de vous les faire tenir.

Selon les lettres que je reçois de monsieur notre supérieur général, je ne feray pas grand séjour à Paris; il est encore incertain si je passeray en Cologne. On ne peut être avec plus de respect et de reconnoissance que j'ay l'honneur d'être, monseigneur, de Votre Grandeur le très humble et très obéissant serviteur, Viellescases, indigne prêtre de la congrégation de la mission.

Je prens la liberté d'insérer icy un billet pour monsieur Barrera, parce qu'il n'a pas reçu la lettre que je luy avoit écrite.

12.5

À Paris, le 23 août 1732

Monseigneur,

il y a quelque tems que j'ay reçu la gratuite réponse dont vous m'honorates le 7 julliet, dattée de Flassá, dans le cours de vos visites. J'ay eu l'honneur de vous écrire une autre lettre datée de Caors, pour vous marquer que j'avois fait mes diligences pour trouver quelque ancien monument de notre idioma quercinois, et que n'ayant pas eu le tems de parcourir les vieux registres de la maison de ville et du chapitre, j'avois prié un de mes bons amis de prendre cette peine, ce qu'il me promit, et je ne doute pas qu'il ne le fasse, et je ne manqueray pas de vous faire pars, et à monsieur votre frère, des découvertes qu'on pourra fair. Je priay aussi monsieur Bones, supérieur de notre maison de Caors d'envoyer par la première commodité à Votre Grandeur un exemplaire de notre livre de cérémonies et le Prône de Caors, où vous trouverez l'instruction pour la dévotion à la Très Sainte Trinité, et s'il ne les a pas encore envoyés à Gironne, vous pourrez, monseigneur, charger monsieur Tella, assistant de notre maison de Barcelonne —qui aura l'honneur de vous voir en passant chez vous pour se vendre à la dite maison de Caors, où il a souhaitté d'aller demeurer quelque tems pour voir comment on fait nos fonctions en France—, vous pourrez, dis je,

⁴⁸ Vol dir el canonge Saint Jean.

monseigneur, le charger de vous les faire venir et d'y ajouter les 3 volumes du pastoral de Limoges, qui pourra servir au grand dessein qu'a Votre Grandeur de donner un rituel, o quelque autre livre semblable à son église, et celui me paroît le meilleur qu'on ait fait pour l'instruction des prêtres de toute sorte d'état. Je m'étois oublié de recommander au dit supérieur de Caors de vous l'envoyer.⁴⁹

Votre Grandeur pourra aussi dire au dit monsieur Tella qu'il n'a q'a voir de ma part monsieur Moysen, secrétaire de la maison de ville de Caors, mon parent, et de luy dire qu'il luy communique ses découvertes sur l'ancien langage quercinois, car c'est luy qui s'étoit chargé de fouiller dans les anciens livres écrits en cette langue.

Je suis actuelement occupé à faire prendre les informations sur quelque nouveau miracle du beat Vincent de Paul, et des qu'elles seront finies je feray closerer les procès et je partiray pour Rome, mais je ne crois pas pouvoir le faire avant la Toussaincts; ainsi, monseigneur, s'il avoit icy quelque chose qui put faire plaisir à Votre Grandeur, elle n'auroit qu'a me le marquer, car je suis entièrement dévoué à la servir. Monsieur Bonnet, notre très honoré supérieur général, avec qui je pars ce soire pour Versailles et pour le fameux monastère de Saint Cyr, où on élève gratis deux cent cinquante jeunes demoiselles de qualité, et dont nous avons la direction, me charge d'offrir à Votre Grandeur les très humbles respects, et de vous marquer en son nom et au nom de toute la congrégation, sa sincère reconnoissance pour toutes les bontés que vous avez pour nous, et en particulier pour les honnêtetés dont vous, monseigneur, et toute votre illustre famille, que j'honore parfaitement, m'avez comblé. J'en conserveray un souvenir éternel, et quelque part que je sois je me feray un devoir de vous marquer le très profond respect avec lequel j'ay l'honneur d'être, monseigneur, de Votre Grandeur le très humble et très obéissant et très obligé serviteur, Viellescases, indigne prêtre de la congrégation de la mission.

Messieur l'abbé de Saint Jean m'a marqué qu'en franchissant mes lettres jusqu'aux Jonquières, vous les recevoiez plutôt et en droiture, et qu'il en seroit de même si vous franchissiez les vôtres jusqu'au [...] Jonquiera, sans qu'il fut necessaire de les adresser à Perpignan [...]

⁴⁹ No tenim més notícia ni del cerimonial ni de la pastoral de Llemotges, però la *Prône* de Càors es troba relligada, juntament amb altres impresos, al volum IV de la miscel·lània en quart (946/580 de la biblioteca del seminari de Girona).

12.6

À Paris, le 19 octobre 1732

Monseigneur,

la lettre dont Votre Grandeur m'honora le 18 du mois passé, dattée de Rindaure dans le cours de vos saintes visites,⁵⁰ est arrivée en droiture à Paris, et j'espère que celle-cy arrivera de même à Gironne, parce que je la feray affranchir jusqu'à Perpignan. Monsieur Bonnet, notre très honoré supérieur général, est très sensible aux bontés dont Votre Grandeur continue à nous honorer, et aux marques d'estime qu'elle luy donne. Il auroit eu l'honneur de vous remercier luy même, mais il a été obligé de faire un petit voyage en Normandie. Quant à moy, monseigneur, je ne sçay comment reconaître les honneurs dont vous me comblates à Gironne *eundo et redeundo*, et encore moins cette affection cordiale et fraternelle dont vous me prévenez. Je prie le Tout Puissant d'être luy même votre récompense, et de me fournir les occasions de vous en marquer ma très vive reconnaissance.

Je suis bien aise que Votre Grandeur ait reçu les 3 petits livres de Caors, mais je suis bien mortifié qu'on se soit oublié de luy envoyer les deux petits tomes de nos cérémonies. Je n'avois cependant chargé la même personne qui vous a envoyé les autres petits livres. Si je trouvois icy une commodité, je vous les enverrois incessamment, et au cas que je n'en trouve pas je prieray monsieur notre général de vous les envoyer à la première occasion, ce qu'il fera avec un extrême plaisir, mais j'espère que monsieur Tella les enverra de Caors à Votre Grandeur. Il n'y a icy aucun livre nouveau que ceux qui regardent les affaires de la constitution *Unigenitus*, dont par la grâce de Dieu vous n'avez pas besoin en Espagne, où on jouit d'une parfaite paix.

Je suis bien aise, monseigneur, que vous approuviés le voyage du dit monsieur Tella à Caors; il est certain comme vous le remarqués que ces messieurs en seroient incomparablement plus propres pour toutes les fonctions s'ils avoient un peu vu le monde, et s'ils avoient été formés à la manière ouverte, franche et cordiale qu'on a ailleurs, et qui feroit une partie du caractère de notre bienheureux instituteur. La faute essentielle dans la conduite est de prendre un esprit différent: nous sommes destinés pour prescher les pauvres gens

⁵⁰ El bisbe Bastero devia passar tot aquell estiu de visita pastoral a les seves parròquies; el mes de juliol escrivia a Viellescases —i també al seu germà Antoni— des de Flassà, i el setembre l'escrui des de Riudaura.

de la campagne et pour former de bons ecclésiastiques; nous sommes nous même du corps du clergé séculier, et conséquemment il ne convient pas qu'on prenne un esprit monachal et érémitique, mais un esprit sacerdotal et apostolique, qui est fondé sur la douceur, l'affabilité et la charité.⁵¹ J'espère que tôt ou tard on exécutera ce que j'eus l'honneur de dire à Votre Grandeur, et que je répéterois icy si j'étois assuré que cette lettre ne tombat qu'entre vos mains, et qu'elle ne fut vue, non plus que vos réponses de qui que ce fut, car j'ay une entière confiance en Votre Grandeur, qui connoit si bien le caractère de notre état, et celui de tous les sujets de notre maison de B[arcelonne].

Je conserve toujours une affection particulière pour notre commune langue, mais je ne trouve rien dans ce pays qui puisse servir à monsieur votre frère pour son grand ouvrage, car les parisiens ont un mépris souverain pour notre patois, et je les fais rire quand je leur dis, que le françois, l'italien et le castillan viennent de cette source.

Je contoie partir pour Rome vers le commencement de novembre, mais si je crains fort que je seray à Paris jusques à Noël et peut-être davantage, parce que le bon Dieu aiant fait quelques nouveaux miracles par l'intercession du beat Vincent de Paul pendant les cours de son octave que nous avons célébrée avec beaucoup de pompe dans l'église de cette maison de Saint Lazare, il faut que je diffère mon départ jusques à ce que j'aye fait faire le part *auctoritate apostolica* sur ces faits miraculeux.

Je n'oublie pas dans mes prières la conservation de Votre Grandeur et de toute votre illustre famille, en particulier de monsieur le chanoine de Barcelonne, de monsieur le sacristain de Gironne, de messieurs vos deux neveux, de madame votre belle soeur et de mademoiselles vos niepees, et s'il l'agit de leur rendre quelque service en France ou en Italie, je le feray de toutes mes forces. Je remercie de nouveau toutes les personnes de votre saint palais des honneurs qu'ils m'y firent.

Votre Grandeur me perdonera bien la liberté que je prens de luy adresser ce petit billet, que je la prie de lire et de faire rendre à main propre son adresse. Si ce jeune homme avoit à faire à un autre supérieur, on pourra luy accorder ce qu'il demande, quoyque ces allées et venues ne soient pas de notre

⁵¹ El bisbe Bastero, pel que sabem —i en la línia del que aquí s'insinua—, fou un home crític, profundament dedicat al seu ministeri i preocupat per la seva projecció al món i per respondre a les exigències del seu temps.

usage, et quelles soient bien plus nuisibles à ceux qui les font, qu'elles ne sont profitables à ce qui les reçoivent; et ainsi si ce jeune prêtre interessoit Votre Grandeur à luy obtenir cette grâce, le mieux seroit de le dissuader de la demander, à moins que Votre Grandeur ne la crut absolument nécessaire, et en ce cas elle pourroit prendre la peine d'en écrire un mot à monsieur le général. Mais je crois qu'il vaut mieux attendre à un tems plus favorable, *donec veniat silo* —*intelligenti pauca*—.

J'ay l'honneur d'être avec un très respectueux devouement, monseigneur, de Votre Grandeur le très humble et très obéissant serviteur, Viellescases, indigne prêtre de la congrégation de la mission.

13. Algunes cartes i altra documentació de poc interès que trobem barrejades entre els papers del segon manuscrit de la *Història de la llengua catalana* (ms. 3–III–4 de l'Acadèmia de Bones Lletres). Es tracta de cartes que han estat aprofitades per escriure-hi al darrere, i són totes elles dels anys trenta. En falta algun fragment i en algun lloc costen de llegir.

13.1

A don Anton de Bastero y Lledó, garde Déu molts anys com desitjo y he menester, sagristà y canonge de la Seu, en Gerona.

Oncle y senyor,

me alegraria encontrar-lo ab esta ab perfeta salut, felicitat que —a Déu gràcias— logro per tot lo que sia de son servey y major agrado.

Tot lo camí passàrem ab molta felicitat, y així mateix lo arribo, que és tot quant se me ofereix cansar a V.M. Quedo, com dech, seu de cor, i ab ell pregant al Senyor lo garde los anys que desitjo. Barcelona y febrer a 5, de 1730. Son nebot que ses mans besa, don Anton de Bastero y Vilana.

13.2

Al senyor Anton de Bastero, sachristà major, besa les mans lo doctor y canonge Joan Rich y diu se servesca fer-se entrada en los comptas de las capas de nou lliuras set salaris que li entregará lo reverent Jaume,⁵² 8 [...] per una penció, e semblant quantitat feya a la causa pia de Pol lo [...] Juan Lovet, flaquer de Gerona.

⁵² És Jaume Marsà? Si fos així es confirmaria que, algun temps després que ho fes el canonge Bastero, ell també va tornar de Roma i va passar a Girona, on seguiria exercint la seva col·laboració.

13.3

Oncle y molt senyor meu,
 me alegraré que la present lo tròbia ja reparat del tot de la indisposició que escriu lo oncle y senyor bisbe que ha tingut V.M., que, segons nos escriu, las sangrias li han fet molt profit, de qual noticia nos avem alegrat; y celebraré que lògria las pròximas pasquas del naxement del Senyor ab tota felicitat y moltas de altres al avenir, prometent-me-las jo molt felises si meresch repetidas ocasions de l'agrado de V.M., a qui Déu guarde molts anys, com desitjo. Barcelona, 23 de setembre de 1736.

Besa les mans de V.M. [son] nebot y més apassionat servidor,
 Domingo de Duran⁵³

13.4

Amic y molt senyor meu,

mossèn Esteve Julià de nou invoca son patrocini e interposició ab lo senyor bisbe, a fi que lo pobre pugua restituir-se a eixa residència après de dos anys de desterro, no menys que ab dificultat per viurer en est país, antes quasi ha perdut la vista. Ell se posa a las plantas de Sa Il·lustríssima implorant misericòrdia, que no dubto lograrà ab medi de V.M., conforme lo.-y prego per ma part, esperant que V.M. me farà aquest favor, de què li'n restaré summament obligat y ab desitg de servir-lo sempre.

⁵³ És nebot polític —casat amb Esperança de Bastero i Vilana—. Aquesta carta, de just un any abans de la seva mort, és l'únic testimoni del fet que Antoni de Bastero hagués estat malalt els últims mesos de la seva vida, tot i que, pel que diu, no sembla que es tracti de cap malaltia important.